

**T.C.
ADYAMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÜSEYİN FERHAD'IN ŞİİRLERİ ÜZERİNE TEMATİK BİR İNCELEME

Hatice SAĞ

**Danışman
Prof. Dr.Mustafa KARABULUT**

ADYAMAN – 2022

**T.C.
ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÜSEYİN FERHAD'IN ŞİİRLERİ ÜZERİNE TEMATİK BİR İNCELEME

Hatice SAĞ

**Danışman
Prof. Dr. Mustafa KARABULUT**

ADİYAMAN – 2022

BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Hüseyin Ferhad’ın Şiirleri Üzerine Tematik Bir İnceleme” adlı çalışmanın tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2022

Hatice SAĞ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Hüseyin Ferhad'ın Şiirleri Üzerine Tematik Bir İnceleme

Hatice SAĞ

Adıyaman Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Şubat 2022, ix + 107 sayfa

Hüseyin Ferhad, şiirlerinin kaynağını içine doğduğu kültüre borçludur. şamanizme, Türk mitolojisine, Orta Asya step kültürüne, binlerce yıllık tarihimize, aşka, kısaca ilkçağdan bu çağa yaşanan hayattan koparıp çıkardıklarına borçludur. Bu sebeple bu çalışmada şairin kullandığı farklı temalar da ele alınmıştır.

Ferhad; içinde yaşadığı çağı tarihle, şamanizmle, İslamiyetle ve mitolojiyle buluşturan bir şair olarak çağdaşı olan şairlerden ayrılır. Şiirlerinde işlediği eski Türk inançları ve Türk tarihi şiirinin belirgin noktalarından bazılarıdır. Bu tez sonucunda Hüseyin Ferhad'ın çağdaşlarından farklı bir sanat arayışı içinde olduğu saptanmıştır. Bu sanat anlayışı ve arayışı ile özgün bir yere sahiptir. Bu çalışma sırasında Ferhad'ın şiirleri aracılığıyla Türk tarihini, Türk ulusunun değerlerini, Batı ve Türk mitolojisini günümüze taşıyan bir şair olduğu tespit edilmiştir. Hüseyin Ferhad şiirlerinin, bugünün bakış açısıyla geçmişe tutulan bir ışık olduğunu ortaya çıkaran bu çalışmanın Yeni Türk edebiyatı alanındaki eksikliği kapatacağını umuyoruz.

Anahtar Kelimeler: Gelenek, Hüseyin Ferhad, Mitoloji, Poetika, Şamanizm.

ABSTRACT

Master's Thesis

Thematic Study on Hüseyin Ferhad's Poems

Hatice SAĞ

Adıyaman University

Graduate School of Social Sciences

Department of Turkish Language and Literature

February 2022, ix + 107 pages

He owes to the very culture he was born into for inspiration for his poems. In this context, he was inspired by Shamanism, Turkish mythology, the Central Asia steppe culture, the several millennial-old history of Turks, or briefly, whatever he has torn out of the experience that has amassed since the ancient history. Accordingly, the present study focused on different themes used by the poet.

Ferhad is distinguished from his peers in terms of the manner by which he mixes the current period with Shamanism, Islam and mythology. Old beliefs and history of Turks seen in his poems are some of the distinct characteristics of his poetry. With this thesis, it was found that Ferhad had a different artistic pursuit than his contemporaries. He enjoys a unique standing thanks to this artistic vision and pursuit. During this study, was determined that Ferhad was a poet who brought Turkish history, values of the Turkish nation, Western and Turkish mythology to the present through his poems. The present study has revealed that Ferhad's poetry represents light upon the past projected with today's perspective and will hopefully fill a gap in the New Turkish field.

Keywords: Tradition, Hüseyin Ferhad, Mythology, Poetics, Shamanism.

ÖNSÖZ

Hüseyin Ferhad hem şiir yazmak için dünyaya geldiğine inanan hem de şiir üzerine düşünen ve yazan bir şairdir. Şiir anlayışı üzerine iki sempozyum yapılan ve birçok yazıya konu olan Hüseyin Ferhad'ın şiirlerinin tematik incelenmesi üzerine YÖK Tez Merkezi'nde herhangi bir tez bulunmaması sebebiyle bir tez kaleme almaya karar verdik.

Hüseyin Ferhad'ın şiirleri üzerine bir inceleme olarak yazılan bu tez iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde şairin hayatı, sanat anlayışı ve eserleri ele alınmıştır. 'Bir ada' olarak gördüğü çocukluğundan bazı kesitler sunulmuş, doğduğu mekân ve ev ortamından bazı detaylara yer verilmiştir. Bu bölümde, Ferhad'ın nazarında şiirin işlevi, şairin ve şiirin ne olduğu ele alınmış ve şairin söylemleri doğrultusunda açıklanmıştır. Ferhad'ın şiirlerinde dikkat çeken düzyazısal şiir, şairin şiirleri bağlamında incelenmiştir.

İkinci bölümde ise şairin şiirlerinde yoğun olarak işlediği temalar tespit edilmiştir. Şamanizm, aşk, kadın, tarih, Türklük, mitoloji ve din Ferhad'ın şiirlerinde yerini alan yoğun temalardan bazılarıdır. Ferhad'ın şiirlerinde yoğun olarak görülen temaların dışında hayal kırıklığı, sitem, ayrılık, gurbet, umut, Osmanlıcılık gibi temalar da yer alır. Ferhad, sadece bu zamanda yaşayan ve bu zamanı şiirine konu edinen bir şair değildir. Şairin, şiirlerinde tüm zamanlardan ve mekânlardan bağımsız olarak yaşadığı gözlemlenmiştir. Şiirleri vasıtasıyla istediği zamana ve mekâna giden şairin şiirleri aracılığıyla okurunu geçmişiyile yüzleştirdiği tespit edilmiştir.

Bu çalışma esnasında yardımlarını benden hiçbir şekilde esirgemeyen, tezin her aşamasında beni yönlendiren danışmanım Prof. Dr. Mustafa Karabulut'a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Bununla birlikte yardımlarını gördüğüm hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sümer'e de teşekkür ederim. Ayrıca kendisi üzerine bir tez çalışması yapacağımızı bildirdiğimde memnuniyetlerini dile getiren, gerekli belgeleri paylaşma inceliği gösteren Hüseyin Ferhad'ada teşekkürlerimi sunarım. Çalışma esnasında bana yardımcı olan Hüseyin Ferhad'ın kızı Dicle Hameş'ede teşekkürlerimi sunarım. Son olarak bana destek olan annem Rabia Sulu, babam Hamit Sulu ve eşim Ali Sağ'ateşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜSEYİN FERHAD'IN HAYATI, SANAT ANLAYIŞI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI.....	4
1.2. ESERLERİ	11
1.2.1. Şiir Kitapları	11
1.2.1.1. Deniz Çobanları.....	11
1.2.1.2. Ve Yürüdük Gecenin Ateşleri İçinden	12
1.2.1.3. Söyle Gölgen de Gitsin	13
1.2.1.4. Hayal Ülkesinin Keşfi	13
1.2.1.5. Hazer İçin Birkaç Sarı Gül/ Kılıç İpekte Sınanır.....	14
1.2.1.6. Simurg	14
1.2.1.7. Beni de Ezberine Al.....	15
1.2.1.8. Gizli Âyinler (Genişletilmiş İkinci Baskı: Kılıç İpekte Sınanır/Toplu Şiirleri)	15
1.2.1.9. Nihayet Bir Cümledir İnsan	16
1.2.1.10. Kılıç İpekte Sınanır	16
1.2.2. Düzyazı Kitapları.....	16
1.2.2.1. Aşka ve Barbarlara Dair	16
1.2.2.2. Cennet Diye Bir Yer	17
1.2.2.3. Şark Belleği	17
1.3. HÜSEYİN FERHAD'IN SANAT ANLAYIŞI.....	19
1.3.1. Hüseyin Ferhad'ın Sanat Anlayışına Göre Şiir Nedir?	19
1.3.2. Hüseyin Ferhad Nazarında Şairin Konumu Nedir?	23

1.3.3. Şiirin İşlevi.....	25
1.3.4. Şiir ve Müzikalite.....	26
1.3.5. Düzyazısal Şiir.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

HÜSEYİN FERHAD'IN ŞİİRLERİNİN TEMATİK İNCELENMESİ

2.1. ŞAMANİZM	33
2.2. AŞK	39
2.3. KADIN	45
2.3.1. Yaratıcı, Kadın ve Şiir Arasındaki Bağlantı	45
2.3.2. Ferhad'ın Şiirlerinde Kadın Algısı	47
2.4. EROTİZM	52
2.5. TÜRKLÜK	56
2.5.1. Göçebe Kültürünün İzleri.....	57
2.5.2. Diğer Kültürel İzler	59
2.6. TARİH.....	63
2.7. DİNİ VE TASAVVUFİ UNSURLAR.....	66
2.8. MİTOLOJİK UNSURLAR.....	72
2.9. TOPLUMSAL MESELELER	76
2.10. KARAMSARLIK, UMUTSUZLUK VE HÜZÜN TEMALARI	79
2.11. YALNIZLIK.....	83
2.12. ÖLÜM	87
2.13. DOĞA.....	89
2.14. DİĞER TEMALAR	91
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA	101

KISALTMALAR

Çev.	: Çevirmen
DÇ	: Deniz Çobanları
Ed.	: Editör
Eds.	: Editörler
FRTEM	:Film Radyo ve Televizyonla Eğitim Merkezi
K. K.	: Kaynak Kişi
KİS	: Kılıç İpekte Sınanır
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
s.s.	: Sayfa Sayısı
TDK	: Türk Dil Kurumu
Töb-Der	: Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

GİRİŞ

1980 sonrası Türk edebiyatı siyasi ve sosyal yapıya bağlı olarak tematik bağlamda farklılıklar gösterir. Ferdi temaların yanı sıra sosyal ve siyasi konular da şiirde ön plana çıkar. 1980 dönemi Türk şiiri üzerinedebi tahlillerin yapıldığı çok fazla çalışma yoktur. Bâki Asiltürk'ün *Türk Şiirinde 1980 Kuşağı* isimli eseri elimizdeki en önemli kaynaklardan biridir. Bu eser birçok konuda 1980 kuşağı Türk şiirine açıklık getirmiş ve şairleri olabildiğince en belirgin özellikleriyle tanıtmıştır. Durum böyle olmakla birlikte hâlâ dönemin bazı önemli şairlerin şiirlerinin teması üzerine müstakil çalışmalar bulunmamaktadır. Bu şairlerden biri de böyle bir ortamda farklı bir sanat anlayışı ve arayışı içinde şiirinin ilk izlerini vermeye başlayan Hüseyin Ferhad'dır.

Bâki Asiltürk *Türk Şiirinde 1980 Kuşağı* isimli inceleme kitabında 1980 Kuşağındaki şairleri sekiz kısma ayırır: *İmge Şiiri*, *Anlatımcı Şiir*, *Folklorik/Metaforik Şiir*, *Metafizik Şiir*, *Gelenekselci Şiir*, *Toplumcu Şiir*, *Beatnik-Marjinalci Şiir* ve *Yeni Garipçi Şiir*. Yazar, Hüseyin Ferhad'ın *Folklorik/Metaforik şiir* tasnifi içinde yer aldığını düşünür. Nitekim bu tasnifi haklı çıkaran şiirleri de vardır.

Hüseyin Ferhad ne herhangi bir kuşağa ne de günümüze kadar ortaya çıkmış herhangi bir şiir hareketine mensuptur. Ele aldığı konular, kullandığı sözcükler, şiirini kaplayan ahenk unsurları ve düzyazısal şiirsel biçimi ile o diğer şairlerden ayrılır. Gülseli İnal da Ferhad'ın bu yanına dikkat çeker: “*Hüseyin Ferhad şiiri şimdiye kadar yazılmış şiirlerden farklıdır. Ne Garip akımına ne İkinci Yeni'ye ne de toplumcu gerçekçi ekole aittir. Ne de Batı şiirinin bir replikasıdır. Hiçbir şiirsel söylemin, şair-i azamın tilmizi olmayan Ferhad, Yeni'yi denemektedir.*” (İnal, 2019: 20). Gülseli İnal'ın da ifade ettiği gibi Hüseyin Ferhad hiçbir ekole bağlı kalmamakla beraber hiçbir şairi de kendine rehber kılmamıştır. Bununla birlikte manevi anlamda kendini eş tuttuğu bazı şairler ve şahsiyetler vardır.

Hüseyin Ferhad 1974-1980 arasındaki yıllarda bu siyasi etkinliklerde aktif rol almıştır. Kendisinin deyimiyle o yıllarda Ankara'da dövüşmediği sokak kalmamıştır: “*12 Eylül'e kadar Ankara'da dövüşmediğim sokak kalmamıştır... Öğrenci ayaklanması diye tabir edilebilecek o yılları bizzat yaşadım. Hem de Hameş ve Ferhad'la birlikte.*” (Söğüt, 2004: 27). Hüseyin Ferhad böyle bir kavga ortamın getirisi olarak bazı toplumsal meseleleri ilk şiirlerinde işlemiştir. Bu konuları şiirlerinde işlerken konudan

ziyade konuyu işleyiş biçimine dikkat etmiştir. Nitekim Hüseyin Ferhad'a göre “Asl’olan ne şairin siyasal, cinsel tercihidir, ne içine doğduğu kültüre ilişkin tespitleri; -şiiirdir.” (Ferhad, 2016: 89). O, bu hassasiyetle şiiirler yazmış ve yazmaya devam eden, şiiiri ve yazıyı her şeyin üstünde tutan çok nadir şairlerden biridir. Bu bakımdan onun şiiirleri öncelikle bu bir cümlelik sanat anlayışı göz önünde bulundurularak ele alınmalıdır.

Hüseyin Ferhad en başından beri Orta Asya step kültürünü, şamanizmi, yakın ve uzak tarihi, mitolojik, edebî ve tarihi şahsiyetleri şiiirlerinde kullanarak yeni bir şiiirin kapısını aralamıştır. 1978’de aralanmaya başlayan bu kapı açıldıkça daha önce görmediğimiz bir şiiir dünyası kendini daha geniş bir perspektiften göstermiş ve göstermeye devam etmektedir. Arkasına aldığı bu kültürün yanında şairin bireysel hayatı da şiiirindeki yerini alır. Onun hayatı şiiirinden ibarettir. Nitekim dünyaya şiiir yazmak için, eski şaman atalarının izlerini devam ettirmek için geldiğine inanır. Bu şiiir dünyasını oluştururken tekrara düşmekten itinayla kaçınır. Her yeni kitabıyla işlediği konuları başka pencerelerden okura sunar. Hatta aynı konuları işlediği şiiirlerinde bile âdeta okuru yeni ve farklı dünyalarla karşılaştırır. Bu özelliği ile de şiiirini sürekli olarak yeniler ve geliştirir. Tüm bu özelliklerinden dolayı Ferhad şiiirinin incelenmesi ve bu alandaki bir eksikliğin giderilmesi gerektiğine inanarak bu çalışma hazırlanmaya başlandı.

Bu çalışmadan önce bugüne kadar Hüseyin Ferhad şiiiri ile alakalı iki yüksek lisans tezi ve bir bitirme tezi hazırlanmıştır. Bu tezlerden ilki 1996 yılında Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencisi İlknur Egel tarafından hazırlanan “*Problems faced when translating Hüseyin Ferhad's poetry in to English*” (Hüseyin Ferhad Şiiirini İngilizce ’ye çevirirken Karşılaşılan Sorunlar) başlıklı yüksek lisans tezidir. Bu çalışma Hüseyin Ferhad şiiirini İngilizceye çevirirken karşılaşılan iki ana sorunu irdeler. Hüseyin Ferhad’ın şiiirlerini konu alan ikinci tez ise Ali Ekber Erdoğan tarafından hazırlanan *Hüseyin Ferhad Şiiirinden İmaj* başlıklı tezdır. Bu tez dışında Mersin Üniversitesinde Beşir Sevim, *Hüseyin Ferhad Şiiirinin Kültür Sözlüğü* isimli bir bitirme tezi hazırlamıştır. Bu iki tez haricinde Hüseyin Ferhad şiiirine dair herhangi bir tez çalışması yapılmamıştır.

Hüseyin Ferhad’ın şiiirlerinin tahlili ile ilgili herhangi bir tez çalışması olmasa da onun şiiirini farklı boyutlardan ele alan bildirilerden, inceleme yazılarından ve söyleşilerden oluşan iki kitap vardır. Bu kitaplardan ilki 2001 Akdeniz Altın Portakal

Şiir Ödülü Sempozyumu kitabı olan *Hazer için Birkaç Sarı Gül Odağında Hüseyin Ferhad Şiiri* isimli eserdir. Hüseyin Ferhad, *Kılıç İpekte Sinanırısımli* toplu şiirler kitabında bulunan “*Hazer İçin Birkaç Sarı Gül*” bölümüyle 2001 Akdeniz Altın Portakal Şiir Ödülü’ne değer görüldü. Bu ödülün en önemli özelliği ardından yapılan sempozyumdur. Hüseyin Ferhad bu ödüle değer görüldükten bir yıl sonrabazı şairler ve eleştirmenler Antalya’da bir araya gelerek Hüseyin Ferhad şiirini ele alırlar. Sunulan bildirileri bünyesinde toplayan bu kitap, 2001 Akdeniz Altın Portakal Şiir Ödülü Sempozyumu *Hazer için Birkaç Sarı Gül Odağında Hüseyin Ferhad Şiiri*ismiyle 2003 yılında Antalya Kültür Sanat Vakfı Yayınları tarafından yayımlanır.

Ferhad’ın şiiri üzerine yayımlanan ikinci kitap editörlüğünü FarisKuseyri’nin üstlendiği *Hüseyin Ferhad Kitabı*’dır. Bu kitap da *Hazer İçin Birkaç Sarı Gül Odağında Hüseyin Ferhad Şiiri* gibi bir sempozyum kitabıdır. Diğer kitaptan farklı olarak bu ikinci kitapta Dördüncü Altın Defne Edebiyat Ödülü Sempozyumu’nda sunulan bildirilerle beraber Hüseyin Ferhad hakkında yazılmış seçme yazılar, Ferhad’ın kendi seçtiği şiirleri, Hüseyin Ferhadbibliyografyası ve Hüseyin Ferhad’ın fotoğraflarından oluşan bir albüm bulunmaktadır. Bu bağlamda bu kitap diğer kitaptan daha kapsamlıdır.

Sonuç olarak her iki sempozyum kitabı da Hüseyin Ferhad’ın şiir serüvenini ve şiir dünyasını aralamak isteyenler için rehber niteliği taşımaktadır. Ferhad şiirini farklı boyutlardan inceleyen yazılardan oluşan bu iki kitabın ortak eksikliği Hüseyin Ferhad şiirini bütüncül bir şekilde sunmamış olmasıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜSEYİN FERHAD'IN HAYATI, SANAT ANLAYIŞI VE ESERLERİ

1.1.HAYATI

Hüseyin Ferhad'ın asıl soy ismi Hameş'tir. Fakat o kendisine soy isim olarak ilk evvel Ferhat'ı verir. Daha sonra Ferhat ismindeki “t” harfini “d” harfine dönüştürerek Ferhad soy ismini alır. Ferhad, Asıl soy ismini değiştirme meselesi ile alakalı olarak Hüseyin Hameş'in Hüseyin Ferhad'a gölge düşürmesini istemediğini dile getirir. Başka bir yazısında ise Ferhad soyadını neden seçtiğini şu şekilde açıklar:

“Bilinir, Ahmet Erhan'ın asıl ismi Erhan Bozkurt'tur. Yaşar Miraç'ın Miraç Çolak, benimkisi de Hüseyin Hameş. Müstear ad, eski bir şuara geleneğidir; Ahmet'le Yaşar'ın gerekçelerini bilmiyorum ama ben Ferhad'ı Zende-Rud'a izafeten soyadı seçtimdi kendime” (Ferhad,2016: 297-298).

Hüseyin Ferhad seçtiği bu soyadıyla bir şiir serüveni yaratmak ister. O şiir serüveninde kendini yeniden yaratır. Şair, kendine ‘Ferhad’ soy ismini vererek bu soy ismini poetik duruşuyla ve şiir serüveniyle özdeşleştirmiş olmuştur.

Asıl ismi Hüseyin Hameş olan Hüseyin Ferhad, 25 Aralık 1954 tarihinde Hatay'ın Hassa ilçesinde dünyaya gelir.Hüseyin Ferhad (Hameş)'ın babası Şaban Bey, annesi Fatma Hanım Hatay'ın Hassa ilçesinde çiftçilik ile meşgul olan bir ailedir. Hüseyin Ferhad on çocuklu çiftçi bir ailenin yedinci çocuğudur. Ferhad'ın Halil, Müslüm, Ali, Güllü, Halil II, Fidan, Elif, Mehmet ve Ziya isminde dokuz kardeşi vardır. Kendisi daha dünyaya gelmeden evvel Halil ile Elif vefat eder. Ferhad'ın ailesi, Halil ismini verdikleri çocukları vefat ettiği için sonradan doğan başka bir erkek çocuklarına da isim olarak Halil'i verir. Belki de bu tutum, ölen çocuklarının hatırasını yaşatmak adınadır. Hüseyin Ferhad, bu durumun yanlış bir tutum olduğunu düşünür ve bu konu ile alakalı olarak *Şark Belleği* isimli kitabında şu ifadelerle yer verir:“*Şu veya şu nedenlerle ölen bir ‘insan’ın adının bir diğer kardeşine verilmesi yaygın bir o kadar yanlış bir âdettir ki şahsen ben ilk kardeşimle beşinci kardeşimin aynı sıfatla anılmasını hep haksızlık saymışımdır kendime.”*(Ferhad,2016:284). Ferhad, Halil I ve Elif'ten sonra üç kardeşini(Ziya, Müslüm, Ali) daha kaybeder. Şair, kardeşlerinin acısını dile getirirken bir hayli temkinlidir: “*Halil, Elif, Ziya, Müslüm, Ali; tarifsiz bir acı. Acı sadece yaşanır, evet. Onu anlatmaya kelimeler kifayetsiz kalır, kalmıştır.”*(Ferhad,2016:285). Kardeşi Ziya ile kendisinin aynı klandan olduğuna inanır.

Onun doğumu ve adlandırılması Ferhad'ın hatırasında sürekli tazedir. Hatta Hüseyin Ferhad, 1996 yılında *Şiir-lik* dergisinin Nisan sayısında kardeşi Ziya'yı önceleyen, "Ziya ya da Işık Heykelleri" başlıklı bir mektup yayımlar.

Birçok medeniyete dair izler barındıran Hatay tüm kutsal dinlere ve birçok inanca ev sahipliği yapmıştır. Hatay sadece dini inançların yaşandığı bir mekân olarak kalmamıştır aynı zamanda birçok etnik grubu da içinde barındırmıştır. Hatay'ın temel taşları çok kültürlü bir yapı üzerine kuruludur. Hâlâ Hatay'da Müslümanlar, Aleviler, Yahudiler, Sünniler, Ermeniler ve Hristiyanlar bir arada yaşamaktadır. Hüseyin Ferhad'ın içine doğduğu mekânın en büyük özelliği bu çok kültürlülüktür. Ferhad dünyaya geldiği Hassa ilçesi ve büyümesi hakkında şunları söyler: "*Atların, davarların arasında açtım gözlerimi. Göçlerle, sufieşkiyalara mahsus başkaldırıyla ırılanan türkülerle, ağıtlarla büyüdüm.*" (Söğüt, 2004: 24). Hüseyin Ferhad doğduğu mekân ile türküler, ağıtları ve göçebelik kültürünü beraber anar. Birçok kültürün bir arada yaşadığı Hatay'da Ermenilerin de bulunduğunu ifade etmiştik. Hatay'da bulunan bu Ermeni aileler arasında Hüseyin Ferhad'ın akrabaları da vardır. Hüseyin Ferhad'ın annesi Fatma Hanım, bu akrabalara olumsuz bir tavır takınılmasına izin vermez, her daim birlik ve beraberlik içinde yaşamak gerektiğini öğütler. Annesinin bu düşünce yapısı ve davranış şekli Ferhad'ın aklında yer edinir. Öyle ki Ferhad, annesinin bu tutumuna *Şark Belleği* isimli kitabında değinir. Fatma Hanım'ın bu gibi hoşgörülü ve ılımlı davranış biçimleri Hüseyin Ferhad için büyük önem arz eder.

Ferhad'ın içine doğduğu mekân çok kültürlü bir yapıya sahip olmanın yanında edebiyata da yatkın bir yerdir. Sözel kültür orada hâlâ aktiftir. Ferhad'ın doğduğu Hassa şehri gibi babası da şiirle ve edebiyatla ilgilidir. Nitekim Şahin Bey, geleneğimizde olduğu gibi evin büyüğü olarak türküler söyler, ezberden şiirler okur. Hüseyin Ferhad, babası Şahin Bey'in ezbere şiirler okuduğu şairlerin isimlerini şu şekilde anar: "*İlahiler, sagular, türküler; Yunus Emre, Âşık Emre, Âşık Garip, Karacaoğlan. Dün gibi aklımda: babam ezbere şiirler okurdu onlardan.*" (Söğüt, 2004: 24). Hüseyin Ferhad'ın çocukluğu bu şekilde şiirle ve farklı kültürlerle iç içe geçer.

Ferhad ilk ve ortaokulu doğduğu ilçe olan Hassa'da okur. Ferhad'ın çocukluğunda şiire ve edebiyata yakın bir evde büyüdüğüne değinmiştik. Tıpkı büyüdüğü ev gibi okul hayatında da şiirle ve yazıyla yakından alakalı olur. Şairin ilk ve ortaokul hocaları da kitaba meraklı öğretmenlerdir ve öğrencileri okumaya teşvik

ederler. Ferhad'ın ilk ve ortaokuldaki sınıfında Nâzım Hikmet ve Yaşar Kemal gibi isimler okunur. *İnce Memed* elden ele dolaşır. Hüseyin Ferhad, Hassa Ortaokulu'nun kendisi için gerçek bir okul olduğunu söyler ve ekler: “*Öğretmenlerimin yüzleri hâlâ hatırımdadır. Hoşgörülü, okumaya, yazmaya meraklı birer lejyonier gibiydiler. Pan'la, Eros'la, en önemlisi de Homeros'la o dönem tanıştım. O zaman anladım şairliğin ne menem bir zanaat, nefile bir uğraş olduğunu.*” (Ferhad, 2016: 286). Ferhad'ın ilk şiir serüveni nerede ve nasıl başladı gibi soruların yanıtını net ve tam olarak bilemesek de onun daha ilkokuldayken şiirler yazdığını ve ilkokul beşinci sınıfa giderken resimli bir romanın olduğunu kendi anlattıklarından çıkarabiliyoruz. Belki de ‘keşfedilmesi ve zapt edilmesi mümkün olmayan bir ada’ olarak gördüğü çocukluğu onun şiirlerinin asıl kaynağını oluşturur.

Ferhad, Hassa'da ortaokulu bitirdikten sonra parasız yatılı olarak Mersin İlköğretmen Okulu'nu kazanır. Hüseyin Ferhad, bu okulu kazanmasında etkili olan hususun ortaokulda iken yaptığı detaylı okumalar sonucunda öğretmenlerini hayrete düşürecek çalışmalar meydana koyması ile bağlantılı olabileceğini düşünür. Nitekim okuduğu kitaplardan kestiği şiirlere, vecizelere arkadaşlarının ve memleketlilerinin de şaşırdığını ifade eder. Hüseyin Ferhad, Mersin İlköğretmen Okulu'nda da okumaya yönlendiren hocalarla karşılaşır. Bu durum Ferhad'ın hayatında bir silsile gibi devam eder. Evde başlayan, ilkokul ve ortaokulda devam eden bu edebi ortam Mersin İlköğretmen Okulu'nda katlanarak büyür. Hüseyin Ferhad, 1972 yılında bu okuldan mezun olur. Sonrasında iki sene Şanlıurfa'da öğretmenlik yaptıktan sonra 1974'te Ankara'ya gelir. Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsü Matematik Bölümü'nde eğitim görür. 1978 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Film Radyo Televizyon ile Eğitim Merkezi'ne radyo programcısı olarak girer ve uzun yıllar burada çalışır. 1979'da Gazi Eğitim Enstitüsü Matematik Bölümünü bitirir.

Ferhad, özellikle Ankaralı şairlerle, 1978 ve sonraki yıllarda katıldığı edebi ortamlarda tanışır. Bu şairlerden biri Ataol Behramoğlu'dur. Ferhad ile Behramoğlu 1978 yılında tanışırlar. Ataol Behramoğlu, Ferhad'ın nazarında bir şövalyedir. Ferhad'ın *Şark Belleği* isimli kitabında ifade ettiği üzere Ataol Behramoğlu 1984'e kadar Ankara'ya sık sık gelir ve bu gelmelerinde de ya bir evde yahut bir lokantada toplanırlardı. Bu toplantılar Ferhad'ı o zamanın sıkıntılı ortamından uzaklaştırır. Sanatçıların belli mekânlarda bir araya gelerek sanat üzerine istişare etmeleri birçok

edebiyatta olduğu gibi Türk edebiyatında da bir gelenektir. Bu tür mekânlar sanatçılar için büyük önem taşır. Hüseyin Ferhad için bu tarz mekânlardan bazıları şunlardır: Ali Balkız'ın lokantası, Remzi İnanç'ın kitapevi, Mülkiyeliler Birliği Lokali, Sanat Sevenler Derneği (Sanat Kurumu). Ferhad, o yıllara bu mekânlar ve Özdemir İnce, Ataol Behramoğlu, Abdullah Nefes gibi sanatseverler sayesinde dayandığını dile getirir ve ekler: “*O güzel mekânlar o güzel insanlar sayesinde bir fısıltılar meclisine, bir revire dönüşmüşlerdi.*” (Ferhad, 2016: 308). Bu mekânları güzelleştiren Ferhad için bu insanlar olmuştur. Ferhad'ın şair dostları sadece yukarıda ismi geçen şairlerden ibaret değildir. Hüseyin Ferhad'ın şair dostları arasında Salih Bolat, FarisKuseyri, Ahmet Telli, M.Mahzun Doğan, Hülya Deniz Ünal ve Haydar Ergülen gibi isimler de vardır. Nitekim Haydar Ergülen, Hüseyin Ferhad ile olan yoldaşlığı üzerine şöyle bir ifade kullanır: “*Bizim yoldaşlığımız aynı gözle bakmaktan değil, aynı göğe bakmaktan gelir.*” (Ergülen, 2019: 21).

1954 doğumlu Hüseyin Ferhad günümüz yazar ve şairlerindendir. Ferhad, Ankara'da bulunduğu eğitim yılları boyunca ve sonrasında edebi anlamda aktif bir hayat yaşar. Bu aktiflik özellikle şiir ve yazı üretme anlamındadır. Hüseyin Ferhad'ın ilk şiiri 1978 yılında çıksa da Ferhad yazı serüvenine ilk olarak, henüz 23 yaşındayken, *Yeni Toplum* dergisinin 14. sayısında yayımlanan “Bir Şiir Ustası: A.Kadir” başlıklı yazısı ile başlar. Daha sonra ilk şiiri “Kürt Çiçekleri”1978'de *Yeni Türkü*'de yayımlanır. “Kürt Çiçekleri” İngilizce, Kürtçe ve Almancaya çevrilir. Bu şiir *Sanat Emeği* dergisinde aynı yıl yeniden yayımlanır. Hüseyin Ferhad'ın şiiri ilk olarak *Yeni Türkü*'de çıkmış olsa da bir şairin poetikasına ve duruşuna olan saygımızdan ötürü burada Hüseyin Ferhad'ın şiirinin ilk durak noktası olarak *Sanat Emeği*'ni göstermek daha uygun düşecektir. İlk olarak *Yeni Türkü*'de yayımlanmasından söz etmemiz sadece bilimsel açıdandır. Nitekim Ferhad, ilk şiirinin çıkış yeri olarak Yaşar Miraç'ın bir projesi olan *Yeni Türkü* dergisini işaret ederek bunun içini buruşturduğunu söyler ve şunları ekler:

“İçimi buruşturan Yaşar Miraç'ın ne iktidar hırsıydı, ne poetik, politik duruşu. Redaksiyonuydu. Hüseyin Hamşe'eFerhad'ın d'sini fazla görmüştü hazret. İsmet Özel 'geçti boynuma kemend' der bir şiirinde ('Of Not Being A Jew', *Dergâh*, Ocak 2003): 'd harfine bak dedim / nasıl da soylu duruyor sonunda kelimenin/ harfe bak, harfe dokun, harfin içinde eri/ harf ol harfle bir kıyam et/ harf ol harfler ummanına bat/ çünkü gördüm ne varsa sonunda kelimenin. Gerisiteferruattır ki 'Kürt Çiçekleri' aynı yıl *Sanat Emeği*'nde tekrar yayımlanmıştır ki bu yüzden hep şiirim ilk adresi olarak da *Sanat Emeği*'ni göstermişimdir.” (Ferhad, 2016: 298).

Sanat Emeği o yıllarda sosyalist gençliğe hitap eden bir dergidir. Bu bağlamda *Sanat Emeği* dergisi, Hüseyin Ferhad'ın politik olarak da yakın durduğu bir dergi olarak nitelendirilebilir. Şairin bu dergide sadece iki şiiri çıkar. Diğer şiiri ise “Üçüncü VardiyadaKalbim”dir. Sanat Emeği ile başlayan yazı serüveni, *Somut*, *Yazko Edebiyat*, *Türk Dili*, *Yusufoçuk*, *Bilim ve Sanat*, *Yarın*, *Varlık*, *Adam Sanat*, *Yeni Biçem*, *Edebiyat ve Eleştiri*, *Yom Sanat*, *Kitap-lık*, *Yasak Meyve*, *Sözcükler*, *Caz Kedisi*, *Kaşgar*, *Akatalpa*, *Broygibi* dergilerde yayımlanan şiir ve yazıları ile devam eder. Hüseyin Ferhad günümüzde de birçok dergide yazı hayatına devam etmektedir. Özellikle *Kitap-lık* ve *Varlık* dergilerinde sık sık edebi yazıları yayımlanır. Ferhad, şiir yazmayı sevdiği kadar şiir ve şiirin meseleleri üzerine de yazmayı seven bir şairdir. Ferhad'ın şairliği sadece yazdığı şiirlerden ibaret değildir. O aynı zamanda poetik yazıları ile de bilinir. Yukarıda ismi anılan dergilerde dönem dönem şiir üzerine yazılarını yayımlamıştır ve bu dergilerden *Kitap-lık* ve *Varlık* gibi dergiler de hâlâ yazmaya devam etmektedir. Ferhad'ın şiirleri İngilizce, Fransızca, Hollandaca, Almanca, Bulgarca, Kürtçe, Arapça ve Farsçaya çevrilir.

1968 Öğrenci Hareketleri ile başlayan süreç özellikle Ankara ve İstanbul gibi şehirlerde yoğun olarak hissedilir. Burada 1968 yılını başlangıç olarak veriyoruz fakat bu olaylar özellikle 1970li ve 1980li yılları da etkisi altına alır. 1960'ların sonu ve 1970'li yıllarda başta İstanbul ve Ankara olmak üzere birçok şehirde birçok siyasi grup siyasi ve toplumsal hareket içerisinde. Hüseyin Ferhad 1974'te eğitim amacıyla Ankara'ya geldiği sıralarda bu siyasi ortam etkisinin sıcaklığını ve yoğunluğunu korumaktadır. Elbet, böyle bir politik ortam poetikayı da etkiler, nitekim etkilemiştir. Fakat Hüseyin Ferhad, şiir hareketinde meydana gelen değişimleri siyasi değişimlere bağlamanın yanlış ve sakıncalı bir yol olduğunu söyler. Birçok eleştirmenin de bu yolu kolay olduğu için seçtiğine değinir. Ferhad, öğrencilik yıllarında sokak olaylarına çokca karışır. Devrimcilerle slogan atar. Kendi anlatımıyla: “*Tercihlerin aşkla, ‘imanla sınıldığı yıllardı. 12 Eylül’e kadar Ankara’da dövüşmediğim sokak kalmamıştır.’ Ankara, monamour; öğrenci ayaklanması diye tabir edilebilecek o yılları bizzat yaşadım. Hem de Hameş ve Ferhad’labirilikte.*” (Söğüt, 2004: 27). Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere bu siyasi ortam şair Hüseyin Hameş ile Hüseyin Ferhad'ı birleştiren bir ortamdır. Dolayısıyla bu yılların şairin poetikası ve politikası üzerindeki etkisi yadsınamaz. Hatta evliliği üzerinde de etkili olmuştur denilebilir. Nitekim Hüseyin

Ferhad'ın kızı Dicle Hameş babası ile annesinin tanışma ve evlenme durumlarını şu şekilde hikâye eder:

“Babam Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan FRTEM(Film Radyo ve Televizyonla Eğitim Merkezi)'deki Radyo bölümünde metin yazarı olarak çalışır. Annem de FRTEM'e yakın yine Milli Eğitim Bakanlığı'nın Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nda eğitim uzmanı olarak görev yapmaktadır. Annem de babam da o zaman hızlı solcular. Eskişehir'de bir mitinge giderken Töb-Der'in otobüsünde tanışırılar. Öyle 1980'lerin en hızlı zamanlarında Ankara'da başlamış bir aşk. Tanışmalarından iki ay sonra nişanlanırlar. Nişanlılarken annem Çorum'a sürülür. Annem sürgünde iken Temmuz 1980 yılında evlenirler.” (K.K.).

Sürgünlerle başlayan bir evlilik yine sürgünlerle devam eder. Bu evlilikten iki ay sonra 12 Eylül 1980 Darbesi olur. Hüseyin Ferhad'ın eşi bu darbeden dolayı belli bir süre Ankara'ya gelemez fakat ancak mahkeme kararı ile 1981 yılında döner. Bu dönüşten üç sene sonra kızları Dicle Hameş dünyaya gelir. Ferhad'ın kızına verdiği isim olan Dicle, onun şiirlerinde metaforik anlamda büyük yer tutar. Dicle Nehri, Ferhad'ın şiirlerinde sık sık gördüğümüz bir mekân olmakla beraber şairin öz suyunun ve esin perilerinin ana kaynaklarından biridir. Ahmed Arif, Refik Durbaş ile yaptığı bir söyleşide Refik Durbaş'ın *“Ya coğrafya?”* sorusuna *“Kanım Dicle'ye akar/ İster Erzurum'da vuralar beni/İster İzmir'in içinde...”* (Temizyürek, 2018:149) diye bir yanıt verir. Ahmed Arif'in verdiği yanıt Ferhad gibi şairler için de geçerlidir. Hüseyin Ferhad'ın ruhu göçebe olsa da onun da kanı Dicle'ye, Fırat'a akar. Dicle Hameş, Hüseyin Ferhad'ın kendisine bu ismi vermesi ile alakalı olarak şunları söyler:

“Ben doğduğum zamanlar babam Orta Asya, Mezopotamya kültürü ve tarihi ile çok ilgiliymiş. Bana bilinen eski adıyla Farsçada Tigra ve Yunancada Tigris olarak geçen ki Yunanca da anlamı kaplan olan, Sümercede hızlı akan su anlamına gelen Dicle adını veriyor. Kişilerin isimlerinin anlamlarını taşıdığına inanırım. Böylelikle babam bana bu ismi vererek hızlı ama su gibi akan bir hayatı da armağan etmiş oluyor.” (K.K.).

Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere Hüseyin Ferhad Mezopotamya ve Orta Asya Türk kültürüne karşı bir hayli ilgilidir ve bu ilgisi sadece ilgi olarak kalmamış onda bir yaşam şekline dönüşmüştür. Öyle ki tek kızına Mezopotamya'nın kalbi olan Dicle nehrinin ismini değer görmüştür. Ferhad'ın, kızına Dicle ismini vermiş olması sanatıyla hayatını birbirinden ayrı görmediğini gösteren bir noktadır. Belki de Dicle Hameş, Hüseyin Hameş ile Hüseyin Ferhad'ın ortak noktası olan bir başka değerdir. Dicle Hameş Ankara'da geçen yıllarından kendisine kalan en güzel zamanların babası Hüseyin Ferhad ile beraber FRTEM binasına gittiği ve o binada babasının ona sesli masallar dinlettiği zamanlar olduğunu ifade eder. Bu masallardan biri *Ali Baba ve Kırk Haramiler*'dir. 1989 yılında Hüseyin Ferhad'ın eski eşi tekrar Siirt'e sürgüne gönderilir.

Bu sürgün bir buçuk yıl sürer ve bu sürgün süresince Hüseyin Ferhad ve Dicle Hameş, Ankara ve Siirt arasında gidip gelir. Dicle Hameş'in annesi Siirt'ten tayinini belli koşulları sağlamak şartıyla Adana'ya ister. Bu arada Hüseyin Ferhad da Ankara'daki işinden istifa ederek Adana'ya tayin ister. İki tayin de olumlu sonuçlanır ve eş olarak Adana'da görev yapmaya başlarlar. Hüseyin Ferhad, Adana'nın Suluca kasabasında öğretmenlik yaparken aynı zamanda kardeşleri ile ticaret de yapar. Hüseyin Ferhad bir süre sonra öğretmenlikten emekli olur ve ticarete devam eder. 2002-2003 döneminde Dicle Hameş ODTÜ'yü kazanır. Bir süre sonra Dicle Hameş'in annesi ile Hüseyin Ferhad ayrılır. Ferhad 2014 yılına kadar Adana'da yaşar. Ferhad'ın, Adana'dan sonraki durağı İstanbul olur. Burada kızı Dicle Hameş ile tekrar buluşurlar. Çünkü Dicle Hameş de babasından altı ay sonra İstanbul'a yerleşir. 2017'de Ferhad kendine yeni mekân olarak İzmir'i belirler ve oraya yerleşir. Hâlâ İzmir'de yaşamaktadır ve yayın hayatına devam etmektedir.

1.2. ESERLERİ

1.2.1. Şiir Kitapları

1.2.1.1. Deniz Çobanları

Şair Hüseyin Ferhad'ın ilk şiir kitabı *Deniz Çobanları* Yeni Türkü Şiir Yayınları tarafından Temmuz 1982'de yayımlanır. Bu şiir kitabında toplam elli iki şiir bulunur.¹ Bu zamana kadar Hüseyin Ferhad şiirlerini ve yazılarını Yeni Türkü Dergisi, Sanat Emeği, Somut, Yazko Edebiyat, Türk Dili, Yusufçuk, Bilim ve Sanat, Yarın gibi dergilerde yayımlar. Fakat dergilerde yayınladığı bazı şiirlerini *Deniz Çobanları*'na almaz. *Deniz Çobanları*'na almadığı şiirler arasında ilk yayımlanan "Kürt Çiçekleri" şiiri de vardır. Bu şiir dışında 1978'de *Sanat Emeği* dergisinde çıkan ikinci şiiri "Üçüncü Vardiyada Kalbim" ve 1979'da *Somut* dergisinde yayımlanan "İlk Şafakta" isimli şiiri de ilk kitabında yer almaz. Sabit Kemal Bayıldiran, Hüseyin Ferhad'ın şiir elemesi yaparken özellikle kavga şiirlerini elediğine değinir ve yayımlanan ilk iki şiirinin, şiirsellikten yoksun olduğunu ifade eder. Hüseyin Ferhad, *Kılıç İpekte Sınanır* (Toplu Şiirleri) kitabına ise bu kitaptan sadece dokuz şiir alır ve bu şiirler üzerinde değişiklik yapar. *Kılıç İpekte Sınanır*'a aldığı şiirleri şunlardır: "Bir Dağın Eteklerine", "Sabah Yıldızı", "Metafizik", "Sonsuz Dönüş", "Bir Söylence", "Ayn-i Zaliha", "Kar a ydınlık", "Haberci" ve "İlk Mavi".

Hüseyin Ferhad, *Deniz Çobanları*'na Oğuz Kağan Destanı'ndan aldığı bir köyük ile başlar: "*Senlerge bire men yurdum*". Bu alıntıyı kullanma nedenini ise şöyle açıklar:

"Eski Türkçede örneğin Oğuz Kağan Destanı'nda (w. Bang-G. R. Rahmeti, 1936) **siz** yoktur, **senler** vardır: çoğul eki almış 'ikinci şahıs'. Ali Cengizhan'ın *Senlere'sini* (1980) sırf adından ötürü kıskanmışımdır. Bir sohbetle 'Senlere sözcüğünü Oğuz Kağan Destanı'ndan mı aldın?' diye sordukta, nasıl şaşırmıştı anlatamam. Kıskançlık bu ya, ben de o sözcüğün geçtiği dizeyi *Deniz Çobanlarına* (1982) alınlık ettimdi, o dizenin geçtiği köğüğü de Hazer İçin Birkaç Sarı Gül'e:

...andın songoguzkagan
Ogullarıgayurtineliştürüp birdi. Takı tedi

kim:

..." (Ferhad, 2016: 53)

¹Kitabın iç düzeninde bazı resimler bulunur. Bu resimlerin birinde şaha kalkmış atın üzerinde elinde savaş aletiyle resmedilen bir iskelet bulunur. Başka bir resimde ise tel örgüler arasında bir adam boynu yana yatmış şekilde durmaktadır ve tam üzerinde bir güvercin bulunur.

Buradan anlaşılacağı üzere Hüseyin Ferhad, hoş bir şair kıskançlığından ötürü bu alıntıyı *Deniz Çobanları*’nda kullanır.

Ferhad, bu şiir kitabını tarih dersine armağan eder. Nitekim kitapta “Tarih Dersine Armağan” isimli bir de şiir bulunur. Hüseyin Ferhad için tarih, karmaşık ve *uçurumlar toplamı* bir algıdır. O kendini tarihin içine salmak ister: “*Tarih. Titreşim ve yıkıntı. Uçurumlar toplamı bir yürek. Hayır, ben bu toplamın kıyısındaki düşsel bir yolcuyum salt. Titreşimlere ve yıkıntılara saptadığım kazmanın sapına sıkıca bağladığım kendirlerle aşağılara sarkıyorum. Cesur ve hazırlıklı...*” (Ferhad, 1995: 116) Bir ulusun tarihini yazmaya cesaretli olan şair, yazdığı Türk ulusunun geçmişini de iyi bilir. Ferhad ilk kitabı *Deniz Çobanları*’nda bulunan şiirleri ile “*kendisini zamandaşı, kuşakdaşı şairlerden özenle ayırmasını bilen bir şairdir: Sözcük dağarcığıyla, sesiyle.*” (Doğan, 2000: 154). Nitekim bu kitabında ele aldığı konuların işleniş biçimleri ve kullandığı eski Türkçe kelimeler bunun bir göstergesidir.

Hüseyin Ferhad, okuru ilk şiir kitabı *Deniz Çobanları*’yla çok geniş perspektiften karşılar. Öyle ki John Cornford, Mevlâna, Hz. İbrahim, Konstantinos Kavafis, Ahmet Erhan, Tahir ile Zühre, Leyla ve Mecnun, Nietzsche, Goethe gibi isimler daha en baştan şairin uğrak noktaları olur. Hüseyin Ferhad bu uğrak noktaları ile okurlarına, poetikasının sinyallerini vermiş olur.

1.2.1.2. Ve Yürüdük Gecenin Ateşleri İçinden

Hüseyin Ferhad’ın ikinci kitabı *Ve Yürüdük Gecenin Ateşleri İçinden* Varlık Yayınları tarafından Nisan 1984’te yayımlanır. Ferhad, bu kitabıyla 1984 Yaşar Nabi Nayır Şiir Ödülü’ne layık görülür. Bu kitapta toplam 36 şiir vardır. Hüseyin Ferhad, *Varlık Edebiyat ve Sanat* dergisinin 920. sayısında Ahmet Telli ’ye verdiği bir söyleşide bu şiir kitabının uzun bir sürede ortaya çıktığını ve önceden tasarımlanarak oluştuğunu söyler. (Telli, 1984: 15).

Hüseyin Ferhad, *Ve Yürüdük Gecenin Ateşleri İçinden* kitabından *Kılıç İpekte Sınanır* (Toplu Şiirler) kitabına on dört şiir almıştır. Ve bu şiirler üzerinde bazı düzeltmeler, eklemeler ve çıkarmalar yapmıştır. Ferhad, *Kitaplık* dergisinin 69. sayısında Mine Söğüt’e bir söyleşi verir. Bu söyleşide ilk iki kitabı(*Deniz Çobanları* ve *Yürüdük Gecenin Ateşleri İçinden*)nın ‘erken’ kitaplar olduğunu ve bu iki kitapta bulunan şiirlerin düşlediği şiirden uzak olduklarını ifade eder. (Söğüt, 2004: 29).

Bu ifadeden şair Hüseyin Ferhad'ın bazı şiirlerini *Kılıç İpekte Sinanır*'a alırken neden değiştirdiği, o kitaba aldığı şiirleri üzerinde eklemeler, çıkarmalar ve dönüştürmeler yoluyla neden değişikliğe gittiği daha iyi anlaşılır. Çünkü Ferhad'ın istediği 'iyi' bir şiirdir ve asıl olan şiirdir, yazıdır.

1.2.1.3. Söyle Gölgen de Gitsin

Hüseyin Ferhad'ın üçüncü kitabı *Söyle Gölgen de Gitsin* Eylül 1993'te Ekin Yayınları tarafından yayımlanır. Yayımlandıktan bir yıl sonra 1994 Yunus Nabi Nayır Şiir Ödülüne layık görülür. *Söyle Gölgen de Gitsin* metaforik bir anlam taşır. Bu ifade ile şair Hüseyin Ferhad, gölge etmesini istemediği Hüseyin Hameş'e tam bir rest çeker gibidir. Bu şiir kitabı iki bölümden ve toplamda yirmi dokuz şiirden oluşur. Şair bu kitaba "Şiirin ve Yüreğin Tarihini Yazmayı Deneyenlere" başlıklı bir şiir ile giriş yapar. Bu şiir *Söyle Gölgen de Gitsin*'i anlamak için çok önemlidir. Salih Bolat, *Duygusal Düşünceler* isimli kitabında bulunan "Sen Git, Gölgen Kalsın" başlıklı yazısında burada bir tarih imgesi olduğuna değinir ve Bolat'a göre 'tarih' "Ferhad'ın üç kitaplık ve yirmi yıllık şiir serüveninin aktığı yatak"tır. (Bolat, 2000: 146). Bu kitabı Ferhad'ın ikinci dönemini başlatan kitap olarak gören Yücel Kayıran, ilk kitabı *Deniz Çobanları* ve ikinci kitabı *Ve Yürüdük Gecenin Ateşleri İçinden* kitaplarını Ferhad'ın birinci dönem kitapları olarak görür. İlk kitabından sonra çıkardığı bu üçüncü kitabı şairin dönüm noktası olarak görülür.

Hüseyin Ferhad, *Kılıç İpekte Sinanır*'a bu kitapta yer alan bütün şiirleri hiçbir değişikliğe uğratmadan alır. Bu nokta, şairin bu kitapta bulunan tüm şiirlerin istediği kıratı olduğunu gösteren bir değer ölçütü olarak karşımızda durmaktadır.

1.2.1.4. Hayal Ülkesinin Keşfi

Ferhad'ın dördüncü şiir kitabı olan *Hayal Ülkesinin Keşfi* Eylül 1995'te Ekin Yayınları tarafından basılır. Bu kitap dokuz bölümden ve toplamda dokuz şiirden oluşur. Her şiir kendi içinde onar bölümden meydana gelir. Hüseyin Ferhad, bölümlerin isimlerini Bab 1, Bab 2, Bab 3, Bab 4, Bab 5, Bab 6, Bab 7, Bab 8, Bab 9 diye sıralar. Her babda dokuz şiir bulunur. Ferhad'ın dokuz bölümün her birine dokuz şiir koyması tesadüf değildir. Çünkü şamanizmde çift sayılardan ziyade tek sayılar daha önemlidir.

Hüseyin Ferhad, bu kitabında düzyazısal şiir kullanır, dörtlük ile düzyazıyı birleştirir. Bu Ferhad'ın *Ve Yürüdük Gecenin Ateşleri İçinden* ile *Söyle Gölgen de Gitsin* kitaplarında da görülen bir biçimdir. Ferhad, bu şiir söyleme tarzını bu kitabında da sürdürür.²

1.2.1.5. Hazer İçin Birkaç Sarı Gül/ Kılıç İpekte Sınanır

Ferhad, bu yeni şiir dosyasını toplu şiirleri olarak yayımladığı *Kılıç İpekte Sınanır* (Toplu Şiirler, 1982-2000) kitabına koyar. Bu kitap, 2000 yılında YKY tarafından yayımlanır. Sadece bu şiir dosyasıyla ayrı bir şiir kitabı çıkarmak yerine bu dosyayı da kapsayan ve ilk dört kitabında bulunan bazı şiirlerinden meydana gelen bir toplu şiirler kitabı çıkarır. Ferhad, *Hazer İçin Birkaç Sarı Gül*'e Oğuz Kağan Destanı'ndan yaptığı bir alıntı ile giriş yapar. *Hazer İçin Birkaç Sarı Gül* beş bölümden oluşur. Her bölüm tek şiirden ve kendi içinde onar parçadan oluşur. Sırasıyla bölümlerin isimleri: Artık Gelmem Otağınıza, Dişi Totemler, Hazer İçin Birkaç Sarı Gül, Jixe Daida ve Kanatlı Yılan. Fakat bu bölümler dışında kalan iki kısım daha vardır. İlk kısım "Zende-Rud'u" Geçerken isimli şiiridir. İkinci kısım ise kitabın son bölümü olan bir zeyldir. Bu zeyl "Meydan Okumanın Tarihi" başlığını taşır. Böylece kitapta beş şiir ve bir zeyl bulunur. *Hazer İçin Birkaç Sarı Gül*, 2001 Altın Portakal Şiir Ödülü'ne değer görülür.

1.2.1.6. Simurg

Simurg, 2004 yılında Ekin Yayınları tarafından basılır. İçerisinde toplam 32 şiir vardır. Son iki şiir Zeyl 1 ve Zeyl 2 başlıklarını taşır. Yani bu iki şiir diğer şiirlere ek mahiyetindedir. Hüseyin Ferhad'ın birçok şiirinde olduğu gibi bazı kitap isimlerinde ve şiirlerinde de simgesel anlamlar gizlidir. Bu anlamların yahut imgelerin çaldığı kapı *Sîmurg*'da değişir. Nitekim Ferhad, *Sîmurg*'un bir istisna olmasını istediğini dile getirir. Bu kitabın ismi *Simurg* ile şair, Ferîdüddin Attar'ın *Mantık'ut -Tayr* isimli eserine gönderme yapar. Kitap içerisindeki bazı bölümler bu göndermeyi hem pekiştirir hem destekler. Ferhad bu kitabındaki bütün şiirleri *Kılıç İpekte Sınanır*'ın genişletilmiş

²Hüseyin Ferhad şiirinde düzyazısal şiir meselesine, Düzyazısal Şiir isimli yazıda detaylı olarak değinilmiştir.

ikinci baskısına alır. Tüm şiirleri olduğu gibi bu kitaba alması dikkate değer ve üzerinde durulması gereken bir noktadır. Nitekim şiirler üzerinde hiçbir dönüştürme yapmadan kitaba alması şair nazarında onların iyi bir şiir olduğunu gösteren bir değerdir.

1.2.1.7. Beni de Ezberine Al

Ferhad'ın bu kitabı daha önceki kitaplarında bulunan bazı şiirlerinden oluşur. Bu kitabın özelliği Ferhad'ın kendi seçtiği şiirlerden oluşmuş olmasıdır. Ayrıca kitabın son şiiri olan Beni de Ezberine Al isimli şiirin ve Azad Ziya Eren'in Hüseyin Ferhad ile "Beni de Ezberine Al" başlığıyla yaptığı söyleşinin eklenmiş olmasıdır. *Beni de Ezberine Al*, Toroslu Kitaplığı tarafından Nisan 2007'de basılır. Ferhad, bu kitabı kızı Dicle Hameş'e ithaf eder.

1.2.1.8. Gizli Âyinler (Genişletilmiş İkinci Baskı: Kılıç İpekte Sınanır/Toplu Şiirleri)

Ferhad, *Kılıç İpekte Sınanır* kitabı için yaptığını *Gizli Âyinler* için de yaparak bu kitabı *Kılıç İpekte Sınanır* (Toplu Şiirler, 1982-2007)'in genişletilmiş ikinci baskısı ile beraber 2008 yılında yayımlar. Kitabın üçüncü baskısı 2015 yılında YKY tarafından yayımlanır. Bu genişletilmiş ikinci baskı ile kitabın ilk baskısı arasında üç fark vardır. Bu farklardan ilki 56 şiirden meydana gelen *Gizli Âyinler* bölümünün eklenmesi, ikinci fark 2004 basımlı *Simûrg* kitabında bulunan tüm şiirlerin eklenmesi ve son fark ise *Simûrg*'un giriş kısmına "Yalnızlığın En Eski Tarifi" başlıklı bir denemenin eklenmiş olmasıdır.³ *Gizli Âyinler* dört bölümden oluşur. İlk bölüm isimlidir. İkinci bölüm "Levh-i Mahfuz", üçüncü bölüm "Gizli Âyinler" ve son bölüm ise "Ağıtı Söylenmeyen E" başlığını taşır. Bu şiir dosyasında toplam elli beş şiir bulunur. Bu dosyada dikkat çeken kısım son iki bölümde onar şiir bulunması ve bu şiirlerin aynı isimleri taşıyarak aynı sırayla kitaba alınmasıdır. Bu onar şiirin başlıkları İbrani alfabesindeki harflerden meydana gelir.

³Bu deneme, Varlık dergisinin Eylül 2004 sayısında daha evvelden yayımlanmıştır.

1.2.1.9. Nihayet Bir Cümledir İnsan

Hüseyin Ferhad'ın son şiir kitabı *Nihayet Bir Cümledir İnsan* 2019 yılında Yapı Kredi Yayınları tarafından çıkarılır. Bu kitap iki bölümden ve iki zeyl kısmından meydana gelir: Birinci bölüm Ah'lar, Sagular, ikinci bölüm ise Kurtların Tanrısı Yine Bir Kurttur isimlidir. Son iki kısım Zeyl, 1 ve Zeyl, 2 isimlerini taşır. Zeyl bölümleri dışında kitapta toplam 27 şiir bulunur. Zeyl bölümleri açıklama niteliği taşır.

1.2.1.10. Kılıç İpekte Sınanır

Hüseyin Ferhad'ın çıkan son şiir kitabıdır. Yapı Kredi Yayınları tarafından 2021 yılında yayımlanır. Bu kitap, Ferhad'ın daha önce yayımlanan şiirlerinden oluşan toplu şiir kitabıdır. *Nihayet Bir Cümledir İnsan* kitabında bulunan şiirler bu kitaba eklenmiştir.

1.2.2. Düzyazı Kitapları

Hüseyin Ferhad'ın iki deneme ve bir anlatı kitabından oluşan üç düzyazı kitabı vardır: *Aşka ve Barbarlara Dair*, *Cennet Diye Bir Yer*, *Şark Belleği*. “Hüseyin Ferhad'ın anlatılarının -hatta üslup yönünden diğer düzyazılarının- onun şiirini tamamlar nitelikte olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek.” (Afacan, 2019: 259). Özellikle *Cennet Diye Bir Yer* isimli kitabı şiirleri ile beraber okunmalıdır.

1.2.2.1. Aşka ve Barbarlara Dair

Ferhad'ın ilk düzyazı kitabı olan *Aşka ve Barbarlara Dair* 1995 yılında Ekin Yayınları tarafından yayımlanır. Bu kitap, Ferhad'ın özellikle şiir konulu denemelerinden oluşur. Ferhad, bu kitabında birçok şair ve eserden bahseder. Ayrıca birçok farklı kaynaktan ve birçok sanatçıdan alıntı yaparak kitabı âdeta metinler şölenine çevirir. Alıntı yaptığı kaynakların kültlüğü zaten nitelikli olan bu kitabı daha da değerlendirir. Bu kitapta Kur'ân-ı Kerim Hüsn-ü Aşk, Oğuz Kağan Destanı ve Moğolların Gizli Tarihi gibi kaynaklardan alıntı yapan Ferhad, öyle ya da böyle tarihi ve edebi bir dizi ismi zikreder: Ovidius, Herakleitos, Kokoçi, Şeyh Galip, Yunus Emre,

Dadaloğlu, Hallac-ı Mansur, Hasan b.Sabbah, Stefan Zweig, John Dos Passos, Pertev Naili Boratav, Ahmet Hamdi Tanpınar, Yakup Kadri, Mehmet Âkif Ersoy, Nâzım Hikmet, Ahmet Hâşim, Yannis Ritsos. Ferhad bu isimleri sadece anmakla yetinmez. O bu isimler üzerine düşünür, soru sorar, cevap verir. Mesela, Mevlâna Celâleddin'in Divân-ı Kebir'i neden Farsça yazdığı üzerine ya da aşk nedir/ kimdir sorusuna dair yahut Doğu-Batı sorununa yönelik fikirlerini beyan eder.

Hüseyin Ferhad'ın şiirleri üzerinde çalışma yapan Zeynep Uzunbay *Aşka ve Barbarlara Dair* için *Kılıç İpekte Sınanır*'ın yanında durması gereken bir kitap olduğunu söyler. (Uzunbay, 2003: 184). Bu fikir *Kılıç İpekte Sınanır*'ın alt yapısını kavramak ve bazı şiirleri açıklamak için elbette önem arz eder ve bu iki kitabın beraber okunmaları Ferhad'ın poetikasının anlama hususunda yarar sağlayacaktır. Burada belirtmek gerekir ki Ferhad'ın diğer düzyazı kitabı *Cennet Diye Bir Yer* de bu noktada en az *Aşka ve Barbarlara Dair* kadar önemlidir.

1.2.2.2. Cennet Diye Bir Yer

Cennet Diye Bir Yer, Ferhad'ın ikinci düzyazı kitabıdır. Hüseyin Ferhad'ın anlatılarından oluşan bu kitap 1997 yılında Ekin Yayınları tarafından yayımlanır. Okur bu kitap ile büyük bir tarihi yolculuğa çıkmaya hazır olmalıdır. Ferhad bu kitabı ile okuru âdeta bir geçitten geçirerek yüzyıllar öncesine götürür. Zamanda yolculuk denilen olay Ferhad'la beraber mecaz anlamıyla gerçek olur. *Cennet Diye Bir Yer* ile okur, Tomris'in ayla çiftleşmesine, üç İskender diye anlatan kişilerin kimler olduğuna, Temuçin'in son şaman şairlerden Kokoçi ile tanışmasına, Sühreverdî'nin tabutunun Halep Kalesi'nden çıkarılmasına, Şah İsmail ve Taçlu Hatun arasındaki ilişkiye şahit olur. Bunlar gibi birçok olay *Cennet Diye Bir Yer* ile okura göz kırpar.

Cennet Diye Bir Yer'i okuyabilmekten ziyade anlayabilmek için geniş bir tarih bilgisi gerekir. Ferhad'ın bu kitapta kullandığı dil şiirseldir. Düzyazılarında bile Ferhad estetiği elden bırakmaz.

1.2.2.3. Şark Belleği

Ferhad'ın son düzyazı kitabı *Şark Belleği* bir deneme kitabıdır. Yapı Kredi Yayınları tarafından 2016 yılında basılır. Şair bu kitapta kalemini edebiyatın birçok

alanına doğrultur. Bu alanlar içerisinde şiir ve birtakım şairler (Yunus Emre, Homeros, Fuzûlî, Ahmet Hâşim, Yahya Kemal, Ahmed Arif, Hilmi Yavuz, Sezai Karakoç, Asım Bezirci, Metin Altıok, Muzaffer İlhan Erdost, Nâzım Hikmet, Fazıl Hüsnu Dağlarca, Cemal Süraya, Oktay Rıfat, Ece Ayhan, Ahmet Telli, Attila İlhan gibi birçok şair.) Ferhad'ın yüzünü döndüğü alanlardır. Ferhad, şiir dışında ama yine şiire bağı olarak tarihe ve coğrafyaya da denemelerinde yer verir. Bu kitap Hüseyin Ferhad'ın sanat anlayışını ortaya koyan en iyi düz yazı kitabıdır.

Şiirleri birçok dile çevrilen Hüseyin Ferhad, birçok şiir ödölünü kazanır. İlk olarak ikinci kitabı *Ve Yürüdük Gecenin Ateşleri İçinden* ile 1984 *Yaşar Nabi Nayır Ödölü*'nü alır. On yıl sonra *Söyle Gölgen de Gitsin* şiir kitabıyla 1994 *Yunus Nadi Şiir Ödölü*'nün sahibi olur. Türk Edebiyatı için çok önemli bu iki ödölün sahibi olan Ferhad üçüncü olarak *Kılıç İpekte Sınanır* 'ın içinde yer alan *Hazer İçin Birkaç Sarı Gül* ile 2001 *Altın Portakal Şiir Ödölü*'ne layık görülür. *Altın Portakal Şiir Ödölü*'ne layık görülen eserine yönelik sunulan sempozyum bildirileri 2003 yılında Antalya Kültür Sanat Vakfı tarafından "*Hazer İçin Birkaç Sarı Gül*" Odağında *Hüseyin Ferhad Şiiri* adıyla bir kitap olarak yayımlanır. Bu kitapta Birhan Keskin, Hilmi Haşal, Sabit Kemal Bayıldırın gibi isimlerin bildirileri bulunur. Ferhad bir diğeri ödölünü ise 2009 yılında alır. Bu ödöl, *Hüseyin Gazi Vakfı Şiir Hizmet Ödölü*'dür. Hüseyin Ferhad ödülleri bir yenisini daha ekleyerek 2018 yılında *Altın Defne Edebiyat Ödölü*'ne layık görülür. *Altın Defne Edebiyat Ödölü*'nde sunulan sempozyum bildirileri 2019 yılında FarisKuseyri tarafından yayına hazırlanarak Güney Rüzgârı Yayınlarınca kitaplaştırılır. Bu kitapta sadece sempozyum bildirileri değı aynı zamanda Bâki Asiltürk ve Mehmet H. Doğan gibi isimlerin Hüseyin Ferhad ve şiiri üzerine yazdıkları bazı metinler de vardır. Ayrıca Hüseyin Ferhad'ın kendi seçtiğı şiirleri, Hüseyin Ferhadbibliyografyası ve Hüseyin Ferhad'ın bazı fotoğrafları da yer almaktadır.

Hüseyin Ferhad bu zamana kadar beş edebiyat ödölüne değıer görülür. Hüseyin Ferhad ödülleri takdir belgeleri olduğunu düşünür. Ödülleri, bir şairin yolunu aydınlatan ve bir o kadar da karartan el fenerleri olarak görür. Verilen ödülleri bazı yazarlar ve şairler için büyük bir gurur kaynağı olsa da Hüseyin Ferhad bu konuda asıl belirleyici olanın zaman olduğuna inanır, ona göre "*Takdir ve teyid Tarih'e aittir.*" (Haşal, 2015: 44). Takdiri ve teyidi tarihe bırakan Ferhad, bir şair olarak şiirlerine yapılan yorumlara karşılık verme hakkını kendinde görmez. Nasıl ki ödülleri için

olumlu bir tavır takınarak teker teker açıklama yapmıyorsa yapılan olumsuz eleştiriler için de konuşma hakkından ziyade susma hakkını tercih eder. Onun indinde şair “*karşıt veya taraf olmaktan münezzeh*.” (Türker, 2001: 44). Ferhad’ın deyimi ile: “*Asıl, gerçek jüri Zaman’dır.*” (Baki, 2003: 42).Çünkü bir şairin gerçek bir şair olduğunu gösteren en iyi ölçüt zamandır.

1.3. HÜSEYİN FERHAD’IN SANAT ANLAYIŞI

“Şiir dişil bir sözcüktür. Doğurgandır. Yazı’nın, Yazın ’ın ilk göz ağrısıdır. Söz’ün ilkel, saf hâli. Havva’dır, Kybele’dır.”

Hüseyin Ferhad

Hüseyin Ferhad’a göre sanat “kişiyeye özel pratikler alanı”dır. Sanat, bir meslekten ziyade bir yaşam şeklidir. Şiir ise, bu yaşam şeklinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Ferhad, Hayati Baki ile yaptığı “Bir arşın ipek, bir dirhem kül...” başlıklı söyleşide şiirin şairin dünyası olduğunu ifade eder: “*Asl’olan Yazı’dır, şiir: ortaya konulan eserdeki kişinin fiili, dünyasıdır.*” (Baki, 2003: 30). Ferhad’a göre şairin sanatını ortaya koyduğu şiir, şairin düşlerinden ve tecrübelerinden oluşur. Bu nedenle de kişiyeye hastır. Hüseyin Ferhad, şiir hakkında görüşlerine *Şark Belleği* isimli kitabında yer verir. Bununla birlikte zaman zaman *Varlık* ve *Kitaplık* dergilerinde sanat üzerine yazılar yazar.

1.3.1. Hüseyin Ferhad’ın Sanat Anlayışına Göre Şiir Nedir?

İlkçağdan bu çağa kadar söz hep vardır ve bu varlığını insanlar olduğu sürece devam ettirecektir. ‘Söz’ ile beraber şiir dediğimiz duyma sanatı da varlığını koruyacaktır. Binlerce şair bu sanatı icra etmeye çalışmıştır. Fakat çok az sayıda sanatçı şiir sanatı üzerine kafa yormuştur. Şiir nedir veya ne değildir sorusu üzerine nitelikli çalışmalar ne yazık ki bir elin parmak sayısını geçmez. Şiir üzerine yazılan eserlerin tümü Batı kaynaklıdır. Altı yüz yıllık Osmanlı şiirine baktığımız zaman şiir üzerine kitaplar yazılmadığını görürüz. Fakat bu durum Batı edebiyatında bizdeki gibi değildir. Batı’da şiir sanatı ile ilgili *Poetika* (Aristoteles), *Ars Poetika* (Horatius) ve *Arte Poetica* (Boileau) gibi kitaplar yazılmıştır. Hem Türk hem dünya edebiyatında

şairler ve eleştirmenler şiir poetikası üzerine, İ.Ö. 344'te yazıldığı tahmin edilen Aritoteles'in *Poetika* isimli kült eserini referans almaktadır. Bu kitap yüzyıllardır şairlerin estetik dünyalarını etkilemiştir. Fakat eksiklik 'şiir' yazdığını iddia eden bazı 'şair'lerin şiir sanatı üzerine düşünmeyi gereksiz bir uğraş olarak görmeleri ve sadece işin 'yazma' boyutu ile ilgilenmeleri noktasında başlar. Oysa kendisini şair diye nitelendiren bir kişinin şiir sanatı üzerine sağlam temeller üzerine oturan belli bir düşünceye sahip olması gerekir. Fakat içlerinden gelen bir dürtüyle ya da düşsel bir güçle şiir yazan şairlerimiz sıra şiir üzerine bir düşünce ortaya koymağa geldiğinde yazacak mürekkeplerinin olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu nokta, Hüseyin Ferhad'ı çağdaşı olduğu şairlerden ayırır. Ferhad hem şiir yazar hem içine doğduğu kültür ve şiirin asıl kaynakları bağlamında şiir sanatı üzerine birtakım teorilerde bulunur. Şiir nedir sorusu üzerine düşünen şair, daha en başından şiiri yaşantısından ayrı bir yerde tutmaz. Çünkü Ferhad'ın nazarında her daim asl'olan şiir'dir, yazı'dır. Bu bakımdan şiir üzerine düşünmek ve şiirin ne olduğu, kimlerin şair sıfatına layık olduğu hususunda bir fikir öne sürmek Ferhad için şiir yazmak kadar önemlidir. Şiiri her şeyin üstünde tutan Ferhad'a göre "*şiir hayattır, unutmayalım düştür, tarihtir, geçmişte saklı gelecektir, insanoğlunun macerasının yarınıdır.*" (Haşal, 2001: 45). Şiir, "*tarihe kayıt düşürmektir.*" (Ferhad, 2020: 74). Ferhad, şiiri geçmişle geleceğin birbirine karıştığı noktada yakalar. Şiirini ve poetikasını, bu noktadan hareketle ama şiirin bir 'görgü aktarımı' olduğu düşüncesiyle geleceğe miras olarak bırakır. Nitekim şaire göre "*Şiirinsanın belleğidir, mirası, terekisi, bireysel ve toplumsal serüveninin bir özeti.*" (Ferhad, 2016: 93)

Hüseyin Ferhad şiirde içerik ve biçim hususunda birliği savunur: "*Bir şiiri önemli kılan biçimidir, içerik ve biçim dengesidir, öz ve biçim birlikteliğidir.*" (Ferhad, 2016: 291). Şaire göre içeriksiz bir şiir ya da biçimsiz bir şiir şiir değildir. Bu iki temel yapının birlikteliği iyi bir şiiri önemli ve okunmaya değer kılar. Bu noktada Hüseyin Ferhad'a göre, şairin bir şiir yazabilmesi için üç şeye ihtiyacı vardır: birincisi algı, ikincisi bilgi ve üçüncüsü yetenek. Bu üçü olmadan içerik ve biçim birlikteliğini kurmak güçtür. Hüseyin Ferhad tüm bunlara ek olarak bir şairde muhakkak ısrarın bulunması gerektiğini düşünür. Bir şair inatçı olmalıdır. İnat olmadan şairin bir sanatsal ürün ortaya koyması mümkün değildir. Tüm bunları özetleyecek olursak bir şiirin şiir vasfını bünyesinde taşıyabilmesi için, onu yazan şairin gerekli alt yapıyı edinmiş olması

gerekir. Kendinden önce yazılmış şiirleri okuması, içine doğduğu kültürü tam anlamıyla tanınması, algı yeteneğini sürekli açık tutması, içten gelen o dürtüyü yerinde kullanması ve yazacağı şeyin üzerine ısrarla gitmesi gerekir. Bir şiiri şiir kılan bunlardır. Bizler; şiir nedir, ne değildir sorusuna yanıt ararken esasında şairin hangi yetenekler altında hangi aşamalardan geçerek şiirini oluşturduğu sorusuna da yanıt ararız. Bu aldığımız cevap o şiirin şiir olup olmadığını söyleyecektir. Nitekim Hüseyin Ferhad nazarında, “*Şiir aşktır; tutku, meftuniyet. ‘İyi bir şiir’ demek şairin ‘dna’sı’ demektir; zihin haritası, ruh bilgisi.*” (Ferhad, 2016: 188). İyi bir şiir şairin ‘dna’sı’ demek, şiir şairin bizzat kendisi demekle eşdeğerdir. Şiiri şairden ayrı bir yerde konumlandırmamak, yaşantı ve şiiri, su ve undan bir hamur elde eder gibi yoğurmak demektir. Hüseyin Ferhad, içindeki ‘ben’ ile kendini tek bir ruh hâline getirir:

“Şair kaderini bilen bir Akilleus’tur, evet. Şiirine yazgılıdır, içindeki Ben’e. Bu, gölgesinin ayak izini süren bütün şairler için geçerlidir. Odysseus’un ruh ikizi Homeros’tur, Şeyh Bedreddin’in ruh ikizi Nâzım Hikmet, Ruhi Bey’in ruh ikizi Edip Cansever. Hüseyin Ferhad bir ‘imlâ çırağı’dır, bir laf cini. Ne var ki şiirle şairin taht değiştirmeleri; birbirlerine ayağ üşürmeleri, edebiyat tarihinin en tartışmalı paradokslarından biridir. Şamanizm Hüseyin Ferhad’ın dini midir, yoksa şiirinin mi; Asya sanal kahramanlarının yurdu mudur, yoksa kendinin mi? Bu ve benzeri soruların muhatabı içindeki Ben’dir, O’dur, Öteki’dir, bizzat metnin kendisi.” (Duymaz, 2004: 47)

Hüseyin Ferhad burada şiir, şair ve şiirin konusu, özü arasında bir birliktelik kurar. Ferhad’ın bizi yüzleştirdiği asıl soru şair mi şiirinin yansımasından oluşur yoksa şiiri mi şairinin yansımasından oluşur. Şiir bir *mimmesis* meselesi olduğuna göre bu yansımanın muhatabını bulmak şiiri çözümlenin bir yoludur. Böylece, Ferhad bizi şiirinin çözüm noktasına götürür.

Hüseyin Ferhad’a göre şiir nedir, şair kimlere denir gibi sorular bir şaire sorulmaması gereken sorulardır, bunu merak eden okur şairin eserlerini esas almalı ve sorulara yanıtı orada aramalıdır. Çünkü şiir bizzatihi şairin kendisidir. Bu sorunun muhatabı da şairden ötede şairin şiiridir. Bu bağlamda cevabını aradığımız soruya, şairin şiir hakkındaki düşüncelerine esas olarak bir şiiriyle yanıt verelim:

Şiir bir çimen yaprağıdır

ben bir sığırtmaç.

Karanlığın nefesidir Şiir

yarasanın sesi.

...

Şiir lâcivert bir gökyüzü

ben bir turaç.

...

*Çavdarın çiçeklenmesidir Şiir
karıncanın ayaklanması.*

...

*Dirimin fısıltısıdır Şiir
ölümün yası. (Ferhad, 2015: 55-56)*

Terry Eagleton *Edebiyat Kuramı (Giriş)* isimli kitabında şiirde belirsizlik üzerine şöyle bir yorumda bulunur:

“Londra metrosunda bazen görülen ‘Dogs must be carried on the escalator’ (Köpekler yürüyen merdivende kucağa alınmalıdır) gibi son derece sade, gayet basit bir cümleyi ele alalım. Bu cümle ilk bakışta görüldüğü kadar açık değildir belki de: Bu, yürüyen merdivende kucağınıza bir köpek almak zorunda olduğunuz anlamına mı geliyor? Yukarı çıkarken ortalıkta gezinen bir köpek bulup kucaklamazsanız yürüyen merdivene binmeniz yasaklanacak mı? Açık seçik görünen birçok levhada da bu belirsizlik vardır: Örneğin ‘Refuseto be put in this basket’ levhasını ya da Britanya yollarındaki ‘Wayout’ levhasının bir Californialı tarafından nasıl yorumlanacağını düşünelim.” (Eagleton, 2014: 21).

Burada Terry Eagleton, bir metnin edebilik değerini belirsizlik açısından ele alıyor. Bir metinde bir belirsizlik varsa, yukarıdaki örneklerde olduğu gibi, bunlar pekâlâ edebi değerleri olan yazmalardır denilebilir. Eserdeki belirsizlik konusunda Hüseyin Ferhad da Terry Eagleton gibi düşünür. Şiirin bir belirsizlik olduğunu ve o belirsizlikte saklı kaldığına inanır: *“Belki de şair imgelerini ölçmeye, tartmaya, hele kıyaslamaya hiç kalkışmamak gerek. Çünkü şiir o ‘sevgili Belirsizlik’tir, o belirsizliktir.”* (Ferhad, 2015: 28). Bir şiiri okuyan kaç kişi varsa o kadar da duyuş ve anlayış vardır. Hatta bir şiiri bir okur her okuduğunda bir önceki hislerinden çok daha farklı bir yere gidebilir. İşte bu şiirin belirsiz oluşundan ötürüdür. Burada belirsiz olan her şeyin şiire dâhil olamayacağını belirtmekte yarar var. Şiir belirsiz ve bitmeyecek olan bir yazı türüdür. Bugüne kadar yazılmış olan ve yazıla gelen hiçbir şiir tamamlanmamıştır. Nitekim bir şiiri tamam eden okuru olduğu gibi bir okur’u tamam eden de okuduğu şiirdir. Paul Valery’nin ifadesi ile: *“Şiir bizden tamamlanmaya yakın olan bir eyleme dâhil olmamızı ister.”* (Valery, 2020: 214). Arada kalan tüm belirsizlikleri tamamlaması gereken şairden ziyade okurdur. Okurlara düşen görev bir şiirde muğlak duran noktaları kendi duygu ve düşünce âlemine göre şekillendirmek ve şiire yeni bir bakış açısı kazandırmaktır. Bu noktada şiirin, belirsiz noktalardan yeni bir değer ve anlam kazandığını söylemek fazla olmasa gerek. Şiir kadar müphem olan

başka bir edebi tür var mıdır, bu tartışılır fakat okur en çok şiir türünde belirsizlikler üzerinden yürür. Okurun amacı uğrak noktalarından hareketle belirsizliğe yani bu belirsizliğin bağlı olduğu şiirdeki ‘gizem’e ulaşmaktır. Bu nokta Hüseyin Ferhad’ın, *şiirher iki anlamda da sır*’dır sözüne açıklık getirir. Hüseyin Ferhad hem gerçek hem de mecaz anlamı ile şiirin bir sır olduğunu söylerken şiirin belirsizlikler yumağından meydana gelen sır’a denk düştüğünü söylüyor olsa gerek. O sırrı açıklamak, çözmek okurlara bırakılır.

1.3.2. Hüseyin Ferhad Nazarında Şairin Konumu Nedir?

Nasıl ki ‘şiir nedir?’ sorusuna kusursuz ve eksiksiz bir tanım getirilemiyorsa ‘şair kimdir?’ sorusuna da doğru ve tam bir tanım getirilemez. Bunun bir nedeni şiirin ve dahi şairin var olan tüm zincirlerden kopuk olmasıdır. Şiir ve şair belli başlı kalıplar ile bir tanım kıyafetine büründürülemeyecek kadar keskin ve uçsuzdur. Buna rağmen şiir poetikası üzerine düşünen eleştirmenler ve şairler, bu kavrama farklı perspektiflerden bakarlar. Deyim yerinde ise her ‘bakan’ yapacağı tanıma yahut yorumlamaya kendi duyuşunu katar. Bu demektir ki ‘bakan’ gözlerin sayısı kadar şiire ve şaire açılan pencereler vardır. Şairler bu gibi konular hakkında konuşsun veya konuşmasın onları ele veren yapıtları gün gibi ortadadır. En nihayetinde, bir şair, bu tarz sorulara cevabını en iyi şekilde yapıtıyla ortaya koyar. Fakat yine de yapıtlarını yazılarıyla, söyleşileriyle ve eleştirileriyle destekleyen şairler vardır. Hüseyin Ferhad şiirini yazılarıyla da destekleyen şairlerdendir. Ferhad, şiir kitaplarının yanında denemelerinden oluşan *Şark Belleği* kitabı, anlatılarından meydana gelen *Cennet Diye Bir Yer* isimli yapıtı ve özellikle *Varlık*, *Kitap-lık*, *Yom Sanat* gibi dergilerde dönem dönem çıkan yazıları ile poetik duruşunu daha da belirgin kılar.

Ferhad’ın şiir üzerine görüşleri ve şiirleri bu noktada bize kaynak oluşturur. Onun şiirlerinin konu öznesi dahi şair üzerine görüşlerini ele verir cinstendir. Şiirlerinde yer alan öznelardan biri olan AprınçurTigin -ki kendisi ilk Türk şairlerindendir- ve yine şiirlerinde kullandığı diğer bir özne olan Kokoçi -ki kendisi son şaman şairlerdendir- Ferhad’ın bir şair olarak kim olmak istediğini göz önüne serer. Şair kimdir yahut kim değildir bu soruların açık cevabından çok Ferhad’ın kim olmak istediği, şiir ve şair denilince kimlerin ismini zikrettiği daha önemlidir. Çünkü şairin şiir şahsiyetini ortaya koyan asıl bu gibi noktalardır. Ferhad’a göre şair Kokoçi gibi bir gören, Aprınçur Tigin

gibi bir söz ustası bir ‘Dilbaz’dır. Kendini ‘*Hikmet burcunda bir şaman olarak gören*’ Hüseyin Ferhad’a göre şair en iyi ifade ile bir ‘gören’, bir ‘bilen’ ve bir ‘haberci’dir. Bu üç kelime ile Ferhad nazarında şairin ne ifade ettiğini daha iyi anlarız. Bu ifadelerde yer alan ‘gören’ ve ‘bilen’ gibi vasıflar aynı zamanda bir şaman için de geçerlidir. Ferhad, şamanın bu özelliklerini şaire yüklerken bilinçlidir.⁴ Nitekim şamanın tanımını yaparken onun halktan biri olmadığını ifade eder: “*Hayır, şaman halktan biri değildir. ‘Devlet adamı’ da değildir. Semavî dinlerde ‘resul’, ‘halife’ diye tabir edilen kurumsal kişilerden de değil. ‘Aydın’ diye tabir edilen o ne idüğü belirsiz laf cambazlarından da. Şamandır, o kadar. Bir gölge, ‘bir bilen’.*” (Ferhad, 2016: 83). Ferhad’ın şaman için yaptığı bu tanımlama onun nazarında bir şair için de geçerlidir. Ferhad, *Nihayet Bir Cümledir İnsan* isimli son kitabında şairin bir ulak olduğunu söyler: “*Şair nihayetbir ulaktır. Bütün kayıp dillere, alfabelere vâkıf bir dilbaz. Kıt karınlı bir kılavuz, bir çığırkan*” (Ferhad, 2019: 15). Ferhad, yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere bir şairin tıpkı bir şaman gibi rehber ve aracı olduğuna inanır. Bir şairi de bir şaman gibi halktan biri olarak görmez. Ayrıca bir şairi de bir şaman gibi ‘bilen’ ve ‘gören’ nitelikleri ile ön plana çıkarır.

Şairliğin bir meslek olup olmadığı birçok şair ve edebiyat eleştirmeni tarafından irdelenen bir tartışma konusu olmuştur. Hüseyin Ferhad bu konuda şiirin bir iş olmadığını buna bağlı olarak da şairin bir işçi olmadığına dikkat çeker. Ferhad nazarında zanaatkâr ve şair tek ortak noktaları olan ‘emek’tebirleşir: “*Şairlik, yazarlık bir meslek midir? Değil elbette. Yine de şairler zanaatkârlarla, esnafla, vasıfla amelelerle eşlerler kendilerini. Amaç emeği; alın terini ululamaktır, daha bir yüceltmektir.*” (Ferhad, 2016: 289). Fakat zanaatkâr verdiği emeği karşılığın olarak belli bir ücrete tabidir. Şair ise verdiği emek karşısında ücret almak değil tarihin edebi sayfalarında ‘iyi’ bir şiiri bulunsun, şairler katında bir konumu olsun ister. Nitekim Ferhad’ın bakış açısında şiir ücret karşılığı yazılmaz çünkü bu özel bir alandır, her şeyden evvel istek şarttır: “*Lakin şiir bir hizmet, bir görev ya da ücret karşılığı yapılan bir iş değildir. Bireysel, hatta kişisel bir özgürlük alanıdır. Törel, aktörel bilinç özgürlüğü, istenç özgürlüğü.*” (Ferhad, 2016: 113). İstemediği bir işi yapan birçok işçi

⁴Şamanizm konusuna Hüseyin Ferhad’ın Şiirlerinin Tematik İncelenmesi bölümünde detaylı olarak ele alınacağı için burada kısaca bilgi verildi.

varken istemeyerek şiir yazan şair neredeyse hiç yoktur. Yazdığı şiiri daha sonra beğenmeyen şair vardır fakat bu çok daha başka bir meseledir.

Birçok şair, şair olabilmenin belli başlı koşullarını öne sürer. Kimi şairler, şaire gerekli olan tek şeyin ilham perisi olduğunu düşünür, kimi şairler, şiirin çok büyük bir emek karşılığında ortaya çıktığını söyler, kimi şairler iseçaba ve ilham olmadan bir şiirin ortaya çıkamayacağını savunur. Şair olmanın ilk şartını kendine özgülük olarak gören Hüseyin Ferhad'a göre inat bir şair de bulunması gereken en önemli özelliklerden biridir. Şiirin odağında dolaylı veya dolaysız yoldan insan vardır ve insan hayatın her alanında emek isteyen bir varlıktır. Bu bağlamda şairin bir şiiri yazarken inatla istediği şiiri ortaya koyma çabası şiirin de insan gibi emek isteyen bir alan olması ile bağlantılıdır.

Şiiri aşk ve sırlar yumağı olarak gören Ferhad, şairin kim olduğu ile alakalı sorulara ise Behçet Necatigil'den ödünçleme bir cümle ile karşılık verir: “*Şairin asaleti de kendinden başlar. ‘Adı, soyadı /Açılır parantez / Doğduğu yıl, çizgi, öldüğü yıl, bitti /Kapanır parantez.’ Şair bu iki çizginin arasındaki kişidir.*” (Ferhad, 2016: 167) Ferhad'ın nazarında bir şairin bu iki çizgi arasındatekâmül zincirimize neler kattığı büyük önem taşır. Ferhad'ındaimi olarak vurguladığı gibi “*asl’olan ne şairin cinsel, poetik tercihidir; ne de içine doğduğu kültüre dair tespitleri*”. Ferhad için asl’olan daima yazı ve şiir’dir. Ferhad için önemli olan şairin kimliği, cinsiyeti, dili, ırkı, cinsel tercihleri, politik görüşü değildir. Ona göre mühim olan bir şair hangi vasıfları taşırsa taşısın şiir tarihine ‘iyi’ bir şiir katamadıktan sonra beyhude yaşamıştır. Ferhad, bir şairin yaşam öyküsünden, hayatı yaşayış biçiminden çok yazdığı şiire dikkat eder. Onun nazarında şair olan kimse her ne yaşamış olursa olsun bir damla zehirdir: “*Sen ki şairsindir bir katre zehir/bir arşın ipek bir dirhem gül.*” (Ferhad, 2015: 439).Ferhad’a göre şairin ne olduğunu ifade eden üç kelime budur: zehir, ipek ve gül.

1.3.3. Şiirin İşlevi

Şiirin işlevi nedir sorusuna verilecek cevaplar şair sayısı kadardır. Her şairin şiirden beklentisi farklıdır. Şiiri aşk, merak ve sırlar yumağı olarak gören şaman şair Hüseyin Ferhad'a göre bir şair belli bir sıkıntıyla masaya oturur. Sanatçının bir meramını anlatmak maksadı ile içinde bir yazma dürtüsü hissetmesi, psikanalitik kurama göre kişinin kendisini rahatlatması ile alakalıdır. Ferhad“*Şair bir dertle, o*

derdini şiirsel düzleme aktarmak amacıyla masaya oturur.” derken bizlere ancak derdini şiir yazma yolu ile açacağını ve bu derdi bu şekilde açmadığı takdirde rahatlamayacağını sinyallerini verir. Birçok şairin hayalinde yazmak istediği bir şiir tarzı; kağıta dökmek istediği bir şiir âlemi vardır. İyi bir şairde bu duygu daha ilk şiiriyle başlar. Bu nokta şairin şiirden beklentisini ortaya koyduğu noktadır. Bir şiir elbette kolay kolay tamamlanmaz fakat şair şiirine son kelimeyi yazdığında o şiir şairinin beklentisini ya karşılamış yahut karşılamamış olur.

Umberto Eco, *Edebiyata Dair* isimli kitabında edebiyatın işlevi konusuna değinerek *edebiyatın hem bireysel hem de toplumsal bir dizişlevinin bulunduğunu* yazar. Bu işlevler toplum üzerinde büyük etkiye sahiptir. Mesela “*Dante olmasaydı dil birliğine sahip bir İtalyanca olmayacaktı.*” (Eco, 2017: 15). Eco’nun edebiyatın etkisine dair bu görüşlerinin şiir için de geçerli olduğu bilinir. Mesela, Türk şiiri için söyleyecek olursak, Yunus Emre olmasaydı Türk şiiri sehl-i mümteni sanatı ile yazılmış arı duru şiirlere sahip olamazdı. Hüseyin Ferhad’ın bir edebi tür olan şiirden beklentisi ise “*Acı, yani sevda, sabir, yani doyanç, büyük tahammül, bağrına taş basıp bekleme erdemi; bir şiirden daha ne beklenir.*” (Ferhad, 2016: 113). Tek amacı kendisi olan şiirden acı, sevda, sabır, doyanç beklemek şiirin aslında tüm bunların hepsi(acı, aşk, sabır, doyanç) ile eşdeğer olduğunu söylemekle birdir. Ferhad nazarında şiirin tek amacı vardır o da şiirin kendisidir. Çünkü o tek başına bir eyleyendir. Hüseyin Ferhad bu konuda çok klasik bir söylem olan ‘şiirin herhangi bir şeye yaraması gerekmez’ gibi bir ifade kullanmaz. Ona göre şiirin asıl işlev şiirin kendisine ulaşmaktır. Şiir hem eyleyen hem etkilendir.

1.3.4. Şiir ve Müzikalite

Müzikalite, genelde edebiyat, özelde şiir ile etkileşim kuran bir alandır. Güzel sanatlar içerisinde yer alan müzikalitenin sözle özel bir ilişki kurduğu şiirler vardır. Bu ilişkide bazen şiir müziği bazen de müzik şiiri etkisi altına almıştır. Müzikte esas olan ritim şiirde kelimelerin uyumu ve sıralanışı ile kendini var eder. Mustafa Karabulut, *Üslûpbilim (Stilistik) ve Necip Fazıl Kısakürek’in Şiirleri Üzerine Stilistik Bir İnceleme* isimli kitabının “Ahenk Unsurları” başlıklı bölümünde ahengin bir şiiri müzikaliteye yaklaştırdığını ifade eder: “*Ahenk, şiiri musikiye yaklaştıran bir yapıdır, ancak şiirde ahenk ile saf musiki anlaşılmamalıdır.*” (Karabulut, 2019: 358). Hüseyin

Ferhad’ın şiirlerinde ahenk unsuru vazgeçilmez bir öge olmamakla beraber yer yer varlığını hissettirir. Özellikle bazı şiirlerinde yaptığı yinelemeler ve şiiri şarkıya benzetme çabaları bu bakımdan dikkate değerdir. Mesela “Metafizik” isimli şiirine bakıldığında *darmadağınık* kelimesi ile yapılan tekrarların bir ahenk oluşturduğu göze çarpar:

*Seni bir kilise avlusunda dilenmeliyim artık
haçlara gerili avuçlarımda bir suskun çan.
–Ben değil miyim şu yıkıntıların üzerinde uzanan
saçlarım darmadağınık.
Seni bir sinagog avlusunda dilenmeliyim artık
çıplak ayaklarına sürmeliyim o ilençli yüzümü.
–Ben değil miyim kemirip duran Madde’ye verilmiş
tek sözünü
aklım darmadağınık.
Seni bir cami avlusunda dilenmeliyim artık
kirli bir mendil gibi sermeliyim yüreğimi önünde.
–Ne var içimi kanatan bu ezan seslerinde
mihrabım darmadağınık. (Ferhad, 2008: 13).*

Yukarıya alınan şiirin bütününe bakıldığında takdirde kelimeler arasındaki uyum göze çarpar. Mesela “kilise”, “haç” ve “çan” kelimeleri hristiyan dini ile bağlantılı kelimelerdir, bu bakımdan bu üç kelime arasında bir uyum söz konusudur. Üçüncü dörtlükte yer alan “cami” ve “ezan” sesleri arasında da böyle bir uyum vardır. Yine her dörtlükte tekrarlanan “avlu” kelimesi de bu uyumun bir parçasıdır. Her dörtlüğün sonunda tekrarlanan “darmadağınık” ifadesi ise şiirde ahengi oluşturan bir unsurdur. Her dörtlüğün ilk dizesi “artık” kelimesi ile son bulur. Şiirde “a” ve “e” harflerinin tekrarı da şiirdeki ahengin bir diğer yönüdür.

Şair, “Kurt Şöleni, VI” başlıklı şiirinde ise “e”, “i” ve “r” seslerini geniş bir şekilde kullanarak bir ritim oluşturur:

“Süt isterim Azrail’den, zehir verir.
Süt gibi dağılır memelerime zehir.
Zehir beni öldürmez,
zira step kurtları zehirle beslenir.” (Ferhad, 2015: 246).

Ayrıca yukarıdaki şiirde “zehir” kelimesi üç kez tekrarlanarak yine bir ahenk oluşturulmuştur.

1.3.5. Düzyazısal Şiir

Düzyazısal şiir, şairlerin sık olarak başvurmadıkları bir şiir biçimidir. Bazı eleştirmen ve şairler bu şiir biçimini kabul ederken bazıları da şiirde kafiye ve ölçü birimini bir şiirin olmazsa olmazı arasında görerek bu şiir biçimine karşı çıkarlar. Esasında her şairden ziyade her şiirin kendine has bir biçimi, bir söyleyiş tarzı, vardır. Terry Eagleton *Şiir Nasıl Okunur* isimli kitabının “Şiir ve Düzyazı” başlıklı yazısında şiirin tanımını yaparken satırların nerede biteceğine ancak yazarın karar verebileceğine değindikten sonra şiirin tanımı için şu açıklamayı yapar: “*Tanım öncelikle uyak, ölçü, ritim, imgelem, söyleyiş veya sembolizm ve benzeri şeylerin hiçbirine başvurmaz.*” (Eagleton, 2015: 49).

Çünkü Eagleton’a göre bunları kullanmayan pek çok şiir vardır. Bir şiirde mısra, nazım şekilleri, kafiye ve uyak gibi unsurların bulunması o şiirin gerçek bir şiir olduğu anlamına gelmez. Önemli olan şiirde kelimelerin bir edayla dans etmesidir. Şiirin kendi içinde yarattığı ahenktir bir şiiri şiir kılan. Bugün bile şiir sanatının en temel ve en kült yapıtı sayılan *Poetika*’da Aristoteles şiir sanatının varlığını iki şeye borçlu olduğunu söyler:

“*Bunlardan birisi taklit içtepi’si olup, insanlarda doğuştan vardır; insanlar, bütün öteki yaratıklardan özellikle taklit etmeye olağanüstü yetili olmalarıyla ayrılır ve ilk bilgilerini de taklit yoluyla elde ederler. İkincisi, bütün taklit ürünleri karşısında duyulan hoşlanma’dır ki, bu, insan için karakteristiktir.*” (Aristoteles, 2016: 16).

Buradan bir şiir için şart olan iki şeyin öncelikle taklit etme içgüdüğü ve ahenk yaratma dürtüsü olduğunu çıkarılır. Nitekim bir karakterin yaşadığı yahut yaşayabilir olacağı bir olayı, bir durumu belli bir etkilenme olmadan anlatmak onu tarihsel yahut bilimsel bir yazı kılar.

Ferhad, yeni’yi arayan, bulan ve nihayetinde deneyen bir şairdir. O şiirlerini DNA’sı gibi gördüğü için şiir anlamında getirdiği yeniliklere mührünü, imzasını basmak ister. Ferhad, geleneği kabul etmekle birlikte geleneğe bağlı kalmayan, geleneğe gelenek eklemeye çalışan, onu dönüştüren ve geliştiren bir şairdir. Bu nedenle poetikasına uygun düşen biçim ve biçimleri kullanmaktan geri durmaz. Tüm şiirlerinde aynı biçime bağlı kalmaz. Yazdığı şiire göre bir biçim kullanır. Onun için önemli olan belli kalıplar içinde şiir yazmak değil her şiirin ruhuna uygun olan bir biçimde şiir yazmaktır. Ferhad, düzyazısal şiir biçimini kullanan şairlerden biridir. Bu söyleyiş tarzı onu çağdaşlarından ayırır ve kendi kılar. Nitekim şiirin tek başına bir eylem, bir idea

olduğuna inanan şair Ferhad'ın nazarında “*Farklılık, daha doğrusu kendine özgünlük, şair olabilmenin ilk şartıdır zaten.*” (Ferhad, 2016: 51). Ferhad, hem şiirinin binek taşlarıyla hem de kullandığı ahenklerin şiire işleyiş biçimi ile bu farklılığı elde eder. Düzyazısal şiirlerine örnek olarak birçok şiiri vardır. Bunlardan biri “Kurt Şöleni, IX” başlıklı şiiridir:

“Persler gitti. Slavlar da gitti. Yine eski kasvetine büründü Türkistan. Bencileyin bir hakirin ölümüne lakayt tavrını cin işaretleriyle açıklamakta müşkülât çeksen de kutluğ nesline, ganimetten hissene düşen sadece İsa'nın s harfinden ibaret bir yalan. İster al sakla, ister al at Kudüs'ün herc ü merc mahallesine. Zaten daha evvel de aynı uzaklıkta idi kalbine İsrail'le Suudî Arabistan. Artık trans gecene ne şu mustağni Tevrat bir çeşni katabilir, ne şu tennure Kur'an. Uyan; ömrümün cahiliye çağı aşk totemlerine aitti, sonrası cihad-ı fî sebillullah fetişlerine. Şölen bitti, mağarana dön şaman.” (Ferhad, 2015: 249).

Hüseyin Ferhad, yukarıdaki şiirinde olduğu gibi bazı düzyazı şiirlerinde hikâye etme üslubunu kullanır. Bu durum şiirde anlatısallık meselesidir. Mehmet Sümer, *Büyük Saat'in Vuruşu* isimli kitabında “*Anlatıbilimin anlatıya odaklanmasının şiir gibi eylemi değil sözü önceleyen bir edebi tür için risk taşıdığını*” söyledikten sonrabu riskin nedenine vurgu yapar: “*Çünkü genel olarak bir metin veya özel olarak şiir, yalnızca eylemlerin bir yapı bütünlüğünde birleştirilmesinden fazla bir şeydir.*” (Sümer, 2015: 69). Sümer'e göre bir şiir sadece eylemlerden meydana gelmemelidir. Bu öyküleme, bir eylemi anlatma yahut hikâye etme durumu, sadece düzyazısal şiirlerde değil dizelerden oluşan şiirlerde de görülen bir durumdur. Ferhad'ın düzyazı şiirlerindeki anlatısallık sadece olayların oluşundan ibaret değildir. Ferhad birçok şiirinde bu anlatısallığa ruh göçü edası katar. Okur, Ferhad'ın bazı düzyazı şiirlerinde kullandığı anlatısallık unsuru ile beraber birçok kez kendini başka bir tarih ve mekânın içinde tarihi, mitolojik ve şamanist figürlerle göz göze bulur. Bir yerden Umay seslenir, öte yandan okurun sesine Hızır'ın yetimi yetişir.

Ferhad'ın bu tarzda kaleme aldığı bazı şiirlerinde emir kipini kullanması da dikkat çekicidir. Fakat şair, bazı düzyazısal şiirlerinde emir kipini sert değil nahif ve akıcı bir ifade ile okura yansıtır. Bazı şairlerin şiir adı altında dizelerden oluşan şiirleri Ferhad'ındüzyazısal şiirleriyle boy ölçüşemez. Bu Hüseyin Ferhad olmanın bir getirisidir.

Aragon'a göre düzyazısal şiir diye ifade edilen şiirin içerisinde bir ezgi varsa o şiirdir. (Aragon, 1999: 91). Bu, Aristoteles'in “hoşlanma” dediği şeydir. Ferhad'a göre de âhenk'tir. Bu anlamda Ferhad'ın “Hazer İçin Birkaç Sarı Gül, VIII” başlıklı şiiri bulunmaz bir örnektir:

“Onu ipten aldım, kurtlar, haramîler sofrasından kaptımdı. Ufka, kadim yurduma kaçırdımdı. Göçüklerini onardım, muslinlere, kadifelere sardımdı. Tirşe uykulara, gökçek rüyalara yatırdımdı. Nazardan, kem gözlerden sakındımdı. Çağanozların, yakamozların akıntısına sakladım. O benim gizli yaramdı, kanadı

Ellerine kına yaktımdı. Beline ibrişim kuşak bağladım. Gamzelerini altınla gümüşle halkârladım. Burnuna hızma, ayaklarına halhallar taktımdı. Saçlarını meltemle borayla taradım. İçsin diye şarap süzdüm, yesin diye incir soydum, et kaydattım, yufka açtım. Önünde diz çöktüm, ağladım. Gök Tanrı tanığımdır

O benim şirk lambamdı, karaldı. Yüreğimdeki ılık lekeleri bu yüzdten tenhadır

O benim sırsız aynamdı. Yüzüne şevkle baktımdı. Terini vecdlekokladım. Eğnini gönençle tarazladım. Kulağına yırlar, alkışlar fısıldadımdı. Çimleriniyoldum, tarhlarını suladım, göl cinlerini taşladım. Bahtına, alınyazısına ulusal benliğini hohladımdı. Yine de elimden düştü, kırıldı” (Ferhad, 2015: 289).

Şiirde ilk dikkati çeken şey şairin görülen geçmiş zaman ekini kullanmasıdır. Burada yazıya dökülmüş her şey anlatıcının belleğinden taşan hatıralardır. Şair ilk satırlarda sevgiliyi haramilerden kurtarır. Demek ki henüz tanışık olmuşlar. Daha sonrasında sevgiliyi kadim yurduna yani Orta Asya’ya kaçırmasını anlatır. İlerleyen kısımlarda bir anne yeni doğmuş çelimsiz bir bebeğini nasıl sarıp sarmalarsa, nasıl üzerine titrer, onu canlandırmaya çalışırsa şair de sevgilisine/sevdiğine aynı hassasiyetle yaklaşır. Onu kadifelere sarar. Onu gizler ve kendine, sevdiğini yara kılar. Herkeslerden sakınır. Şiirin ikinci bölümünde şair, sevdiğinin dış görünüşü üzerinde birtakım oynamalar yapar. Ve ayrıca onu besler, büyütür; bir ananın evladını büyütmesi gibi. Ne var ki ne ederse etsin sevgili onun kandilini yanık tutmaz. Şiirin son bölümünde şair, sevdiğine kendinden bir ruh üfler. Ulusal benliğini, yazdığı her şeyin asıl kaynağını sevgilinin bahtına üfler. Sevgilinin tenine, bedenine ve ruhuna kendinden bir şey katılsın ister. İlk satırlarda kırılgan olan sevgili son satırlarda da kırılgan olur. Arada geçen olaylar silsilesi sevdiğinin bahtını değiştirmeye yetmez. Nitekim şiirin ilk bölümünün son kelimesi olan *kanadı* ile şiirin son bölümünün son kelimesi olan *kırıldı* arasında büyük bir bağlantı vardır: *kanadı kırıldı*. Tüm bunlara ek olarak bu şiirin öyle bir ezgisi vardır ki kişiye *geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer* dedirtir. Bu şiirin akışından anlaşılacağı üzere Ferhad, düzyazı şiirlerinde kullandığı üslup ile okura içli bir duyuş katabilen bir şairdir. Bu noktada şu hususu belirtmek isteriz: belli vezin ve rediflere bağlı kalan her şiirin şiir olabilmesi zaten mümkün değildir. Bu konu hakkında Asaf Hâlet Çelebi, “Şiirde Şekil” isimli yazısında şöyle der: “Şekiller bizi izlerine alıp dar mahbeslerine sokacaklarına bizim bu şekilleri istediğimiz gibi yağurmamız ve şiirin muhitine uygun bir halde icad etmemiz elbette muvafık olur.” (Çelebi, 2018: 255). Öyle

ki, okuru belli bir dairede tutmaktan başka bir işe yaramayan şiirler, bizi hangi hayal âlemine taşıyabilir?

Ferhad'ın bazı şiirlerinde düzyazı şiir biçimini kullandığına değinmiştik. Bu tekniğin yanında Ferhad, bazı şiirlerinde hem dize biçimini hem de düzyazısal şiir biçimini bir arada kullanır. “Şehnaz Dîvan” başlıklı şiiri hem dize hem de düzyazı biçimi ile yazdığı bir şiirdir:

*Sırat evlâdır Irak'tan
bir o kadar ferah,
nefes almadan aşılır
'kişiye özel' bir sabah
Bir sabah uyandığında
Irak'ta bulursun kendini,
derişir ruhunun Sırat'ından
Bütün puhuların sessizliği
İlayda.*

*Lâmbayı kıs, perdeleri çek; içindeki hanendeyi uyandır. Kaç akşamdır bir ıklığ
meleği hafızamda üryan dolaşır. Saçlarını çöz, eğnini soy, zıfâf postuna uzan. Ulu,
kükre; bağır. Yay ve mızrap bizi Uçmağ'a çağırır. Gözlerini yum, burçlar kuşağına çık,
baht yıldızını oku. İçli, kösnük şarkılardan sual et hayta ruhumu. Bütün puhuların
sessizliğini devşir ve Basra'ya dök. Şu barbar kalbimi göğsümden sök İlayda sök
sök(Ferhad,2015:422)*

Bu şiirde Ferhad'a ait bir anlayış vardır. Bu, düzyazının dizeleri, dizelerin düzyazıyı beslediği ve desteklediği bir anlayıştır. Hüseyin Ferhad'ın bu biçim tarzını daha ilk şiir kitabında kullandığı görülür. Devam eden şiir serüveninde de Ferhad bu söyleyiş tarzından uzak kalmaz. Yukarıda yer alan şiirde düzyazı ve dizeler öyle bir birliktelik içindedir ki bu birliktelik okura birtakım sorular sordurur.

Ferhad'ı eleştiren, şairin şiirlerini incelemeye alan yazarlardan biri olan Mustafa Durak “Hazer İçin Birkaç Sarı Gül” Üzerine Saptamalar isimli yazısında düzyazı şiirin Ferhad'ın mührü olduğunu savunur. Fakat bu ifade abartılı bir ifadedir. Zira Ferhad'dan evvel de bu biçimi kullanan şairler vardır. Yanlış olmasa bile eksik yapılan bu eleştiri hakkında bir düzeltme yapmayı uygun bulduk. Bu nedenle ismi geçen eleştirmenin yazısına değinildi.

Son olarak Ferhad'ın anlatı olarak kitaplaştırdığı *Cennet Diye Bir Yer* isimli kitabında da düzyazı şiirlerindeki benzer bir âheng var olduğunu söylemek gerekir. Nitekim kitapta bulunan bazı anlatılar okuyanı yine eşi benzeri olmayan bir duyuşa davet eder. Kelimelerin dizaynı, şahısların birbiri ile olan münasebetleri ve anlatılara konu olan olaylar bir ayinin ayrı ayrı parçaları gibidir. Okur bir anda ne olduğunu anlayamadan kendini bir yolculukta bulur. Gözünüzü bir açmışsınız İsfahan'dasınız,

kapatıp tekrar açtığınızda bu sefer de Ali'nin tabutu başındasınız. Bu kitaptan küçük bir pasaj:

“Attila gitmeye hazırlanıyordu. Fark etmemişim, tolgasını ve kılıcını almıştı. İyi, gitsindi artık. Gözlerim kendiliğinden yine tolgasına kaydı. Koltuğuna sıkıştırmıştı. Aklım karma karışık. Bleda'nın katlini hazmedemiyordum bir türlü. Fakat tolgasının sorgucu neredeydi? ... Atilla, 'Al saçını!' dedi yüzüme eğilerek. 'Ölmediğini biliyordum. Bir gün tekrar karşılaşacağımızı da biliyordum, yanılmamışım. Elveda Bleda... 'Ben mi? Ben mi Bleda'yım? İtiraz etmeme fırsat kalmadı, Attila tan alacasına karıştı.” (Ferhad,2002: 56).

Yukarıda verilen parçada görüldüğü üzere Ferhad'ın düzyazı metinleri de onun düzyazı şeklinde yazdığı şiirlerin diline ve hayal dünyasına çok yakındır. Bu tarz metinlere Ferhad'ın şiir kitaplarında da rastlanır. Yukarıda şair içerisindeki trajik yapıyı dile getirirken Attila ve Bleda imgelerini kullanır. Şiirde geçen aklım karma karışık ifadesi de bunu ortaya koyar.

Ferhad'ın düzyazısal şiir anlayışını son kitabı *Nihayet Bir Cümledir İnsan* isimli kitabında da devam ettirdiğini görüyoruz. Bu kitabında yer alan “Kayıp” isimli şiiri buna bir örnektir:

“Kayboldum. Uzak, gri bir yıldıza dönüştüm sonunda. O yaz gecesi, o arka sokak; kim bilir kimin belleğinde şimdi? Harf cinlerim kimin kalp kalesinde mâhkum? İncecik bir gülüş, zerre kadar sevinç; koydunsa bul... Kayboldum diyorum, kayboldum sende ey yurdum!” (Ferhad, 2019: 32).

Hüseyin Ferhad bu satırlarda kaybolduğundan bahseder. Kaybolduğu yer kendi yurdu. Şairin içinde artık huzura dair belirtiler kaybolmuştur. Şiirin başında ve sonunda bir yıldıza dönüştüğünü söyler. İlham perilerinin başka kalplerde olduğunu dile getirir. Şair bu şiirinde kendisiyle beraber ilham perilerinin ve huzurunun da kaybolduğundan dem vurur. Şair, kaybettiklerinin bir başka yerde olduğunu bilir fakat bu yerin neresi olduğu hakkında bir fikre sahip değildir. Ferhad, bu şiirinde bir kayboluş hikâyesi anlatır.

Ferhad, bu son kitabında da ikinci kitabı *Ve Yürüdük Gecenin Ateşleri İçinden* kitabıyla başlayan şiir anlayışını devam ettirerek düzyazısal şiir geleneğini sürdürür. Düzyazısal şiir, birçok tartışmaya açık bir şiir yazma şeklidir. Ferhad'ın şiirlerinde de görülen bu şiir yazma tarzı bazı şairler tarafından denenmiştir. Ferhad, düzyazısal şiiri sadece denemekle kalmayarak bu şiir tarzını ikinci kitabından itibaren devam ettirir. Ferhad, son kitabı *Nihayet Bir Cümledir İnsan*'da da düzyazısal şiir geleneğini sürdürür.

İKİNCİ BÖLÜM

HÜSEYİN FERHAD'IN ŞİİRLERİNİN TEMATİK İNCELENMESİ

İlhamını Türk ve Batı mitolojisinde, şaman atalarında ve yer yer de mistisizmde arayan Hüseyin Ferhad; şiirlerinde aşk, şamanizm, Orta Asya step kültürü, sosyal meseleler, göçebelik, doğa, ölüm, yalnızlık, karamsarlık ve mitoloji gibi temaları ele alır. Ferhad, bu temaları irdelerken en çok içindeki ben'i ön plana çıkarır.

2.1. ŞAMANİZM

Hüseyin Ferhad'ın şiirlerinin en birincil temalarından biri şamanizmdir. Ferhad için şamanizm şiirlerinin ana temalarından biri olmakla beraber bir yaşam felsefesi, benimsediği bir inanç sistemidir. “*Strickosensu(dar anlamda) şamanizm tipik olarak Sibiryaya ve Orta Asya'ya özgü bir dinsel olgudur.*” (Eliade, 1999: 22). Şamanizm, Türklerin sadece dinsel inancı değildir. Bu konu hakkında Fuzuli Bayat, şu ifadeleri kullanır: “*Bütün yönleri ile Şamanlık, eski Türklerin yalnız inanç sistemini değil, aynı zamanda felsefesini de oluşturur.*” (Bayat, 2006: 21). Şaman ise insanlarla ruhlar ve tanrılar/tanrıçalar arasındaki bağlantıyı sağlayan özel bir kişidir. Bir şaman nasıl ki ruhlar ve insanlar arasında bir aracı niteliği taşıyorsa bir şair de insanlar ve onların ruhsal âlemleri arasında bir aracı niteliği taşır. Nitekim Ferhad'ın şiirlerinde şamanizmi öne çıkarmasının bir nedeni şamanın görevi ile şairin işlevini birbirine benzetmesidir. Şair ve şaman arasındaki bağlantıyı çok güçlü olarak gören Ferhad, biraz da bu nedenden ötürü şiirlerinde şaman atalarına yer verir. Ona göre tıpkı şaman ataları gibi şair de halk içinde özel bir kişidir. Şamanın bu özelliğinin yanında büyüçülük, sihir, hastaları iyileştirme gibi bazı üstün özellikleri de bulunur. Şamanizme inanan insanlar için bir şaman bir din adamı gibi değer görür. Eski Türk milletlerinin kültüründe bulunan şamanizm, bu çağda Hüseyin Ferhad'ı etkisi altına almayı başarmıştır. Şamanizmin bir kültür mü yoksa bir din mi olduğu konusunda bazı tartışmalar vardır. Fakat genel kanı bir kültür olduğu yönündedir. Nitekim Mircea Eliade, *Şamanizm* isimli kitabında bir şamanın aynı zamanda bir din adamı (rahip gibi) olabileceğine vurgu yapar. Şamanizmin dinsel olgu olarak görüldüğü yerlerden biri Orta Asya'dır. Fakat Mircea Eliade, bu kültürün Orta Asya'nın dini olmadığını vurgular. Şamanizmi bir “step ideolojisi”, bir “varoluş felsefesi” olarak gören Hüseyin Ferhad'a göre şamanizm belli

bir dinsel inançtan ziyade doğayla barışık, doğaya hizmet eden insanın evreni yeniden şekillendirme serüvenidir. Ferhad'ın şiirlerinde Orta Asya şamanizmin yoğun olarak görüldüğü ve Türkler için önemli bir bölge olmasından ötürü yerini alır.

Şaman atalarını kendisine rehber kılan Ferhad nazarında şamanizm geçerliliğini daima koruyacaktır. Nitekim bugün şamanizmin anlamını bilmeyen insanların hayatında bile bu kültürün izleri görülür. Dilek ağaçlarına çaput bağlamak, gece tırnak kesmemek, yola çıkanın ardından su dökmek vb. Ancak Hüseyin Ferhad bu kültürü bilerek ve isteyerek yaşayan bir şairdir. Kendini *hikmet burcunda bir şaman* olarak görmesi bunun bir göstergesidir. Ferhad, şamanizmi hem yaşar hem de şiirlerinde yaşatır. “*Şiirinin eski Türk inançlarının pagan kültür atlasından çıkmış olması, onu kuşağı içinde özgün bir yere koyar.*” (Asiltürk, 2017: 227). Nitekim Ferhad'ın çağdaş şairleri içerisinde onun kadar şamanizmi şiirine malzeme eden başka bir şair daha yoktur.

Ferhad'ın birçok şiiri şamanların ritüellerini anımsatır cinstendir. Bir şaman kendini ruhsal anlamda ritüel esnasında başka yerlere götürebilir. Gittiği yerde Tanrı ve başka ruhlarla irtibata geçebilir. Bu bağlamda Ferhad'ın şiirlerinde Cengiz Han, Attila, Umay Ana, Erlik Han, Şeytan ve İsa gibi dini, mitolojik ve tarihi şahsiyetlerle konuşması, onların yanına gitmesi dikkate değerdir. Mesela, şair “Şeytan'ı Ağlarken Gördüm II” başlıklı şiirinde şeytan ile konuşur:

‘Gör,’ dedim Şeytan’a
‘senin oğlunun vaziyetini.’
Canı sıkındı sanırım bugün bizimkinin,
‘Sahi,’ dedi hiç bozmadan istifini
‘kuyruğu kırılmış bir virgül
Ya da dut yemiş bir bülbül
ya da bakımsız bir Herkül’
den farkı kalmamış hergelenin. (Ferhad, 2015: 230).

Yukarıya bir parçası alınan şiirde şair ve şeytan arasında bir konuşma geçer. Şair *şeytan* için bizimki derken şeytan da şair için *hergele* der. Birbirlerine bu şekilde hitap etmeleri esasında onların arasındaki yakınlığı gösterir. Bir insanın bir başka insana hergele diye hitap edebilmesi için o insanla yakın bir ilişkide olması gerekir. Ayrıca şairin içerisindeki kaotik yapı ve trajedi, onu adeta bir şamanın yapısına benzetir. Tıpkı şamanların şeytan ve kötü ruhlar ile irtibata geçmesi gibi şair de bu şiirde şeytan ile irtibata geçer. Şeytanın yanına gider ve ona kendi hâlini arz eder. Şeytan ve Ferhad aynı mekânda ruhsal anlamda bir buluşma yaşarlar ve deyim yerinde ise âdeta dertleşirler.

Şair sanki gerçekten şeytan ile buluşmuş gibidir. Bu tarz şiirler Ferhad'ın şiir serüveninde büyük yer kaplar.

Ferhad, *Ve Yürüdük Gecenin Ateşleri İçinden* isimli kitabında yer alan “Şiir, II” başlıklı şiirinde Şaman Tanrısı Erlik Han'ın aralarında dolaştığını yazar:

İşte tüm göksel tanrılara can verdik

Aramızda dolaşıyor şaman tanrısı Yerlik-Han(Ferhad,1984: 6).

Şairin *şaman tanrısı Yerlik-Han* diye bahsettiği Erlik Han'dır. “*Şaman dualarında bir canavar olarak tasvir edilen Erlik*”(Çoruhlu,2002: 53), bu şiirde kendisine kurban verilen bir tanrı olarak yer alır. Nitekim Erlik Han, mitolojide kendisine sürekli olarak kurban isteyen bir yer altı tanrısı olarak göze çarpar. Ferhad bu şiirde *tüm göksel tanrılara can verdik*derken esasında bu olaya da gönderme yapmaktadır. Şair, bu şiirde ya Erlik Han'ı halk içine katmıştır ya da kendisini onların yanında hayal etmektedir. Fakat *aramızda dolaşıyor* ifadelerinden anlaşılacağı üzere büyük ihtimalle Erlik Han halk içine katılmıştır. Ve şair onu halk içinde görmektedir. Bu dizelerin ancak düşsel anlamda var olacağını belirtmek gerekir. Ferhad'ın birçok şiirinde bu nokta göze çarpar: Şiirlerinde yaşadıklarından ziyade öğrendiklerine can verir. Bu şiirler hayal ürünü olmalarına rağmen okura gerçeklik hissi verirler. Nitekim“*Onun şiiri, entelektüel bir birikimi alır arkasına... Yalnızca duyguların, sezgilerin, yaşantısal birikimlerin, gözlemlerin sonucundaki rüzgârlara yaslanmaz. Nefes alıp verdiği coğrafyadan, yerel kültürlerden başlayarak, insanlık tarihinin biriktirdiklerini kendi nefesine katan bir şiirdir onun yazdığı.*” (Doğan, 2019: 75). Şamanizm bugün eskisi kadar yaşanan bir kültür olmasa bile Ferhad bu kültürü kendi içsel dünyasında yaşatmaya çalışır. Hatta onun için bir olayın yahut bir durumun yaşanmış ve bitmiş olması o olayın artık yazılamayacağı anlamına gelmez. Aksine Ferhad için dikkate aldığı ve değer verdiği herhangi bir olay asla bitmemiş. Nitekim“*Orta Asya'daki şaman atalarının ne yiyip ne içtikleri nerelerde hüküm sürdükleri, hastalara ölümlere nasıl davrandıkları hep onun imgeleminde kıvrılıp durur.*”(Özer,2003: 126). Orta Asya milletlerinin yaşam tarzı, hayat felsefesi ve günlük yaşantıları bugün eskisi kadar geçerliliğini korumasa da Ferhad için Orta Asya kültürü bitmiş ya da tükenmiş değildir aksine kendi içsel âleminde sürekli yaşamaktadır. Ayrıca Ferhad içine doğduğu Hassa kültürünü şamanizmin devamı olarak görür. Ferhad bu kültürleri en iyi şekilde şiirlerinde yaşatır. Mesela, *Simurg* isimli kitabında bulunan

“Barış Mümkündür” başlıklı şiirinde yer alan şu dörtlük bu bakımdan incelenmeye değerdir:

*Baykuş olsaydım veya
şamanların o cevval habercisi
hükümrân olurdu dünyaya
Hüseyin Ferhad’ın halifesi* (Ferhad, 2004: 29).

Hüseyin Ferhad bu şiirde bir baykuşa dönüşerek haberci hüviyeti kazanmak ister. Baykuş veya daha başka bir kuş yahut çok daha başka bir hayvan eski çağlardan beri öteki dünya ile bağlantıyı simgeler: “İster ‘ata’ olsun ister ‘sır-ra-er-dirici usta’ hayvan hep öbür dünya ile gerçek ve doğrudan bir bağlantıyı simgeler.” (Eliade, 1999: 22). Bu şiirde de göze çarpan ilk şey bir hayvan olarak baykuşun şamanların habercisi olarak şiirde işlenmesidir. Ferhad’ın bu haberci kuşa dönüşmek istemesi, şamanizmi kendi dünyasında yaşattığını gösterir. İçsel dünyasında yaşattığı şamanizm ile alakalı olduğu düşünülen tek hayvan figürü baykuş değildir. Ferhad’ın şiirlerinde kullandığı diğer bir hayvan figürü de ejderhadır. Ferhad, “Akdeniz’in Sıfır Noktası, I” başlıklı şiirinde kendisini ejderha suretinde hayal eder:

*Kumsalda, ucuz brandadan bir hamakta,
ejdersuretinde uyandım sabahleyin.
Bütün insancıl kaygılardan uzakta
seyrettim sudaki muhteşem aksimi.* (Ferhad, 2015: 89).

Ejderha miti hem şamanizm kültüründe hem de mitolojide gücü ve kudreti temsil eder. Şairin ejderha suretiyle uyanması kuvvetli olduğunu simgeler. Şair bu şiirde hem güçlü hem de yorgun olduğunu gösterir. Sadece bütün dertlerden uzakta suda var olan ejderha suretini seyretmektedir. Böylece yorgunluğunu ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Bu şiirde dikkati çeken bir diğer nokta ise şiirin son dizesidir. Son dizede şairin kendi aksinden muhteşem diye bahsetmesi esasında narsizme bir göndermedir. Şair ejderha suretine bürünmüş yüzünün aksini bile muhteşem bulur.

Ferhad’ın şiirlerinde kullandığı Şamanizm konusu ilk şiirlerinden son şiirlerine kadar uzanır. Son kitabı *Nihayet Bir Cümledir İnsan* isimli kitabında yer alan “Kırpikleri Tiftik Saçları Merinos” başlıklı şiirinde konu öznesini bir şamana benzetir:

*Bir Yerli o, kırmızısı hiç solmayan
bir şifacı, bir ateşgede, bir şaman* (Ferhad, 2019: 43).

Bu şiirde aynı dizede kullanılan şıfacı ve ateşgede sıfatları zaten okura şamanı anımsatır. Bir şaman birçok özelliğinin yanısıra şıfacı özelliği ile de bilinir. Ayrıca şamanların ateşe büyük önem verdiklerini burada belirtmek gerekir. İkinci dizenin sonunda şair konu nesnesini açık olarak şamana benzetir.

Şair, “Hazer İçin Birkaç Sarı Gül, I” başlıklı şiirinde ise şamandan birtakım eylemler gerçekleştirmesini ister:

Remil dök, kemik serp

ruh çağır. Ulu şaman

Mür yak, kudüm döv

yır söyle. Ulu şaman

...

Dans et, zılgıt çal

transa gir. Ulu şaman

Beni örümceğe dönüştür

mini minnacık bir örümceğe,

ufka, Güneş’e üfür

müruru zamandan daha öteye(Ferhad, 2015: 281).

Yukarıya alınan şiirde şair bir şamandan aslında onun yapabileceği şeyleri ister. Remil dökmek, ruh çağırma, yır söylemek, transa girmek bir şamanın bilinen özellikleri arasındadır. Şairin bir şamana duyduğu sevgi onu böyle bir isteğe iter.

“Şair, şamanın ritüellerle kendisini zamanın ötesine taşımasını istiyor. Bu, tasavvuftaki ‘tay-ı zaman’ın şamanca söylenişidir. Buradaki İslam’ın ‘Tanrı’sının yerini ‘Güneş’ kullanılırken, Hüseyin Ferhad, şamanına ‘mür yak’ der. Mür, daha çok Yahudilerin kullandıkları bir tütsüdür. Şaman kültüründen elimizde pek bir şey olmadığı için, şair, şamanizme öbür dinlerin mistik öğelerini ekler.”(Bayıldıran,2000: 19).

Şair, bu şiirde şamanizm ile başka dinlerin ritüellerini harmanlar.

Şair, “Gimel” başlıklı şiirinde ise soyunun Zerdüş ve şaman olduğunu dile getirir:

Kavmim: Mecusî ve Şaman

avcı, çoban ve nalbant,

bencileyin ikircimli

Benden daha bedbaht(Ferhad, 2015:461)

Mecusî, “Mecus dininden olan kimse” (TDK, 2019: 1642) olarak bilinir. Mecus ise Türkçe Sözlükte “Ateşe tapanların bağlı oldukları din” (TDK, 2019: 1642) olarak geçer. Ateşin bulunuşuyla beraber insanlığın seyri değişmiştir bu nedenle ateş insanoğlu için büyük önem taşır. Ateşin ısınma ve pişirme işlevi bakımından insan

yaşamını kolaylaştırdığı için insanlar ateşe önem atfetmişlerdir. Bunun yanında bazı insanlar ateşe kutsal bir gözle bakarak ona büyük saygı duymuşlardır. İnsanlar zamanla ateşin rengindeki ahenge, çıkardığı aleve büyük anlamlar yüklemişler ve ateşin dinsel ve mitolojik önemine dikkat çekmişlerdir. Bahriye Gürel Gülyüz, *İslam Öncesi Türk Kültüründe Ateş ve Ateşe Hükmedenler* isimli makalesinde İslamiyet öncesi dönemde Türklerin de ateşe saygı duyduklarına ve onu kutsal gördüklerine değindikten sonra Türk kültüründe ateşin ruhlarla iletişim kurmakta bir aracı görevi üstlendiğini ifade eder. (Gülyüz, 2019: 202-203). Türklerin Nevruz Bayramı'nı ateş yakarak kutlamaları da ateşin Türkler için değerini somut olarak gösteren bir durumdur. Bunun yanında şamanların da ateşle kopmaz bir bağları vardır. Nitekim "*Şamanistler'in inançlarına göre ateş her şeyi temizler, kötü ruhları kovar.*" (İnan, 1986: 68). Tüm bu noktalar ve şiirde kullanılan kavramlar bağlamında Zerdüştlerin, Türklerin ve Şamanistlerin ortak olarak ateşe verdikleri önem dikkate alındığında şairin Mecusîliği ve şamanlığı bilinçli olarak yan yana getirdiği anlaşılır. Şair de tıpkı şamanlar ve Zerdüştler gibi ateşe büyük değer verir. Devam eden dizelerde ise soyunun avcı, çoban olduğunu ifade ederek Türklerin ilkel dönemlerine dikkat çeker. Bu şiirde şair atalarının da kendisi gibi kararsız ve bedbaht olduğunu söyler.

"Milat Diye Bir Şey Yoktur" başlıklı şiirinde ise kendisinin bir şaman olduğunu açıkça dile getirir:

Ülkesini nasıl unuttur insan

bencileyin bir şaman hem de (Ferhad, 2019: 18).

"Hayal Ülkesinin Keşfi, IX" başlıklı şiirinde Ay Hatun'un şaman annesi olduğunu söyler:

Gök Tanrı'nın işareti sayar

sütünü kör kuyulara saçar

Ay Hatun, yani şaman annem. (Ferhad, 2015: 165).

Şairin Türk mitolojisinde önemli bir yeri olan Ay Hatun'u hem şaman hem de anne olarak görmesi bilinçaltında yatan Türk şamanizmi ile bağlantılıdır. Ay Hatun'u şaman olarak nitelendirerek şamanizmi bütün hayal âleminde yaşattığını gösterir.

Hüseyin Ferhad yukarıya alınan şiirlerinde de görüldüğü gibi şamanizm inancını benimseyen, bu inancı hayatıyla beraber şiirlerine de alan bir şairdir. Kimi şiirlerinde bu inanca sahip olduğunu açık bir şekilde ifade ederken kimi şiirlerinde de bunu üstü

kapalı olarak dile getirir. Ferhad kendisini sadece şair olarak değil aynı zamanda şaman olarak da nitelendirir. Şair, hiçbir şiir döneminde şaman kimliğinden soyunmamış ve bu kimliğini hem ‘insan’ olarak hem bir ‘şair’ olarak üzerinde gururla taşımıştır.

2.2. AŞK

Aşk insanların hayatında çok önemli yere sahip olan bir mefhumdur. Psikanalitik açıdan bakıldığında aşk, genel olarak bilinçdışı bir şekilde gelişir. “*Psikanalize göre bilincin ulaşabildiği bütün bedensel işlevler erotik haz kaynağı olabilir.*” (Alper, 2012: 38). Freud’a göre cinsel dürtüler, bireyin cinsel kimliğinin oluşmasında önem taşır. Bununla beraber cinsel dürtünün patolojik hâle dönüşebileceğini (Freud, 1993: 37). söyleyen Freud, aşk ve cinsellik algısının kişiye göre de değişerek patolojik (hastalıklı) hâle geleceğini belirtir.

Hüseyin Ferhad’ın şiirlerinde işlediği en yoğun temalardan biri aşktır. Ferhad’ın şiirlerindeki aşk onun için büyük öneme sahiptir. Kimi zaman bu aşk hayali bir sevgiliye duyulan aşktır kimi zaman gerçek bir sevgiliye duyulan aşktır. Her iki durumda da Ferhad nazarında aşk var olma sebebi gibidir. Ferhad, daha ilk kitabı *Deniz Çobanları*’nda bu izlenimi verir. Mesela “Metafizik” isimli şiirinde sevgiliyi kutsal dinlerin ibadet yerlerinde dilenir:

*Seni bir kilise avlusunda dilenmeliyim artık
Çarmıha gerili avuçlarımda birer suskun çan.
-Ben değil miyim şu yıkıntıların üzerinde uzanan saçlarım darmadağınık.
Seni bir sinagog avlusunda dilenmeliyim artık
Çıplak ayaklarına sürmeliyim o ilençli yüzümü.
-Ben değil miyim kemirip duran Madde’ye verilmiş
tek sözünü
aklım darmadağınık
Seni bir cami avlusunda dilenmeliyim artık
Kirlili bir mendil gibi sermeliyim yüreğimi önünde.
-Ne var içimi kanatan bu ezan seslerinde
mihrabım darmadağınık.* (Ferhad, 2015: 13).

Şair bu şiirinde kendini olumsuzlayan fakat konu nesnesi olan sevgili yücelten bir tavır takınır:

“Ferhad, ilk kitabı Deniz Çobanları’nda bulunan “Metafizik” isimli şiirinde ‘sevgili’yi Divan şairlerine benzer bir olumlamayla fakat onlardan ayrılan bir duyuş tarzı ile ele alır. Bu açıdan bakıldığında ‘Metafizik’ şiiri, dağınık bir ruh ve bedenin sevgili ile mistik bir buluşmasıdır. Şair, ‘sevgili’yi sırasıyla; kilise avlusunda, sinagog avlusunda ve cami avlusunda dilenir. Böylelikle ‘sevgili’yi Hristiyanların, Yahudilerin ve Müslümanların ibadet yerlerinde dilemiş olur. Dinler aracılığı ile sevgiliye ulaşmaya çalışır.” (Karabulut; Sulu, 2020: 4).

Bu şiirde göze çarpan bir diğer nokta şairin darmadağın bir ruh ve beden hâli içinde olmasıdır. Şiirde geçen kilise, sinagog ve cami avluları şairin ilahi yerlerde sevgiliyi aradığını ve bu yerler vesilesi ile sevgiliye ulaşmaya çalıştığını gösterir.

Ferhad, aşk konulu birçok şiirinde sevgilinin yokluğu ile birçok durumun değişeceğini ifade eder. Mesela “Dur Saçlarını Tarayayım” isimli şiirinde sevgiliye gitme diye yalvarmaktadır:

1

Gitme! yıldızlara anlatalım acılarımızı.

Gitme ay

boyamaz sokakları böyle

her zaman

Gitme! ak badanalı duvar

yıkılır geceleri,

Ay sesimizi alır kaçır. (Ferhad, 20015: 57).

3

Gitme! sensiz şu dünya şu hayat

zindana döner

...

Siyah lekeler kaplar ufku, asla sabah olmaz ,

çoraklaşır ova

tükenir âşık güvercinlerin ırkı

bizim yüzümüzden. (Ferhad, 20015: 59).

Bu şiirin ilk kısmında görüldüğü üzere eğer sevgili giderse ay da gidecektir. Ay motifi de aşk konusu gibi Ferhad’ın şiirlerinde her daim yerini korur. Böylesine değerli iki konu nesnesinin bir arada kullanılması iki konu nesnesini de yücelten bir tutumdur. Yukarıdaki dizelerden anlaşılacağı üzere sevgili giderse ay da gidecektir ve ayın gitmesi ile beraber doğa karanlıklar içinde kalacaktır. Burada sevgilinin yokluğu karanlık ifadesiyle verilmiştir. Şiirin sonraki kısmında şair sevgiliye tekrar *gitme* diye yalvarmaktadır. Şair bu kısımda sevgili giderse evinin başına yıkılacağını ifade etmektedir. Şiirin iki kısmından anlaşılacağı üzere sevgilinin yokluğu karanlık içinde evsiz barksız kalmaya benzetilmiştir. Şiirin üçüncü kısmında şair açık açık sevgili giderse bu dünyanın kendisi için zindana döneceğini ifade eder. Devam eden dizelerde

ise sevgili giderse, tıpkı şiirin ilk dizelerinde olduğu gibi, doğa karanlıklar içinde kalır. Şiirin yukarıdaki son dizelerinde şair ırkının varlık nedenini sevgilinin varlığına bağlar. Hüseyin Ferhad bu şiirde sevgiliye alabileceği en üst değerleri vererek onu yüceltmıştır.

Ferhad, “Senin Yerine Yavrulu Geyikler ve Terli Atlar Gelir Kızıleden” başlıklı şiirinde sevgiliyi düşünürken gözlerinin uyku tutmadığını tekrarlar:

*...Seni düşünürken
gözlerim uyku tutmaz,
baykuş sesleriyle göğ uçurumlar uğuldar
pusarık vadiler.*

...

*Zaman akar
gözlerim uyku tutmaz,
kan çiçekleri fışkırır göğsümden
sen geri dönünceye kadar. (Ferhad, 2015: 63).*

Ferhad bu şiirde sevgiliyi düşünürken zamanın akıp gittiğini ve gözlerinin bu zaman içinde uyku tutmadığını ifade eder. İlk dördlükte sevgiliyi düşünürken baykuş seslerini duyduğundan bahseder. Sevgiliyi düşünürken şamanizm kültüründe önemli bir yer edinen baykuş seslerini duyması tesadüf değildir. Ferhad bu şiirde sevgiliyi kendisi için önemli olan şamanizm kültürü ile yan yana kullanır. İkinci dördlükte sevgili dönünceye kadar gecelerin gündüzlere karışacağını ve göğsünde kan çiçekleri besleyip büyüteceğini ifade eder.

Şair, “Külleri Eşelemek” başlıklı şiirinde sevgiliye onu sevdiği söylemek istemektedir fakat çaresiz ve utanmış olduğundan dolayı söyleyememektedir:

*İçimi ezer delice bir cesaret
görünmez bir el kilitler kapılarımı,
miskinliğimden değil bu minnet
çaresizim seni sevdiğimi söyleyemem
Dilsizim.*

*Çırpınmayı bile unutmuş bir serçe
gibi saklarım göğsüme kanatlarımı,
kadınlığın böyle karşıma dikeldikçe
utanırım seni sevdiğimi söyleyemem.*

Dilsizim.(Ferhad, 2015: 65).

Şair, içinde bulunduğu çaresizliği dile getiriyor. Bireyin iç dünyasındaki iniş ve çıkışlar onun hareket alanını daraltmaktadır. Şair sonunda çıkışsız bir hale bürünür. Bu bir bakıma kişinin adeta donuklaşması demektir. Şair bu çıkışsızlığı “kilitli kapı” imgesiyle verir. Çırpınması unutan serçe de aynı bağlamda kullanılan bir imgedir. Kanatların saklanması da hareketsizliğin bir yansımasıdır. Aşk ve sevgilinin bireyi adeta esir alması, kişiyi çaresiz ve suskun hale getirmesi, bu manada düşünülebilir.

Ferhad, “Elif” başlıklı şiirinde ise aşkı nefese ve şiire benzetir:

Aşktır bağrımızdaki nefes

nefesimizdeki çoğul şiir.

Aşktır ağızımızdaki sedef (Ferhad, 2015: 81).

Ferhad’ın sanat anlayışı doğrultusunda bu şiire bakıldığında şiiri aşkla bir tuttuğu görülür. Nitekim Ferhad’ın göre “*Aşk’ın aşkı belki bir ‘şiir’ değildir fakat şiirin aşktan başka bir şey olduğunu da söylemek şiire ihanettir.*” (Ferhad, 1995: 106). Ferhadnazarında şiir aşkla eş değerdir, hatta aşktan başka bir şey değildir. Yukarıdaki şiirde Ferhad aşkı şiire benzeterek aşkına ve şiirine sahip çıkar. Bu şiirde Ferhad, şiire olan sadakatini gözler önüne serer. Aşk bu şiirde bireyi yaşatan nefes konumuna getirilir.

Yârini bir step kurdu olarak tanımlayan Ferhad hiçbir koşulda yârinden uzak durmayı düşünmez:

Kapat cümle kapısını

yârim gurbete çıkmasın

bir sılası vardır elbet

azad edilen her aşkın (Ferhad, 2015: 352).

“Yapılarda ana kapı” (TDK, 2019: 474). olan cümle kapısının kapanması durumunda o yapıdan çıkış mümkün değildir. Ferhad bu şiirde sevgiliyi gurbete göndermek istemediği için onu durdurabilmek adına ana kapının kapanmasını arzu eder. Fakat bu aşkın azad edilebilecek bir aşk olduğunu da vurgular.

“İkinci Doğuş” isimli şiirinde sevgiliye olan aşkını şu dizelerle ifade eder:

yedi düvelin hangisinde

doğmak isterdin tekrar,

de ki orda bekleyeyim seni (Ferhad, 2015: 417).

Şair, yukarıdaki dizelerde sevgiliyi tekrar doğacağı yerde bekleyeceğini söyleyerek sevgiliye olan aşkını dile getirir.

Ferhad son kitabı *Nihayet Bir Cümledir İnsan*'da bulunan “Karanfil” isimli şiirinde yıkıntılarını aşka benzeterek aslında aşkın bir acı çekme hâli olduğunu ifade eder:

Karanfil niye kokar hem de kıpkırmızı

Şuramda bir göçük var aşka benzer bir sızı

aşka benzer bir od. Bu yüzden

Karanfil niye kokar hem de kıpkırmızı (Ferhad, 2019: 9).

Ateşi ve sızıyı aşka benzeten Ferhad için aşk zaten bir acı çekme durumudur. Ayrıca şiirde sürekli olarak tekrarlanan *karanfil niye kokar hem de kıpkırmızı* dizesi şiirin vermek istediği duygu hakkında bir ipucu niteliği taşır. Bu kısımda aşkın yakıcılığı ifade edilmiş. Kırmızı ifadesi bu dizelerde tehdit edici, trajik bir anlam içerir. Bu tehdit ölümcül özeliğe sahiptir.

“Git Onun Kellesini Getir” isimli şiirinde aşka ihanet edenlerin affının olmayacağını açık bir şekilde yazar:

Git onun kellesini getir

as şimal kapısına şehrin,

aşka ve Aşk'a ihanet edenlere

ibret olsun için (Ferhad, 2019: 23).

Şair bu şiirinde aşka ihanet edenlerin ölüm fermanıyla yargılanması gerektiğini ve kellerinin ibret için şehrin kuzey kapısına asılması gerektiğini söyler. Şaire göre aşka ihanetin dönüşü yoktur. Bu aşkın beşerî ya da ilahi aşk mı olduğu şiirden anlaşılmıyor fakat bu dörtlük doğrultusunda Ferhad'a göre bu aşkın kime veya neye karşı duyulduğuna bakılmaksızın aşka ihanet en büyük suçlardan biridir.

Şair, “Göğsümdeki Dövme İçin Eskizler” başlıklı şiirinin “Vakit Gecedir” isimli üçüncü bölümünde sevgilinin bakışlarından kendini alamadığını ifade eder:

Ayıışığı dökülüyor omuzlarından, vakit gecedir,

aydınlığa ve karanlığa bulanıyor Zaman

Rüzgâr savuruyor yüzüme saçlarını

kendimi alamıyorum bakışlarının mor ışınlarından (Ferhad, 2015: 83).

Ferhad, bu şiirde başka şiirlerde de sıkça işlenen motiflerden biri olan sevgilinin saçını işler. Şair, yukarıdaki şiirde, gece vakti sevgilinin saçlarından ayışığı döküldüğünü tasvir eder. Rüzgâr, sevgilinin saçlarını aşığa karşı savurur.

Ferhad, aynı şiirin “İssızlığın Şatosu” başlıklı on birinci bölümünde ise sevgiliyle başerî hayattan çok uzaklarda bir araya gelir:

*Yan yana yatıyoruz seninle
bir vadide, çok uzakta beşerî hayattan.
Bir nehir gürültüyle akıyor
ikimizin arasından.
Gece çiçekleri açıyor yapraklarını
boylanıyor güneşle.
Aynı anda bakıyoruz ikimiz de aynı mazgaldan;
nehir ovaya sürüklüyor seni,
ben kalıyorum yine kendimle. (Ferhad, 2015: 87).*

Şair yukarıdaki dizelerde sevgilisiyle birlikte olabileceği düşsel bir mekân arzulamaktadır. Şair, âdeta Ahmet Haşim’in “O Belde” şiirini anımsatan bir anlatım kullanır. Haşim, *Göl Saatleri* şiir kitabına aldığı “O Belde” şiirinde sevgiliyle baş başa olabileceği ütöpik bir mekân arzular:

*Sen ve ben
Ve deniz
Ve bu akşam kilerzesiz sessiz
Topluyor bû-yıl rûhunugûyâ,
Uzak
Ve mâî gölgeli bir beldeden cûdâ kalarak
Bu neuf û hicremüebbed bu yerde mahkumuz (Ahmet Haşim, 2013: 149).*

Hüseyin Ferhad da adeta Haşim gibi düşsel algı içerisinde sevgiliyle hayali birliktelik istemektedir.

Şair, yine aynı şiirin “Yollar Boyunca Kanayan...” isimli on dördüncü bölümünde ise aşkın rüzgârının kendisi üzerinde yaptığı tesirlerden bahseder:

*Aşkın rüzgârıydı gövdeyi ıssız kumsala atan!
(Aşkın rüzgârıydı sürükleyip tuzluya
tenimi tuz kayalarının beyaz lavlarına bulayan,*

*kırılğan yollar boyunca kanayan dolunaya
göğsümdeki dövmelerden süt sağan.)* (Ferhad, 2015: 88).

Şair, “Göç Mevsimidir” başlıklı şiirinde sevdadan dolayı ne hâllere düştüğünü ifade eder:

*Sevdadandır böyle etrafında semah tutuşum!
Sana sığındım seni kendime kalkan saydım da.
Sevdadandır böyle eşiğinde mahcup duruşum!
Sana sığındım bire bin kavgada bunaldım da.
Sevdadandır böyle sağır ve dilsiz oluşum!* (Ferhad, 2015: 122).

Şair, yukarıya alınan dizelerde sevdadan dolayı mahcup, sağır ve dilsiz olduğunu söyler. Tüm kavgalara rağmen sevgiliye sığındığına vurgu yapar. Sevgiliyi o kadar çok sevmektedir ki onun etrafında semaha durur ve sevgilinin eşiğine kadar gider. Şair, bu dizelerde yüce bir aşktan bahseder.

Ferhad, “Zayin” başlıklı şiirinde sevdanın bütün dillerde sağdan sola doğru yazıldığını ifade eder:

*Sağdan sola yazılır
bütün dillerde sevda,
içten okunur fakat
zıf postunda her defasında*(Ferhad,2015: 468).

Şair, yukarıdaki dizelerde aşkın evrensel özelliğinden söz eder. Sevdanın içten okunması demek aşkın yürek ile ilgili olduğu anlamına gelir.

2.3. KADIN

Hüseyin Ferhad’ın şiirlerinde kadına neden çok fazla önem verdiğini anlayabilmek için öncelikle kadın, Yaratıcı ve şiir arasındaki bağlantıyı anlamak da fayda var. Bu nedenle şairin şiirlerindeki kadın tiplerine geçmeden önce bu konuya eğilmek gerekir.

2.3.1.Yaratıcı, Kadın ve Şiir Arasındaki Bağlantı

Hüseyin Ferhad şiiri en çok doğurgan yanıyla ifade eder. Şair, şiiri dişil bir sözcük olarak görerek aslında şiiri kadına benzetir. Her ikisi de doğurma işlevine

sahiptir. Fakat şiir doğurdukça kendini doğuran, kendini çoğaltan ve yine kendine yeni anlamlar katan bir değerdir. Ferhad'ın şiirlerinde kadın sadece 'anne' tipi ile değil küçük bir köylü kızı yahut cinsel temayüllerin üzerine işlendiği bir sevgili gibi tiplerle de karşımıza çıkar. Ferhad için kadın, sadece anne veya sevgiliye karşılık gelmez. 'Kadın' aynı zamanda onun şiirlerinde bir yoldaş, bir sırdaş ve bir kardeş olarak da vardır. Bu şamanizm görüşünü hayat felsefesi hâline getiren insanlarda da görülen bir bakış açısıdır. Bir kadın bir adamın aynı zamanda annesi, sevgilisi, kardeşi, sırdaşı olabilir. Fakat Ferhad'ın kadına yüklediği en büyük değer yukarıda bahsi geçtiği gibi doğurgan olmasıdır. Yani üreten bir misyona sahip olmasıdır. Ferhad için bu görüş hem şiirlerinde hem de özel hayatında önemli bir yere sahiptir:

"Nice kadınlar tanıdım cevval, alüfte, lakin göğsüne süt yürümemiş hiçbir kadın yatağıma, hamağıma değil düşlerime bile girememiştir. Latife yapmıyorum, hayır, dişi insan ancak memelerine süt yürüdüğünde kadın hüviyeti kazanır, kazanmıştır, gerisi feodal bir rüyadır, bir yalan. Kaldı ki Yaradan dişidir, doğurgandır."(Ferhad,2020: 70).

Ferhad, *Varlık* dergisinin 1351. sayısında İlhan Berk'le yaptığı söyleşide aşkın çiftleşme ve çoğalma olduğuna dikkat çeker ve aşkın cinsellik olduğuna vurgu yapar. Burada dikkat çekmek istediği nokta aşkın da bir kadın gibi üreten bir değer olduğudur. "Hayal Ülkesinin Keşfi, VI" başlıklı şiirinde *"Kadın asaletini rahminde taşır..."* (Ferhad,2015: 162). ifadelerini kullanarak aslında kadının üretkenliğine dikkat çekmek ister. Kadını üreten sıfatı ile ele alacak olursak kadın; yaradan ve şiirle ortak bir işlevde buluşur.

Hilmi HaşalHalim *Hayal Gibi* isimli kitabının "Şiir ve Kadın" başlıklı bölümünde kadının bütün yaratı alanlarının baş tacı olduğuna değindikten sonra anne, kardeş, sevgili kimliğinin dışında dönem dönem tanrısal niteliklerle de anıldığını dikkat çeker. (Haşal, 2013: 26).Ferhad da kadını tanrısal özellikleri ile değerlendiren bir şairdir. Ferhad için kadının doğurgan olmakla beraber tanrısal özellikleri de vardır. Nitekim şiirlerinde konu nesnesi hâline getirdiği kadınların büyük bir kısmı mitolojideki ana tanrıçalardan ve üstün güçlere sahip kadınlardan oluşur. Mesela Yunan mitolojisindeki ana tanrıça Kybele, İsis, Türk mitolojisinde büyük yere sahip olan Umay Ana; Moğol hükümdarı Cengizhan'ın anası Houlenyahut Hz. İsa'nın annesi Meryem Ferhad'ın şiirlerinde tanrısal özellikleri ile tanınan kadın figürlerdir. Meryem'den bahsettiği aşağıdaki şiirde aşkı başlatanın bir kadın, Meryem, olduğunu söyler:

Aşk'la sınanan Meryem'di ilk

*eğnini çarmıha soyunan,
sesi taşıtı İran'a, Turan'a
Rahmine İsa damladığı an.*(Ferhad,2015: 418).

Meryem'in İsa'ya hamile kalışı Kutsal Kitap'ın Matta bölümünde şu şekilde geçer: “*Meryem, Yusuf'la nişanlıydı. Ama birlikte olmalarından önce Meryem'in Kutsal Ruh'tan gebe kaldığı anlaşıldı.*” (İncil, 2018: 1010). Meryem, İncil'e inananlara göre Tanrı'dan hamile kalması nedeni ile kutsal bir yere sahiptir. Ferhad'ın şiirlerini Meryem gibi kutsallığı olan kadınlar süsler. Ferhad'ın gözünde söz de kutsaldır. İki kutsal nesne bir araya geldiği vakit daha kutsal bir şey ortaya çıkar: şiir. Nitekim Ferhad için şiir, değer katlarının en üstündedir.

Şairin, Umay Ana'dan ve İsis'ten bahsettiği şiir ise bu iki tanrıçanın kutsal olarak görülmelerine bir göndermedir:

*Dağlarda, gece bir vakit
tipiye, heyelana karşı okunan
bir dua. Umay'a, İsis'e*(Ferhad, 2019:54).

İsis, “*Toprağa bet-bereket sağlayan bir Mısır tanrıçası*”(Necatigil, 2017: 67).dır. Umay (Ay-han) ise “*kadınları koruyan Göktürk ana-tanrısı*” (Ögel, 1993: 130). dir. Ferhad'ın İsis ve Umay Ana'yı kutsayan bu dizeleri aynı zamanda kadını da kutsar. Bu dizelerde insanlar korku ile baş başa kaldıkları takdirde Umay ve İsis adına dua ediyor. Şair yukarıdaki dizelerde her iki tanrıçayı koruyucu niteliğiyle de ön plana çıkarır.

2.3.2. Ferhad'ın Şiirlerinde Kadın Algısı

Bir kadın figürü olarak anne edebiyatın tüm alanlarında (şiir, roman, deneme, öykü, anlatı, hatıra ilh.)yerini her daim korumuştur. Ferhad şiirlerinde olmasa bile verdiği söyleşilerde ve bazı denemelerinde annesini büyük bir şevkle anlatır. Jung'a göre anne tipinin çeşitli tezahürleri vardır. Bu tezahürler anne tiplerine göre değişirken çocukta bulunan bazı duyguların açığa çıkmasına neden olur. Bu bağlamda Hüseyin Ferhad'ın, annesi için “*Benim Türkistan'ımdı.*” diye bahsetmesi çok dikkate değerdir. Türkistan, Hüseyin Ferhad'ın poetik serüvenin beslendiği kaynağı da işaret eder. Bu noktada Ferhad nazarında anne ve Türkistan'ın yan yana gelmesi, annesinin onun için Türkistan olması belki de Jung'un anne arketipini destekler niteliktedir. “*İnsan çok*

yönlü ve kompleks bir varlık olduğu için, onun zihni yapısı, duygu, düşünce, hayal ve davranışlarını incelemek için farklı ilimlere ve bakış açılara ihtiyaç duyulur.” (Karabulut, 2013: 17) Hüseyin Ferhad’ın anne arketipini şiirlerinde nasıl işlediğini anlamak için psikoloji bilimine ihtiyaç duyulur. Jung, annenin üç önemli özelliğinin olduğunu yazar: “bakıp büyüten, besleyen iyiliği, arzu dolu duygusallığı ve yeraltına özgü karanlığı.” (Jung,2019: 22). Fatma Hanım’ın (Hüseyin Ferhad’ın annesi) Hüseyin Ferhad’ı başka kültürlerle karşı derin bir hoşgörü ile büyüttüğü göz önüne alınacak olursa Ferhad’ın şiirlerinde ana kaynak Türkistan olmakla birlikte şiirinin kaynakları olarak birçok kültürün izlerini görmek şaşırtıcı değildir. Ferhad, anne arketipinin olumlu yönlerinden etkilenir. “... annelik ihtimamı ve sevgisi; kadının sihirli otoritesi; akli aşan bilgelik ve ryhani yücelik; faydalı içgüdü ya da dürtü, bunların hepsi iyicildir, değer verir ve destekler, gelişim ve verimlilik sağlar.” (Jung, 2015: 124).Ferhad da anne arketipinin dürtü sağlayan yönünden etkilenir ve şiirlerinde bunu gösterir.

Hüseyin Ferhad, anneler üzerine yazılan birçok güzel şiir olduğunu söyler ve ekler “Belki de o şiirler yüzünden, sırf o şiirler yüzünden annem poetik dairemin haricinde kalmıştır. Oysa, o, beni doğuran bir nehirdi, bir dağ. Umarım harf cinlerim onunla ilgili bir şiire o ürünleri emsal göstermezler, yol haritama aşamayacağım engeller koymazlar.”(Ferhad,2016:285). Sadece anne üzerine birbirinden güzel şiirler yazıldığı için Ferhad, anne üzerine şiir yazmamıştır. Fakat yukarıda da değinildiği üzere annesini Türkistan olarak gören Ferhad’ın şiirlerinde Türkistan dolaylı ve doğrudan olarak önemli bir yer kaplar. Mesela *Hayal Ülkesinin Keşfi* isimli kitabının ikinci babında bulunan “Hayal Ülkesinin Keşfi, I” başlıklı şiirinde Türkistan’ı gezmesinden söz eder:

Tersine çevirip akışını

yine tebdil dolaşırken Türkistan’ı

önümü kesti Lao adında bir kâşif. (Ferhad, 1995: 21).

Bu şiirde şair zamanı geriye alarak âdeta düşsel anlamda zamanda yolculuk yapmaktadır. Şairin zamanda yolculuk için seçtiği mekân Türkistan’dır. Tebdil kelimesinin Türkçe Sözlükte bulunan bir anlamı “Tanınmamak için kılık değiştirerek gezmek” (TDK, 2019: 2293).tir. Bu anlamdan şairin Türkistan’ı kılık değiştirerek gezdiği anlamı rahatlıkla çıkarılabilir. Belki de gezdiği yahut gezmek istediği yer anne karnıdır.

Ayrıca annesi üzerine yazdığı bir şiir olduğu tahmin edilen “Yine Kûfe’de Bir Akşam” isimli şiir aşağıya alınmıştır:

*İki kadın seç kendine
rüyalarına girsin biri,
diğeri mutlaka Fatıma’dır
Kûfe’ye düşer gölgesi
İki isim seç kendine
ikisini de aklında tut,
nasılsa emzirir Hüseyin’i
bir başka bulut (Ferhad, 2015: 358).*

Şair ilk dörtlükte seçeceği iki kadından birinin mutlaka Fatıma olması gerektiğini ifade eder. Diğer kadın ise rüyalarında ve hayallerinde yaşayan bir kadındır. Ferhad ilk olarak annesini seçer. Onun hayatında olmasını kendine şart koşar. İkinci dörtlüğün ilk dizesinde *iki isim seç kendine* derken aslında kendisinin iki ismi olduğuna gönderme yapar: Hüseyin Hameş ve Hüseyin Ferhad. İlk dörtlükte *Fatıma* dedikten sonra ikinci dörtlükte kendisini bir bulutun emzirecek olmasını söylemesi buradaki Fatıma’nın annesi Fatma olduğunu destekler.

Hüseyin Ferhad’ın şiirlerinde işlediği bir diğer kadın tipi sevgilidir. Kadın olarak sevgili tipi şiirin vazgeçilmez temlerinden biridir. Kimi şiirler sevgiliye karşı yergi doludur kimi şiirler ise övgü. Sevgili olarak kadın Ferhad’ın şiirlerinde de büyük yer kaplar. Kadın aşk ile beraber anıldığı için Ferhad kadının sevgili yönüne büyük önem verir. Fakat bu sevgili bazı şiirlerinde hayali olarak karşımıza çıkarken bazı şiirlerinde isegerçek bir sevgili olarak okura görünür. Ferhad’ın şiirlerindeki kadın genellikle el üstündedir. Ferhad’ın sevgilisi bazen bir step kurdu bazen Kybele, bazen Umay, bazen Asena’dır. Şair, sevgilisini birçok şiirinde üst kimlikten birine benzetir. Ferhad güzel bulduğu ve değer verdiği her şeyi sevgiliyle özdeşleştirir. Mesela “Akdeniz’in Sıfır Noktası, V” başlıklı şiirinde sevgiliden şu şekilde bahseder:

*Asaleti kendinden başlıyordu. Güneşin her doğuşu ilk günü-
dü miladının. Akdeniz’e sürgün edilmiş bir proto Havva’ydı o.
O, âşık kadındı. Kybele gibi bir totem, Meryem gibi bir ikona.
...
Yağmurda öpüşürken anladım. Bir de karanlıkta parmağımla dudaklarına
dokunduğumda. Bir denizkızıydı o, düpedüz bir hayal...(Ferhad, 2015: 93).*

Yukarıdaki şiirden anlaşılacağı üzere Ferhad sevgilisini Meryem, Havva, Kybele gibi kadınlara benzeterek ona bir yücelik addetmiştir. Ayrıca son dizede bu sevgilinin

hayali bir sevgi olduğunu ifade eder. “Dişi Totemler,1” başlıklı şiirinde ise sevgilisinin Umay’ı kıskandırmak istediğini dile getirir:

*Eyvanda ay karanlığında
yârim çıplak uyurdu
Umay’a nispet yaptığını düşünür
avunurdu. (Ferhad, 2015: 269).*

Ferhad, yukarıdaki dizelerde yârinin Umay Ana’yı kıskandırdığını ifade eder. Umay Ana, Türk mitolojisinde üstün güçleriyle bilinir. Ferhad nazarında kadın yüce bir varlık olduğu için ancak yüce olarak görülen varlıklarla yarışa girebilir. Bununla birlikte kadın ancak yüce bir varlığa benzetilebilir. Şair, “Kızıl Elma” başlıklı şiirinde yârinin Havva Ana’ya benzetir:

*sen ‘beyaz’ derili bir Havva’sındır
göğsünden öpsem sütün harlanır
Adana’yı temaşa etmek ne mümkün gözlerinden
ki gözlerinde yedi deryalar çalkalanır (Ferhad, 2015: 437).*

Şair, yukarıdaki dizelerde kadının Havva’ya benzetirken onu yüceltmek ister. Havva, özellikle İslam âlemine inanlar için yaratılan ilk kadın olarak görülür. Ferhad’ın kadının Havva’ya benzetmesi bilinçaltında yatan kadın figüründen ötürüdür.

Hüseyin Ferhad kadını sevgili sıfatı ile ele aldığı çoğu şiirinde sevgiliden şevkle bahseder. Sevgili için yaptığı her şeyi büyük bir iştahla anlatır. Mesela “Hazer İçin Birkaç Gül, VIII” başlıklı şiirinde sevgiliyi kurtlar sofrasından aldığını, sevgilisinin ellerine kınalar yaktığını, kulağına türküler fısıldadığını söyler:

*Onu ipten aldım, kurtlar, haramîler sofrasından kaptım. Ufka, kadim
yurduma kaçırdım. Göçüklerini onardım, muslinlere, kadifelere sardım...
Ellerine kına yaktım... Saçlarını meltemle, borayla taradım... Önünde diz çöktüm,
ağladım. Gök Tanrı tanığımdır
Bahtına, alınyazısına ulusal benliğimi hohladım. Yine de elimden düştü kırıldı
(Ferhad, 2015:289).*

Yukarıdaki şiirde de Ferhad’ın sevgiliyi çok açık ve net şekilde yücelttiği görülür. Ferhad sevgilinin önünde diz çökecek kadar sevgiliyi kendi gözünde yüceltmıştır. Ferhad, bu şiirinde sevgilisini kurtlar sofrasından kurtarıp ona nasıl baktığını öykülemiştir. Ferhad sevgilisi ile geçtiği tüm yollara Gök Tanrı’yı şahit tutmaktadır. Sevgilisine hem maddi hem manevi anlamda bakmıştır. Bu şiir okur’ageçmiş zaman olur ki hayali cihan değer izlenimini vermektedir.

Hüseyin Ferhad'ın şiirlerinde kadın sadece anne ve sevgili olarak yer almaz. Onun şiirlerinde kadın bir kız çocuğu yahut bir evlat olarak da vardır. Mesela “Yalınayak ve Telâşlı Bir Yürekle” isimli şiirinde bir kız çocuğundan bahseder:

*yarasalar alır kaçar bohçanı elinden,
rüzgâr seni hendeklere düşürür.
Ay yok. Uzakta yıldızlar. Dön geri
korkarsın tek başına arkadaşsız.
Ateşböceği kanatlarından bereler ördüm sana
dön geri, dön geri küçük kız.* (Ferhad, 2015: 64).

Bu şiirde küçük bir kızın evden tek başına kaçma hikâyesi şiirselleştirilmiştir. Şair bu kız çocuğunun gitmesini istememektedir. Şiirde üç kez geçen “dön geri” ifadesi bunun bir göstergesidir. Hatta Ferhad bu kız çocuğu geri dönsün diye ona ateşböceği kanatlarından bereler örmüştür.

Ferhad bir başka şiirinde ise genç kızlığa adım atmış olan bir kız çocuğundan bahseder. “Göğsümdeki Dövme için Eskizler” isimli şiirinin “Âsi Bir Çocuksun Hâlâ” başlıklı onuncu bölümünde bu kız çocuğunun bedensel olgunluğa erişmesi nedeniyle kadın olmasına rağmen yüzündeki ifade ile hâlâ çocuk kaldığına değinir:

*Memelerin mintanından taşar utanırsın.
Utanırsın kalçalarının bükey çizgilerinden.
Çocuksun hâlâ etekleri nar lekeli
belli tedirginliğinden ve ürkek yüzünden.* (Ferhad, 2015: 86).

Ferhad'ın şiirlerinde kadın bir evlat olarak da yer edinir. Dicle Nehri hem Hüseyin Ferhad'ın şahsi yaşantısında hem de poetik serüvenin de büyük yer tutar. Kızı Dicle Hameş'i andığı “At ve Hilâl İstiyorum, II” isimli şiirinde bu ismi kızına neden verdiğinden bahseder:

*Dicle mehtaba karşı akar, ufka doğru.
Bu yüzden kızıma Dicle dedim.* (Ferhad, 2015: 182).

Bu şiirden anlaşılacağı üzere Ferhad, Dicle Nehri'nin akış yönünden dolayı kızına Dicle ismini vermiştir. Dicle'nin akış yönü şair için bir umuttur. Bu ise ufuk ile ifade edilmiştir. Burada kadın ile su arasında ilişki kurulmuştur. Kadın da su gibi hayatın devamında önemlidir. Ferhad'ın şiirlerindeki kadın her zaman bir sevgili, anne, evlat yahut başka sıfatlar ile süslü değildir. Bazı şiirlerinde seslendiği kadının kim

olduğunu kestirmek zordur. Mesela “Şiirin ve Yüreğin Tarihini Yazmayı Deneyenlere” isimli şiirinde işlediği kadının kimliği belli değildir. Kadın, bu şiirde herhangi bir sıfatla anılmamaktadır:

*Bir kadın şarkı söylüyor yaralı sesiyle,
sesime kazıyorum kadını Türk dili Fars fili Arap diliyle* (Ferhad, 2015: 50).

Bu şiirde kadın herhangi bir özelliği ile değil şarkı söylemesi ile vardır. Ferhad’ın sürekli olarak el üstünde tuttuğu kadın bu şiirde yaralıdır. *Sesime kazıyorum kadını* derken onun yaralarına sahip çıktığını ifade eder. Böylece kendi sesinde o kadından izler taşır. Bu sahip çıkma ise sadece tek bir dille değil üç dilledir: Türkçe, Arapça ve Farsça.

Ferhad, “Söz Yüzüğü” isimli şiirinde kadınlarının onun ölümünün ardından yasını tutmaya geldiklerini söyler:

*Böldü yüreğimi ikiye
som çelikten bir hançer,
tutmaya geldiler yasını
kadınlarım üçer beşer*(Ferhad,2015: 370).

Ferhad’ın şiirlerinin arkaplanı dikkate alındığında yukarıdaki dizelerde geçen kadınların sadece bir eşi, bir kız evladını, bir anneyi temsil etmediği açıktır. Ferhad’ın kadınları arasında dini ve mitolojik bir yere sahip olan kadınlar da vardır. Başka şiirlerinde geçen Umay Ana, Tomris, İlayda, Afrodit, Havva ve Züleyha bu kadınlara örnektir. Bu nedenle yukarıdaki şiirde geçen kadınların bazıları Ferhad’ın çağlar öncesinden günümüze taşıdığı kadınlardır. Onun isteği ölümünün yasını asıl bu kadınların tutmasıdır.

2.4. EROTİZM

Erotizm, insan yaşamının en önemli taraflarındandır. Aşkın bişr başka boyutu olan erotizm, psikanalizin de ilgi alanına girer. OttoKernberg, “*Erotik arzunun niteliği Ödipal nesneyle bağlantılı cinsel heyecandır. Normal koşullarda yetişkin bireyin cinsel heyecanı erotik, arzu bağlamında canlanır.*” (Kernberg, 2000: 36). diyerek aşk ile erotizm arasındaki bağlantıyı dile getirir.

Erotizm, şiirde özellikle aşk ve kadın temalı anlatımlarda ön plana çıkan bir temadır. Bazı şairler aşk temasını ele alırken, aşkı erotik boyutuyla da irdelerler. Kadın,

Klasik Türk edebiyatındaki gazellerde ‘sevgili’ tipi olarak karşımıza çıkar. Fakat burada ele alınan kadın cinsel bir nesne olarak değil de uğrunda her türlü cefaya katlanılacak yüksek bir değeri, ilahi aşkı, simgeler. Mesnevilerde ise kadın cinsel yönüyle de vardır. Halk edebiyatında ise artık kadın açık bir şekilde sarılıp uyunan, yanağından bir buse alınan bir varlık olarak karşımıza çıkar. Türk şiirinde kadın İkinci Yeni’yle birlikte daha açık ve net bir şekilde cinsel bağlanmada ele alınmaya başlanır.

Erotizm, Ferhad’ın şiir serüveni boyunca işlediği temalardan biridir. Ferhad erotizmi şiirlerinde işlerken bunu işlediği kadın ve mitoloji gibi diğer temalar ile yoğurur. Bu gibi şiirlerinde temel izlek erotizmdir. Ferhad şiirin aşk aşkın da cinsellik olduğunu savunurken kadının ve şiirin doğurgan olduğunu söylemek ister. Ferhad’ın ilk iki kitabında erotizm pek fazla yer almaz. Fakat devam eden kitaplarında şair, cinselliği açıkça kullanmaktan çekinmez. Mesela, *Hazer İçin Birkaç Sarı Gül* isimli kitabının “Dişi Totemler, I” başlıklı şiirinde cinselliği hiç çekinmeden kelimelerle süsler:

*Eyvanda ay aydınlığında
yârim işveyle soyunurdu
iki bacağının arasında
gri kelekler uçuşurdu* (Ferhad, 2015: 269).

Bu şiirde şair cinsel birlikteliği belirginleştirir. Ferhad’ın şiirlerinde cinselliğin en uç şekilde hissedildiği şiir bu şiirdir. Şairin bu şekilde az şiiri vardır. Fakat cinselliğin izlerinin görüldüğü birçok şiiri vardır.

Şairin cinsellik bağlamında ele alarak kullandığı kelimelerden biri ‘zifaf’tır. ‘Zifaf’ kelimesini kullanarak yazdığı şiirlerden biri “Artık Gelmem Otağınıza, V” başlıklı şiiridir:

*Bunca evham, bunca vesvese
dönülmez bir yol içindi
düelloya hacet kalmadan
zifaf postum delindi* (Ferhad, 2015: 262).

‘Zifaf’ kelimesi “gerdek” (TDK, 2019: 2658). anlamına gelen bir kelimedir. Bu nedenle şairin zifaf postum delindi ifadelerinden gerdek gecesinin olmadığı ifadesi çıkarılabilir. Nitekim düello ifadesi de burada bir birlikteliği ifade eder. Şairin zifaf kelimesini kullanarak yazdığı bir başka şiir “Dişi Totemler, II” şiiridir:

Kimin gülüşüyle dökülsem

*zifaf postuna senin,
kaç misli Hüsn bulunur
Aşk hecelere ayrılrsa*(Ferhad, 2015: 270).

Bu şiirde şair yine bir gerdek gecesinden bahsetmektedir. Ayrıca bu şiirde Hüsn ve aşk kelimeleri ile şair *Hüsn ü Aşk*'a göndermede bulunur. Her iki şiirde de dikkati çeken nokta şairin kendi has kabiliyeti ile zifaf postu tamlamasını oluşturmasıdır. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'e göre 'post' kelimesinin dört anlamını vardır: Tüylü hayvan derisi, tarikatlarda şeyhlik makamı, makam ve can. Bu anlamlar içinde en yaygın kullanılan anlamı tüylü hayvan derisidir. İki şiirde de bu kelimenin 'zifaf' kelimesi ile yan yana kullanılması ve şiirin ahengi okura bu tamlamanın aslında bir yatağı simgelediğini gösterir.

Ferhad'ın cinselliği açık bir şekilde kullandığı şiirlerden biri de Jixeda, I başlıklı şiiridir:

*İçine soy kendini
kendini bana vermeden
iki kere daha ilikle
düğmelerini çözmeden
Aral'a Hazer'e sağ
süt yüklü memelerini
dua et ve hafifle
döşegime girmeden
sonuna kadar git
gizli yollarımı ezberle
ateşe tutmadan eğini
ateşi terinle besle* (Ferhad, 2015: 293).

Ateş, ter ve meme gibi kelimeler bu şiirde cinselliğin olduğunu gösteren en belirgin kelimelerdir. İlk dördlükte kullandığı *kendini bana vermeden* ve ikinci dördlükte *döşegime girmeden* ifadeleri birlikteliğin yaşanacağını simgeler. İkinci dördlükte ise şair birliktelik öncesinde kadının rahatlamasını ister. Son dizede *sonuna kadar git* ifadesi ile cinsel bir yolu kasteder. Bu şiir âdeta cinsel bir birlikteliğin aşamalarını anlatır gibidir. Buradaki cinsel ilişki üremeye, çoğalmaya neden olabilir. "*Cinsel ilişkinin üreme dışında, anne-çocuk ilişkisinin ilk zamanlarına ait bir 'bütün olma' duygusunu*

canlandırmaya yöneldiği, bu bakımdan çocuğun annesiyle kurduğu ilişki içinde kazandığı kimlik duygusunun temel bileşenlerinden biri olduğu da söylenebilir.”(Cebeci, 2004: 77).Nitekim yukarıdaki dizelerde geçen ‘hafiflemek’ ve ‘beslemek’ kelimeleri anne-çocuk ilişkisini hatırlatır cinstendir.

Hüseyin Ferhad cinselliği sadece gerçekte var olan bir kadın aracılığı ile yaşamayı düşlemez aynı zamanda dişi tanrılarla bir cinsel yaşantı da düşler. Mesela “Kanatlı Yılan, III” başlıklı şiirinde dişi tanrının tenine dokunması konusunda konu öznesini tetikler:

Gözlerini yum ve onu düşün sadece Dişi Tanrı’yı. Kösnül sesine, bakire tenine dokunmayı dene. (Ferhad, 2015: 307).

Şair, “Zala” başlıklı şiirinde sevgilinin kendisini öpmesini ister:

*Gözlerimin buğusuyla öp ağzımdan
ört üzerimi kanının sıcaklığıyla,
imgelem atlarımı çayırlara sal
yüksünler düş ülkemin lâcivert sularını.* (Ferhad, 2015: 73).

Şair, yukarıdaki şiirde ilk önce sevgilinin kendisini öpmesini ister daha sonra ise sevgililinin sıcaklığında ısınmayı arzular.

Ferhad, “İzmir, Sırf Bu Yüzden” başlıklı şiirinde bir kadını boynundan öpmek ister:

*Öpmek için bir kadını ümüğünden
tam da ümüğünden. Daha çok da bu yüzden.* (Ferhad, 2019: 26).

“Aşk ve Adalet İçin VII” başlıklı şiirinde cinselliği yine açık bir şekilde kullanır:

Paslanır bileklerime çaktığın mih, kasıklarına sapladığın ok... Yıldızlar yer değiştirir, tozarır ufka giden yollar, kanımı zehirler koynumdaki akrep. İşte orda, zaman durur sana dokunduğumda. (Ferhad, 2015: 70).

Mih ve ok imgesel bakımdan bağlılığı ve bütünleşmeyi çağırıştırır.

“Teslim Ol Frigya, VII” başlıklı şiirinde ise Attila’nın eşi İldiko ile cinsel anlamda bazı şeyler yaşamak istediğinden bahseder:

İzin ver Sultan’ım seni ben yıkayayım. Vücudunu karla ve külle ovayım. Cin figürleri çizeyim kasıklarına, meme uçlarını kanatayım. Bir defaya mahsus nedimen olayım.

*Razıyım; beni şehvetle sına. Zulme alıştı, yatağında havlat, çekül taşını
ruhumun steplerine fırlat.*

...

*Kaybolayım; Edirne'de aranırken Belgrad'da bulunayım. Tuna nehrine
çırılçıplak atlayayım. Attila'nın akibetine uğrayayım. İzin ver ildiko...(Ferhad,
2015: 223).*

Bu şiirde ilk olarak dikkati çeken şairin şiire Sultan'ım diyerek başlamasıdır. Şair şiire Sultan'ım diye başlayarak şiire konu ettiği kişiyi yüceltir. Sultan'ının bedenini ovmak, nedenine figürler çizmek ister. Hatta onun nedimesi olarak bakımını üstlenmek ister. Nedime kelimesi burada “*Hanım sultanın, yüksek makamda bulunan kadınların yardımcısı olan hanım.*” (TDK, 2019: 1760) anlamında kullanılmıştır. Şair yukarıdaki şiirde cinsiyeti erkek olmasına karşılık bir hanım hüviyetine bürünerek sultanına yardımcı olmak ister. Şiirin ikinci kısmında geçen “beni şehvetle sına”, “yatağında havlat” gibi ifadeler esasında bir nedimenin isteyebileceği şeyler değildir fakat şairin niyeti sultanının hem nedimesi olmak hem de sultan ile cinsel anlamda bir beraberlik yaşamaktır. Şiirin devam eden kısımlarında ise şair sultanın yatağında kaybolmak ister. Aslında sultanıyla yaşamak istediği şey cinsel birlikteliğin de ötesinde bir şeydir. Şiirin son kısmından bu sultanın Attila'nın eşi İldiko olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim “izin ver Sultan'ım” diye başlayan şiir “izin ver İldiko” diye son bulur.

2.5. TÜRK LÜK

Hüseyin Ferhad şiirlerinde Türk ulusunun yaşam kültürüne, Türk ulusu için önemli sayılan şahsiyetlere ve sembollere yer verir. Hüseyin Ferhad'ın Türklük bilinci tamamen bunlar üzerine kuruludur. Her bireyin bir ırkı vardır ve geçmişten bugüne dek o ırkın yaşam kültürüne hâkim olmak her bireyin görevidir. Hüseyin Ferhad bu bağlamda şiirlerini, ırkının geçmişinden ve bugününden ayrı tutmaz. “*Onun bu ısrarla Ortaasya'ya, Uzakdoğu'ya, Türk boylarına yaptığı göndermeler bazılarını bu şiire 'ırkçı' suçlamalar yapmaya yöneltti.*” (Doğan, 2000: 155). Burada belirtmek gerekir ki onun ırk bilinci ‘ırkçılık’ ile eşdeğer değildir. Ferhad, kendisine yönelik yapılan ‘ırkçı’ suçlamalara karşılık Hilmi Haşal’a verdiği söyleşide bu suçlamaların ancak söyleyen kişinin yüzünü kızartacağını ifade ederek bu suçlamaları reddeder. (Haşal, 2001: 46). Hüseyin Ferhad içine doğduğu ulusu her türlü özelliği ile kabul eden bir şairdir. Bu

bakımdan şiirlerinde Türklük bilinci açık bir şekilde kendini belli eder. Ferhad, şiirlerinde Türk boylarının inançlarını ve değerlerini yaşatmak isteyen bir şair olarak şiirlerinde Türk kültürüne ait her türlü ögeye yer verir. Mesela, atalarımızdan miras kalan atlı-göçebe kültürün izleri onun şiirlerinde yerini alır. Yahut atalarımız, atalarımızın mesken tuttuğu yerler yine onun şiirlerindeki yerini her daim korur.

2.5.1. Göçebe Kültürünün İzleri

Göçebelik “*bir toplumsal birliğin yaşamak için gerekli kaynaklı elde edebilmek üzere düzenli aralılarla yer değiştirme geleneğinde veya alışkanlığında olması*” (TDK, 2019: 955). şeklinde tanımlanır. Türk ulusu da asırlar boyunca hayatını idame ettirebilmek için göçebelik kültürü ile iç içe yaşamıştır. Göçebe yaşam tarzını bugün sürdürmesek bile bu kültürün izleri şu anda bile hayatımızda gözlemlenebilir. Mesela ad koyma geleneği atlı- göçebe kültürden kalma bir durumdur. Yahut avcılık yerleşik hayata geçmeden evvel göçebe kültüründe bulunan bir beslenme yöntemidir. Milletlerin yaşam şekli, geçim yöntemi, eğlence durumları vs. daima şiirin konusu olmuştur. Şiire konu olan olayların veya olguların illa şairin döneminde yaşanmasına gerek yok. Bir şair isteği doğrultusunda eski yaşam kültürünü, kendi döneminden önce yaşanmış siyasi ve toplumsal olayları şiirine konu edinebilir. Hüseyin Ferhad geçmişini araştıran, öğrenen ve onunla yaşayan bir şair olarak şiirlerinde göçebe kültürüne yer verir. İlk kitabı *Deniz Çobanları*’nda görülen bu tema Ferhad nazarında belki de Türk olmanın, Türk kalabilmenin en eski biçimidir. *Deniz Çobanları* isimli kitabında bulunan ve *KİS*’e küçük bir değişiklik yaparak aldığı “Bir Dağın Eteklerinde” başlıklı şiirinde göçebe kültürünün izleri görülür:

*Bir dağın eteklerine bıraktım keçileri,
Kavalımı dipsiz bir uçuruma.
Yüreğimdeki ıslaklık, dudaklarımdaki kuruma
yeni değil. Biraz lor peyniri,
zeytin, ekmek. Aha, göçebe çıkınımız.
Bir fundalıkta unuttuğumuz davar
kemirir içimi.*(Ferhad, 2015: 11).

Şiirin ilk dizesinde kullanılan dağ ve keçi kelimeleri okuru doğaya götürür. Daha sonraki dizede kullanılan genellikle çobanların çaldığı üflemeli bir müzik aleti olan

kaval ise okuru çobana götürür. Devam eden dizelerde şair bir çıkından bahseder. Bu çıkında lor peyniri, zeytin ve ekmek vardır. Şiirin beşinci dizesinde şairin vurguladığı göçebe çıkını ile beraber artık okur bir göç durumu olduğunu daha iyi pekiştirir. Fakat bu göç daha çok mevsimlik bir göç gibidir. Küçükbaş hayvanların üç ay kadar bir süre zarfında yayılması durumu çobanlar tarafından bilinen bir durumdur. Ayrıca unutulmuş keçinin bulunduğu yere bir daha dönmemesi durumu sürünün ve sahiplerinin göç hâlinde olduğunu gösterir.

“Azer” başlıklı şiirinde ise açık bir şekilde göçebe atalarından bahseder:

Yollar boyunca arkama aldım rüzgârı

aştım mayın tarlalarını bir serçe kanadında

Sansar tuzağıydı zaten karakollar

göçebe atalarımın iskân haritasında. (Ferhad, 2015: 76).

Şiirin ikinci dizesinden şairin serçe kanadında mayın tarlalarından kurtulduğu ifadesi çıkar. Burada dikkat etmek gerekir ki bir insan normal şartlarda bir serçenin kanadında mayın tarlalarını aşamaz. Bu reel hayatta mümkün olan bir durum değildir. Şair, bu şiiri hayal dünyasında var olan bir durum üzerine kaleme almıştır. Üçüncü dizede karakolların zaten hayvan tuzakları ile dolu olduğuna değinir. Karakolların tuzaklarla dolu olması kendisi için değil göçebe ataları için geçerli olan bir durumdur.

Şair, “Koncay” başlıklı şiirinde göçebeliği yazgısı olarak görür:

Göçebe yazgımızın memesiyle ben emzirdim seni. Ey bilincimin kader yavrusu, bak, atın çekirge sesleriyle örtülü bayırlara savruluyor! (Ferhad, 2015: 78).

“Akdeniz’in Sıfır Noktası, IV” başlıklı şiirinde ise atalarının Akdeniz’e göç etmesini yazar:

Toros dağlarında çoban ateşleri yanıyordu, hayalet atalarımız Orta Asya’dan Akdeniz kıyılarına tekrar göçüyordu. (Ferhad, 2015: 92).

Yukarıdaki şiirde geçen çoban ifadesi okura doğa hayatını hatırlatır. Bilinir: çobanlar doğaya küçükbaş hayvanları otlatmak için çıkar. Çobanlık mesleğinin tarihi sadece Türkler için değil bütün insanlık için çok eskilere dayanır. Şairin *çoban ateşleri yanıyordu* ifadesinden onun da çobanlar gibi doğada olduğu varsayımı çıkarılabilir. Daha sonra gelen ifade ise atalarının gerçek hayatta değil hayali hayatta var olduğunu gösterir. Orta Asya ve Akdeniz Türklerin kendilerine mesken tuttuğu yerlerdir. Bu şiirde hayali olarak bir göç durumu vardır. Bu göç günümüzdeki gibi taşıma araçları ile

değil eskiden olduğu gibi yaya ya da atlı olarak yapılır. Şiirin doğa ile iç içe olması bunu gösterir.

2.5.2. Diğer Kültürel İzler

Ferhad'ın şiirlerinde atlı-göçebe kültürün izlerinin yanında Türklerin kendilerine anayurt edindikleri ya da kendileri için kutsal saydıkları bazı yerlerin de sıklıkla geçmesi dikkate değerdir. Türk coğrafyasından alınma yer ve şahsiyet isimleri, Ferhad'ın şiirlerinde Türk kültürünün izlerini taşıdığını gösteren en temel ifadelerdir. Ferhad, şiirlerinde Türk coğrafyasında hüküm sürmüş bazı isimlere de yer verir. Şair, Türk dünyasında önemli yere sahip isimler aracılığıyla Türk kültürünü şiirlerinde yaşatır. “*Attilâ, Temuçin, Oğuzhan v.s. Bunlar, Meşrutiyet devrinde gelişen Türkçü şiirin âdeta mitolojisini oluşturur.*” (Kaplan, 2019: 205). Bu isimler, Cumhuriyet dönemi şiirlerinde de bazı şairlerin işledikleri isimlerdir.

Ferhad'ın şiirlerinde zikrettiği Türk tarihinde güçlü yerleri olan birçok şahsiyet vardır. Örneğin Attila ve Cengiz Han şiirlerine konuk ettiği tarihi şahsiyetlerden ikisidir. Cengiz Han Ferhad'ın nazarında “*O, Asya kavimlerinin yeniden doğuşunun bir mürşididir; Alâeddin Cüveynî'nin dediği gibi, step halklarını yüzlerce yıllık uykusundan uyandıran bildik bir 'tanrının kamçısı' ...*” (Ferhad, 1995: 93). Cengiz Han'a büyük önem veren Ferhad onu hem şiirlerinde hem de anlatılarında kullanmaktan çekinmez. Âdeta gizli yanlarını açığa verir gibi Cengiz Han'ı okurlarının önüne sunar. Cengiz Han'ı andığı “At ve Hilâl İstiyorum VIII” başlıklı şiirinde:

Bana öyle bakma Temuçin
öyle sitemkâr,
şeceresini biliyorum diye seni emzirenin
Ho'elun-ucın'in.
...
Neler vaat etmiştin Temuçin
Doludizgin geçmeden önce İli nehrini
İrtiş'in seher vaktin.
Leb-i Aral'ın ufuk çizgisini.
Neler vaat etmiştin Temuçin
Tekrar et bir daha,
Yollara ve mesafelere ilişkin
Söylediklerini hatırla. (Ferhad, 2015: 188).

Ferhad kimliğine yakışır bir savaşçı görürüz. Hüseyin Ferhad bu şiirinde âdeta Cengizhan'ın ensesinden konuşur. Onun içindeki sesle özdeşleşir. Cengizhan bu şiirde Temuçin'den Moğolların hükümdarı Cengizhan'a dönüşürken Ferhad da onun dostu

hüviyetine bürünür. Bu durum esasında Ferhad'ın sadece bu şiiri ya da Cengizhan'ı dolaylı veya dolaysız yollardan andığı şiirleri için geçerli değildir. Ferhad için Temuçin şiirlerinin en belirgin kahramanlarından biri olmakla beraber onun kendi dünyasında da kadim dostu, yol arkadaşıdır. Cengizhan, Ferhad'ın anlatılarında da büyük yer taşar. Bu anlatıların bir kısmı Ferhad tıpkı bu şiirinde olduğu gibi onun yanı başından konuşur: *“Ve Ogaday babasının önünde diz çöktü, toprağı öptü. Cengiz Han da başına üç çamçak kırmızı saçtı, onu kutsadı. Tören bitmişti.”* (Ferhad, 2002: 99) İlerleyen bölümlerde Ferhad, Cengiz Han'ın ölümüne de şahit olur. Ferhad'ın geçmişe gidip tarihi şahısların hayatlarına hem anlatılarında hem de şiirlerinde şahitlik etmesi aynı zamanda Attila, Ho'elun-ucin, Tomris Han, İskender, Şah İsmail, Mimar Sinan, Çerkes Ethem gibi şahıslar için de geçerlidir. Bu anlamda Ferhad, geçmişe gitmekte korkusuzudur.

Örneğin, Ötüken Türk coğrafyasından alınmış olan mekânlardan biridir. Ötüken'i işlediği şiirlerden biri “Reisin Ölümü” başlıklı şiirdir:

*Şu otlak atalarından kalma, otağ
güneşe banılmış kılıçlarının şavkı yüzüne vurur.
Ergenekon dediğin Ötüken'de bir yanardağ
kızanlar geçmiş ocağa demir yoğurur.* (Ferhad, 2015: 127).

Şair, yukarıdaki dördlüğün ilk dizesinden otlak ve otağ yerlerinin atalarından kaldığını ifade ederek aslında Türklerin atlı-göçebe kültürüne göndermede bulunur. İkinci dizedeki kılıç ifadesi ise yine Türklerin savaşçı özelliklerini simgeleyen bir ifadedir. Üçüncü dizede ismi geçen Ergenekon ise Türklerin ünlü Ergenekon Destanı'na bir göndermedir. Ötüken ise Türk ulusunun kutsal mekânlarından biridir. Bu dördlüğün tamamına işleyen Türklük algısı şairin yabancı olduğu bir duygu değildir.

Şairin, Ötüken ismini geçirdiği bir başka şiir ise “Teslim Ol Frigya, I” başlıklı şiiridir. Aşağıya alınan şiirde, şaire asırlar öncesinden seslenilir:

*Tibetli iki keşiş fisılfsıl konuşuyordu
biri laf atıyordu bana tarihî coğrafyasından
diğeri üstüne alınıyordu
binküsür yıl ötemde
Ötüken'de.* (Ferhad, 2015: 217).

Yukarıdaki şiirde dikkati çeken iki mekân vardır: Tibet ve Ötüken Tibet de Ötüken gibi Orta Asya'da bulunur. Her iki mekân da Türklere ev sahipliği yapmıştır. Şiirin ikinci dizesinde geçen “tarihî coğrafyası” ifadesinden keşişlerin Türk olduğu varsayımı çıkarılabilir. Bu tarihî coğrafya ise Türklerin kadim memleketi Ötügen'dir.

Ferhad'ın şiirlerinde kullandığı Türklüğü hatırlatan bir diğer simge ise Asena'dır. Şair, bu ismi şiirlerinde sıklıkla işler. Şair, “Külleri Eşelemek” başlıklı şiirinin X. bölümünde sevgilisini Asena'ya benzetir:

Bir asena sesisin

güneşdoğarkenki. (Ferhad, 2015: 72).

Asena, Göktürkler için çok önemli bir bozkurttur. Göktürklerin kökeni hakkında öne sürülen fikirlerden biri, Göktürklerin; Asena yani Aşina'dan türedikleridir. Bu nedenle Bahaddin Ögel, *Türk Mitolojisi 1* isimli kitabında bu efsane hakkında şu bilgileri aktarır: “Göktürkler(T'u-chüeh), eski Hun'ların(Hsiung-nu) soylarından gelirler ve onların bir koludurlar. Kendileri ise A-şi-na(A-shih-na) adlı bir aileden türemektedirler.” (Ögel, 1993: 20). Şairin, şiirlerinde Asena ismini neden geçirdiği ise bu Göktürk efsanesini benimsemiş olmasındandır. Şairin, şiirde güneş doğarken konu öznesini bir Asena sesine benzetmesi aslında Türklerin menşesine bir göndermedir.

“Akdeniz'in Sıfır Noktası, II” başlıklı şiirinde Akdeniz'in kendisi için anayurt olmasından söz eder:

Akdeniz kuğurdu. Ne de olsa anayurdundu. Akdeniz kuduz kuğular gibi kuğurdu, seni rahmine geri çağırıyordu. (Ferhad, 2015: 90).

Yukarıdaki şiirde şair kendisini soyutlayarak Akdeniz'in anayurdu olmasını dile getirir. Ferhad, bu anlatım ile bize Akdeniz'i “Türk Gölü”yapan Preveze Deniz Zaferi'ni (27 Eylül 1538) hatırlatır. Şair düzyazı şeklinde yazmış olduğu şiirinde, Akdeniz'in konu nesnesini rahmine geri çağırdığını ifade eder. Akdeniz, Türkler için de önemli bir yer olması sebebi ile buradaki geri dönüş aslında Türklüğe bir geri dönüştür. Ferhad, Akdeniz'i ve Akdeniz'i şiirlerinde işleyen şairlerden şu şekilde bahseder:

“Dünyada ve Türkiye'de Akdeniz'i bir fenomen olarak işleyen epey sanatçı vardır. Bunların çoğu da enikonu kentlidir. Akdeniz'i sonradan tanımış ya da Akdeniz'e gizemli açıdan bakmayı erdem saymış kentliler. Erdem, evet. Çünkü Akdeniz kıyıları uygarlıkların beşiği bilinir. Doğrudur da, Batı şimdiki görkemini Akdeniz uygarlıklarına borçludur. Bizler ise düpedüz onun mirasçısıyız.” (Ferhad, 1995: 136).

“Lir ve Zencefil Yolu” başlıklı şiirinde ise Oğuz Kağan'dan bahseder:

Yazgımızı tersten okudu 'Oğuz' adlı bir Türkmen

Elif'siz bir kitaptan ve bir çırpıda.(Ferhad, 2015: 109).

Şair, “Göç Mevsimidir” başlıklı şiirinde ise yabancı devletler tarafından işgale uğramış şehirleri anar:

Antep bir Türkmen kızın gülüşüdür

gülün soluşudur Maraş (Ferhad, 2015: 120).

Şiirin ilk dizesinde ismi geçen Antep, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransızların işgaline uğramış ve Anteplilerin bu işgalde verdiği mücadele sonrasında Gazi unvanını almıştır. Şiirin ikinci dizesinde geçen Maraş şehri ise yine Birinci Dünya Savaşı sonrasında Ermeni-Fransızların işgaline uğramıştır. Bu kuşatma sırasında Antepliler dillere destan bir savaş vererek Gazi unvanını almıştır. Bu şiirde şehirlerin unvanları olmadan anılması dikkate değerdir. Önemli olan bir diğer nokta ise bu şehirlerin tüm badirelere rağmen hâlâ Türk kalmış olmalarıdır. Bu bakımdan bu şiir Ferhad'ın poetik serüvenini açımlayan bir şiirdir. Burada söylemek gerekir ki “*Coğrafya kadar savaşlar da insanın kaderinde ve duygularının teşekkülünde mühim bir rol oynamıştır.*” (Kaplan, 2016: 32). Şair olarak Ferhad tarihinde yatan tüm geçmişi tanıyan ve onu şiirlerinin malzemesi hâline getiren bir şairdir.

“Beyt” başlıklı şiirinde Kızıl Elma'nın kendisi için aşktan öte bir konumda olduğunu dile getirir:

Ben ordaydım, eşikte

göllerin fısıltısını duydum,

Kızıl Elma'yı mahsus

aşktan öteye koydum (Ferhad, 2015: 479).

Kızıl Elma, Oğuz Türkleri için önemli bir yere sahip olan bir imgedir. Şair, yukarıya alınan dizelerde Kızıl Elma'yı aşktan daha yüce gördüğünü ifade eder. “At ve Hilâl İstiyorum, I” başlıklı şiirinde yine Kızıl Elma'dan bahseder:

Şu mancılıkla fırlat

eski zamanlara beni,

Turan adında bir ülkenin

payitahtına.

...

Şu mancılıkla fırlat

eski zamanlara beni,

Kızıl Elma adında bir sultanın

Tahtırevanına(Ferhad,2015: 181).

Yukarıdaki şiirden anlaşılacağı üzere şair Kızıl Elma'yı aramaktadır ve ona gitmek istemektedir. Şair, bu dizelerde Turan fikriyle Kızıl Elma imgesini birleştirir. *“Görüldüğü gibi geçmiş fetişizmi, tamamıyla Türklük kurgusudur ve şairin şiirlerinde açık ettiği bir durumdur.”*(Akçay,2011: 84).

Ferhad, şiirlerinde Türk tarihinde önemli yerleri olan şahsiyetleri şiirinin öznesi hâline getirerek bu kahramanları şiirlerinde yaşatır. Buradaki asıl amaç okurun Türklük bilincini daima diri tutmaktır. Ferhad, tarihi geçmiş ve bitmiş olayların toplamı olarak görmeyen aksine tarihle iç içe olan bir şairdir. Onun Türk tarihi ile arasında bir bağ kurmasının nedeni özüne bağlı olmasından ve daima onu yaşatmak istemesinden ileri gelir. Ferhad, bugünün şiirindeTürktarihinin izlerini yaşatan bir şairdir. *“Hüseyin Ferhad şiiri ‘gelecek tasarımı’ sunan bir şiir pratiği olmayıp ‘olan’lar üzerinde yoğunlaşmış bir şiir pratiğidir.”*(Yardımcı,2020: 118). Burada, Ferhad'ın tarihle ilişkisi noktasında ‘ırkçı’ bir tutum sergilemediğini belirtmek gerekir. Bir şair olarak Ferhad, tarihi şahsiyetleri şiirinde kullanarak onları tarihte değil bugünün içinde yaşatmaya çalışır. O, eserlerindeki şahsiyetlerin gelecekte de yaşamalarını arzular.

2.6. TARİH

Hüseyin Ferhad şiirleriyle âdeta bir tarihi eser vücuda getirir. Bu tarihin yapı taşlarını genel itibariyle Türk tarihi oluşturur. Ferhad'ın şiirlerindeki tarih bütün canlılığıyla okurun hayal dünyasını harekete geçirir. *“Tarihten indirme(indirgeme) ve tarihe, destanlara gönderme, kaynaktan yararlanma ustalığı Hüseyin Ferhad şiirinin başat özelliğidir dense yanlış olmaz.”* (Haşal, 2002: 22). Ferhad, tarih içerikli şiirlerinde kurduğu dile de dikkat eder. Selim Temo, “Yaşını Büyütün ve Asın,1” isimli yazısında Hüseyin Ferhad'ın Türkler için bir “ulusal söylem” kurduğunu söyler. (Temo, 1998: 9). Bu bağlamda, Ferhad'ın şiirlerinin konusu ile şiirlerinin dili birbirini tamamlar. Mustafa Durak, “Hüseyin Ferhad'ın Şiir Dili” başlıklı yazısında şairin şiirlerinde kullandığı yerel sözcüklere dikkat çeker. (Durak, 2002: 40). Ferhad, şiirlerinde kurduğu “ulusal söylemi” bu sözcüklerden yardım alarak yapar. Bu sayede tarih içerikli şiirlerini daha da güçlü bir zemine oturtur. Tarih ve Hüseyin Ferhad arasındaki bağlantıyı iyi kurabilmek için Ferhad'ın şiirlerinde tarihi nasıl işlediğini görmek gerekir. Bu bağlamda tarihin

Ferhad için değerini açıklamadan Ferhad'ın tarih içerikli şiirlerini anlamak ne yazık ki yetersiz kalacaktır. Tarihin açık ve gizli kalmış sayfalarında bir 'düşsel yolcu' olan Ferhad'a göre tarih *"düündür, düünkü hayattır, geçmişe ait bilgidir, insanın düünkü macerasının bilinen kısmı, konuşlandırılmış hali, bir tür bilimsel hikâyesidir."*(Haşal, 2001: 43).

Tarihi hem bilgi hem de bu bilginin hikâyesi olarak gören Ferhad,geçmiş içerikli şiirlerinde bilgi ile yeterli kalmaz. Bu bilgiye kendi düşsel evreninin ayak seslerini katar. Nitekim Ferhad için tarih kuru bilgiden ibaret değildir. Bu nedenle Ferhad, tarihçilerden çok şairlerin, yazarların sözlerine inanır. şair, tarihçilerin yazdığı her şeyi kuşku ile okuduğuna vurgu yapar: *"Örneğin Herodotos'un her kelimesini şüpheyile okumuşumdur, ama Homeros'un yazdıklarını vecdle. Oysa biri gerçekliği anlattığını öne sürüyor, diğeri rüyasına yattıklarını; ne tuhaf..."*(Haşal,2001: 43). şairlerin yazdıklarının daha az şüphe arz etmesinin yazardan hareketle kitaba, kitaptan hareketle ise kitabın yazıldığı döneme gidilebilmesinde gizli olabilir. Buradan tarihin de edebi eserlere malzeme olabileceği sonucu çıkarılabilir. Tarihi olayların esere yansması ile bu iki dal, tarih ve edebiyat, bir etkileşim içerisine girer ve böylece birçok kez eserlerden hareketler eserin yazıldığı dönem üzerine bazı çıkarımlarda bulunulabilir. Hüseyin Ferhad'ın şiirlerinde bu durum daha başkadır. Ferhad, bazı şiirlerinde içinde bulunduğu tarihi kendi duygu ve düşünce dünyasına göre yansıtısa da o çok daha eski tarihe de meyillidir. Bu noktada belirtmek gerekir ki o sadece Türk tarihine değil aynı zamanda başka ulusların tarihini yazmaya da meraklıdır. Ferhad'ın şiirlerindeki tarih izleri üç noktadan göze çarpar: yaşadığı dönemin tarihi/siyaseti, geçmiş dönem içerikli tarih ve başka ulusların tarihi.

Ferhad, geçmişi hem bilincinde hem kalbinde taşır. Sırtını ne yaşadığı zamana döner ne de geçmişe döner. *"Zaman zaman epik denecek tarzda ilerleyen şiirin tarihsel coğrafiyası, anakronik sekmelerle bugün ve geçmiş arasında mekik dokuyan bir kimlik dokusunun uluş inşasına evrilmesini kaçınılmaz kılar."* (Akçay, 2011: 84). Geçmiş tarih onun şiirlerinde tüm hareketliliği ile yeniden can bulur. *"HüseyinFerhad Türk şiirini gerçek anlamda tarihle buluşturan kişidir. şiirsel imgelemi Türk tarihinin tüm katmanlarında dolaşır. Onun şiirlerinde tarih, barbarlık ve medeniyet, vahşet ve aşk ve diğer tüm çelişkileriyle estetik ifadesini bulur."* (Türker, 2011: 74). Fakat bunun yanında bugünün insanı olarak Ferhad içinde bulunduğu kültürün izlerini de şiirlerine

taşır. Çünkü Hüseyin Ferhad, geçmişini yazarken aynı zamanda onu yaşar. Geçmiş içerikli şiirleri bir şamanın düşsel yolculuğunu andırır niteliktedir. Mesela “Deniz Halkı Rivayeti” isimli şiirinde geçmiş olaylar yenilenir:

*Âl-i Osman'ın yol açıcısı Selçuklular
leb-i deryadan hep uzak durdu
en gözü pekleri Alp Arslan bile
Aras'ı geçerken gözlerini yumdu.* (Ferhad, 2015: 136).

“Güneş İşaret Parmağımın Arkasından Doğar, VI” başlıklı şiirinde başka ulusların tarihindeki önemli noktalara parmak basar:

*Hiçbir anlam ifade etmez çarmıha gerilmemiş bir İsa, kılıcı kırılmış bir Ali,
barışçıl bir Timurlenk, SS'siz ve Eva'sız bir Hitler, sakalsız bir
Humeyni.* (Ferhad, 2015:151).

Ferhad, bu şiirde kalemini Hitler ve Araplar gibi uluslara kadar uzatır. Ayrıca bu şiirde Ferhad'ın dinler tarihine de değindiği görülür. Ve Hz. İsa'yı çektiği çilenin, Hz. Ali'yi çift başlıklı kılıcı Zülfıkar'ın, Timurlenk'i zalimliğinin, Hitler'i Eva ve SS'nin, Humeyni'yi ise sakalının var ettiğini ifade eder. Hüseyin Ferhad şiiri hem zalimlerin hem mazlumların anlatıldığı bir tarihin şiiridir. Ferhad'ın tarafı bu savaşta çoğunlukla mazlumdan yana olsa da onun “Güneş İşaret Parmağımın Arkasından Doğar VI” başlıklı şiirinde “*Kusura bakmayın arkadaşlar, ben mazlumların önünde diz çökemem. Sıfatı bol canı kimliğimden kolay kolay vazgeçemem.*” (Ferhad, 1995: 15) ifadelerini kullandığı görülür. Bu sözlerine dayanarak şairin tarihte tuttuğu taraf belirlenebilir. Nitekim bir şairin şiiri onu ele veren büyük bir ölçüm olabilir. Ferhad, bu ifadeler ile bu savaşta gaddarların yanında da yer edinebileceğini ifade etmekten ziyade bir yanının canı olduğunu söylemek istemiştir.

Hüseyin Ferhad, şiirlerinde sadece gerçek tarihi yazmakla yetinmez. Şair şiirlerinde aynı zamanda Türk tarihinde önemli bir yer edinmiş Dede Korkut gibi metinlerde geçen hikâye kahramanlarına da değinir. Mesela “Takı Taluy Takı Müren” başlıklı şiirinde Bayındır Han'dan gerçek bir kahraman gibi bahseder:

“Han Bayındır yüreğimin kanını soyup atar otların arasına.” (Ferhad, 2015: 104).

Bayındır Han, Dede Korkut metinlerinde sıkça geçen önemli bir kahramandır. Bu dizelerde Ferhad, Bayındır Han'ı hikâye kahramanı olmaktan çıkarır ve ona gerçeklik

hüviyeti verir. Ona gerçeklik hüviyeti vermekle kalmaz daha da ileri giderek Bayındır Han ile yakın bir ilişki yaşar.

Ferhad başka bir şiirinde Kanuni Sultan Süleyman dönemini yazar. “Lir ve Zencefil Yolu” başlıklı şiirinde Şehzade Mustafa, Hürrem Sultan ve Mihrimah Sultan’ın adlarını zikreder:

Tarihten silinmedikçe Hürrem ve Mihrimah

Boğulur Şehzade Mustafa Yedikule’de her sabah.(Ferhad, 2015: 112).

Şair bu şiirinde Şehzade Mustafa’nın Hürrem Sultan ve Mihrimah Sultan yüzünden idam edildiğine telmihte bulunarak okuru Kanunu Sultan Süleyman devrine götürür. Bu şiirde dikkat etmemiz gereken noktalardan biri Şehzade Mustafa’nın Yedikule’de değil Konya’da boğulmasıdır. Yedikule zindanlarında öldürülen Şehzade Mustafa değil Genç Osman’dır ve Genç Osman da Kanunu Sultan Süleyman döneminde öldürülmemiştir. Hüseyin Ferhad şiirlerinde sadece hükümdarları ve onlarla bağlantılı kişileri anmaz. Tarihte isyancı yönü ile tanınmış olan kişileri de anar. Bunlardan biri Şeyh Bedreddin’dir. “Asılı Resul” başlıklı şiirinde Şeyh Bedreddin’den bahseder:

Kim koydu o yıldızı

tam üstüne Serez’in

kim bilir kaçınıcı uykusundadır

şimdi Şeyh Bedreddin (Ferhad, 2019: 56).

SimavnaKadısoğlu Şeyh Bedreddin başlattığı isyan nedeni ile Osmanlı tarihinde büyük bir yere sahiptir. Bedreddin’in Türk şiirinde yarattığı etki Hüseyin Ferhad’la sınırlı değildir. Nâzım Hikmet Ran da onu şiirlerinde yaşatan bir başka şairimizdir. Ferhad bu şiirinde Şeyh Bedreddin ile onun yaşadığı şehir olan Serez’i beraber anar. Şeyh Bedreddin’in şu anda kaçınıcı uykusunda olduğunu sorarak aslında onun ölümünün üzerinden çok zaman geçtiğini ifade eder.

2.7. DİNİ VE TASAVVUFİ UNSURLAR

Ferhad’ın bazı şiirlerinde insanların Tanrı’yı ve evreni anlamlandırma çabası olan tasavvuf da kendini gösterir. Şair, sadece şiirleriyle değil bir şiir kitabına *Sîmurg* adını vererek de tasavvufî simgelere olan ilgisini gözler önüne serer. Ferhad’ın şiirlerinde, Hz. Yusuf, peygamber torunları Hasan ve Hüseyin, Hallac-ı Mansur, Nesimî, Hacı Bektaş-i Veli, Hızır, Mevlâna Celâleddin, Hoca Ahmet Yesevî gibi isimler

tüm canlılığıyla dolaşır. Ferhad adını andığı bu şahsiyetler ile de güçlü bir ilişki kurar. Nitekim bu ilişki onun hayal dünyasından sızarak şiirlerine taşar. Şair, dini ve tasavvufi simge ve isimlerle şiirlerinde bu temaları işler. “Teslim Ol Frigya, VIII” başlıklı şiirinde kuşların şahını aramak için yola çıkan otuz kuşun hikâyesine telmihte bulunur:

Hâkikati arayan otuz kuşun arasına katılsam

uçsam, sorular bilgesinin huzuruna çıksam

unutsam bildiğim bütün kelimeleri

yine aklımda bir harf kalır (Ferhad, 2015: 224).

Şair, yukarıda yer alan şiirde “hâkikati arayan otuz kuş arasına” katılmak isteyerek aslında kendisinin de bir arayış içinde olduğunu ifade eder. Bu şiirde hikâyesi anlatılan kuş Sîmurg’tur. Ferhad’ın yazı hânesinde hatırı sayılır bir imge olan Sîmurg, arayan ve aynı zamanda aranılan olan mitolojik ve tasavvufi bir simgedir. Feridüddün Attar’ın *Mantıku’tTayr* isimli kitabında padişahlarını arayan otuz kuştan geriye tek bir kuş kalır: Sîmurg. Ferhad bu şiirinde, Sîmurg’a göndermede bulunarak sembolik bir dil kullanmış olur. Şaire göre “*Değil mi ki Allah insanı kendi sûretinde yaratmıştır, öyleyse her ikisi de Sîmurg’tur.*” (Ferhad, 2015: 321). Arayan Sîmurg iken aranılan da Sîmurg’tur. İnsanın aramakta olduğu her ne ise kendisi de odur. Geçmişten günümüze kadar Sîmurg, yazın hayatında farklı mânâları çağrıştıracak şekillerde kullanılmıştır. Hüseyin Ferhad’a göre “*ilk tasarımıından emare bile kalmamıştır. Daha doğrusu, ‘fedai: şövalye: militan’ anlamına gelen en ehven mecazı kalmıştır.*” (Ferhad, 2015: 322). Bu anlamda, Ferhad, Sîmurg’u en tevatür mânâsında kullandığını ifade eder. Ferhad bu şiirinde kendisini arama yolculuğuna çıkmış Sîmurg’u temsil eder. Yolculuğun sonunda kendisiyle karşılaşmak ve ona sorular sormak isteyerek ‘hiç’leşmek ve ‘tek’leşmek ister. Nitekim Sîmurg’utasavvuftaki vahdet-i vücud inancıyla özdeşleştiren sufiler vardır.

Ferhad’ın bazı tasavvufi şahsiyetler ile bağ kurması ve onların haksızlığa uğramış yanlarını şiirine taşıması yine onlara yakın olan düşünce ve duygu dünyası vesilesi ileler. Mesela, “Kül Denizi” isimli şiirinin ikinci kısmında hem yazar olarak hem *deenelhaksözü* ile tasavvuf âleminde tanınmış ve belli bir yer edinmiş olan Hallac-ı Mansur’u zikreder:

Mihrabın üzerinde diriliyor el-Hallac

kan sızıyor yanık yün hırkasından,

*küllerin arasından havalanan turaç
yitiyor daha tasavvufî çağda.*(Ferhad, 2015: 116)

Hüseyin Ferhad, bu şiirde hırkasından kan sızdığını ifade ederek Hallac-ı Mansur'un ölümüne göndermede bulunur. Fakat hemen önceki dizede onu öldükten sonra diriltmiştir.

Hızır motifi de Hüseyin Ferhad'ın şiirlerinde kullandığı dini simgelerden biridir:

*ulu Hızır
al beni bu iki cehennem arasından
aydınlık günlere ulaştır
ulu Hızır
Hüseyin Ferhad senin yoldaşındır
mazlumlar indinde.*(Ferhad, 2015: 178)

Hızır, Hüseyin Ferhad'ın perilerinin uğrak noktalarından biridir. Hızır Arap ve Türk inanç motifinde önemli bir yere sahiptir. Hızır'a yüklenen misyon onun doğa üstü güçlere sahip olduğu yönündedir. Nitekim “*Hızır, bir tespitte Peygamber, bir tespitte Evliyaullah'tan bir kimse ve başka bir tespitte de efsanevi kahraman olan bir kimsedir.*” (Kalafat, 2011: 28). Hüseyin Ferhad da bu şiirinde Hızır'a olağanüstü güçlere sahip bir şahısın niteliklerini addetmiştir. Bu şiirde Hızır'a seslenirken Ulu Hızır diye ithaf etmesi bile onun yücelttiğini gösteren bir ölçüttür. Şair bu şiirinde olduğu gibi Hayati Baki'ye verdiği söyleşisinde de Hızır'ın yüceliğinden bahseder: “*Hızır veya Hıdır veya Hazır, ölümsüzlüğün sırlarına vakıf bir insandır.*” (Baki, 2003: 59). Şair bu şiirinde ölümsüzlüğe vakıf olan Hızır'a kendini yoldaş kılarak esasında Hüseyin Ferhad'ın da ölümsüz olmasını dilemiştir.

Ferhad, “Heyt” başlıklı şiirinde Nesimî ve Pîr Sultan Abdal'ı anarak şöyle der:

*Kaç yaşında öldü Nesimî,
Pîr Sultan kaç yaşında,
o akşam öptümdü yaralarından
kaşla göz arasında.* (Ferhad, 2015: 471).

Şair bu şiirinde tasavvufî yönden büyük önem taşıyan bu iki şairin idam edilmelerine göndermede bulunur. Nesimî ve Pîr Sultan Abdal'ın ortak özelliklerinden birisi ikisinin de Alevi-Bektaşilerin yedi önemli şairleri arasında olmalarıdır. Şair bu

şairinde kendisini bu şairlerin öldürüldüğü güne götürür. “Öptüm yaralarından” ifadesi bunun bir göstergesidir.

Ferhad’ın, şiirlerinde bilhassa İslam dininde önemli yerleri olan Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in isimlerini zikreder. Bu üç ismi “Lir ve Zencefil Yolu” şiirinde anar:

Görmediler İbn-i Mülcem’inağulu bıçağını öğle namazında. Halife Ali gitti bu yüzden. Görmediler Ehl-i Beyt’in sonunu hilâfet mızrağında. İmam Hasan gitti bu yüzden. İmam Hüseyin gitti bu yüzden.(Ferhad, 2015:111).

Yukarıdaki şiirde, şair Hz Ali’nin İbn-i Mülcem tarafından zehirli bir hançerle katledilmesine telmihte bulunarak, Hz. Ali saflarında yer alan insanları dikkatsizlikle suçlar. Hz. Ali saflarında yer alan insanları Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in öldürülmesinde suçlu olarak görür. “Görmediler”ifadesini tekrar tekrar kullanarak okurlara bunu anlatır.

“At ve Hilâl İstiyorum, IV” başlıklı şiirinde ise Hz. İsa’ya inanmadığını küçümseyici bir tavırla ifade eder:

Oysa ben hiçbir vakit İsa’ya inanmadım. Esir pazarlarında yok pahasına satılıyordu. Yanına varmadım, vücut hatlarını metreye vurmadım. (Ferhad, 2015: 184).

“Mızrağımın Kırıldığı Yer, VII” başlıklı şiirde Ashâb-ı Kehf’ten biri olduğunu söyler:

Adım, Mernuş. Ashâb-ı Kehf’ten biriyim. Eşkâlim kutsal kitaplarda azizlerle birlikte resmedilmiştir. Yanımdaki de köpeğim Kıtmir. (Ferhad, 2015: 200).

Ashâb-ı Kehf diğer adıyla Yedi Uyurlar, hem Hristiyan hem de İslâm dininde önemli bir yere sahip bir simgedir. Şair yukarıdaki şiirde Ashâb-ı Kehf’ten biri olarak karşımıza çıkar. Kıtmir ise Ashâb-ı Kehf’in yani Yedi Uyurlar’ın köpeğinin ismidir. Okunduğu üzere, şair her şiirinde çok farklı bir kişiye bürünür ve bunu yapmaktan hiçbir zaman geri durmaz. Çünkü bu, Ferhad’ın şiir yazma şeklidir.

Şair, “Dişi Totemler, VII” başlıklı şiirinde İslam dünyası için önemli bir anlamı olan Levh-i Mahfuz’dan bahseder:

Söktüm mührünü Levh-i Mahfuz’un. Tanrı’nın el yazmaları arasında buldum ülkemin tapusunu. Bes konup göçtüğüm steplerin değil, Kudüs’ün, Mekke’nin, Sodom’un. (Ferhad, 2015: 275).

Şair, yukarıya alınan satırlarda İslam dünyası için önem arz eden şehirler ile Levh-i Mahfuz'u bir arada anar. Sabit K. Bayıldıran bu dizelerin açıklamasını Varlık dergisinin 1096. Sayısında şu şekilde yapar:

“ ‘Söktüm mührünü Levh-i Mahfuz’un’ cümlesinde İslama bir karşı koyuş vardır. Levh-i Mahfuz, İslami bir terim olup, yaratılıştan önce, Allah’ın tüm olacakları yazdığı yazıttır. Şair, bu yazıtın mührünü çözerek ‘İslamiyetin ne olduğunu öğrendim’ diyor, ama olumsuzlayarak... ‘Tanrı’nın el yazmaları’ sözüyle de levh-i Mahfuz anlatılmıştır. Burada geçen ‘ülkem’ sözüyle de hem Orta Asya’yı işaret ediyor, hem de şairin ırkının kültürünü. Hüseyin Ferhad, ‘step’ sözcüğüyle ırkının göçebelik dönemini, bu dönemde yaratılan kültürün İslam’a eklemlendiğini belirtmiş oluyor.”(Bayıldıran, 1999: 24).

“Aşk, Her Şeye Rağmen” başlıklı şiirinde ise Hz. Yusuf’u anar:

*Dün gece kanatıp kendimi
dönüştüm bir puhuya,
avazımın fitilini kısıp
sığındım Yusuf’un atıldığı kuyuya*(Ferhad, 2015: 425).

Şair, yukarıda yer alan dizelerde Hz. Yusuf’un atıldığı kuyuyu hatırlatarak o kuyuya sığındığını ifade eder. “Büyük kardeşler, babalarının sadece kendileriyle ilgilenmesi maksadıyla, Yûsuf’u öldürmek veya onu bir yere atarak ondan kurtulmayı planlar.” (Polater, 2007: 15). Bunun üzerine kardeşleri, Hz. Yusuf’u Kenan kuyusuna atarlar. Şair, bu kuyuya sığınmadan evvel kendini kanatarak bir puhu kuşuna dönüşmüştür. Kanayan yaralarıyla sığınacak yer arayan özne Kenan kuyusunu güvenli bulmuştur. Öznenin bu güven duygusu Hz Yusuf’a olan sevgisinden kaynaklanabilir.

Ferhad’ın şiir defterinde XIV. yüzyıl şairlerinden ve tasavvufun önde gelen isimlerinden biri olan Nesimîve onun ölüm şekli büyük bir yere sahiptir. Birçok şiirinde onu anar, kendini onun yerine koyar. Şair, “Tecrid Gömleği” isimli şiirinde Nesimî ile kendini bir tutar:

*Maskımı çıkardım işte
soyundummânâ libasını,
ben de bir Nesimî olmasaydım
tutmazdım onun yasını
...
Ne desem ehven kalır
imdi şer taifesine:
gövdemi yüzünler tekrar
assınlar Halep Kalesi’ne.* (Ferhad, 2015: 361).

Ferhad, yukarıya alınan şiirde Nesimî'nin yasını tutma sebebini kendisini de bir Nesimî olarak görmesine bağlar. *“Rivayetlerin birleştirdiği bilgilere göre hurifiliğe bağlı olup, şeriate aykırı görülen şiir ve görüşleri nedeniyle Halep'te derisi yüzülerek öldürülmüştür.”* (Işık,1998: 444).Şaire anlam veren giysiyi soyunduğunu ifade ederek Nesimî'nin derisinin yüzülmesi olayına gönderme yapar. Devam eden dizelerde ise “gövdemi tekrar yüzünler” diyerek bu göndermeyi daha da belirgin hâle getirir. Son dizede yer alan Halep Kalesi iseNesimî'nin derisinin yüzüldüğü mekân olmasından ötürü yine Nesimî'nin ölüm yerine yapılan bir göndermedir. Şair, yukarıda yer alan dizelerde açık bir şekilde kendisinin de bugünde yaşayan bir Nesimî olduğunu ifade eder.

Ferhad, bazı şiirlerinde *Kur'an-ı Kerim*, *İncil* ve *Tevrat* a da göndermeler yapar. Zaman zaman da bu kitapların ismini kullanır. Ferhad, *Kur'an-ı Kerim*'i âdeta bütün şiir serüveni boyunca yanında tutmuş ve yeri geldikçe şiirlerinde geçirmiştir. *Şark Belleği* isimli deneme kitabında Kur'an-ı Kerim'in büyüleyici yanına dikkat çeker:“*Bence her çocuk Kur'an kursundan geçirilmelidir, o büyüleyici bir o kadar ketum evrenle ilişki kurması sağlanmalıdır.*” (Ferhad, 2016: 286).Ferhad'ın, Müslümanların kutsal kitabı olan *Kur'an-ı Kerim*'i andığı bazı şiirleri şunlardır; “Deniz Halkı Rivâyeti”, “Ah Barbar Kalbim, V”, “Artık Gelmem Otağınıza, IV”, “Kurt Şöleni, IX”, “Dişi Totemler, I”, “Baal” ve “Ergani”. “Artık Gelmem Otağınıza, IV” başlıklı şiirinde *Kur'ân-ı Kerim*'e el basarak yemin edebileceğini ifade eder:

*De ki öl
öleyim
de ki el bas
basayım
Kurân-ı Kerim aha
aha kalbim.
...
Kaldır peçeni Emine
alnındaki hilâl işaretini
öpeyim.*(Ferhad,2015: 261).

Serdar Aydın, yukarıdaki dizelerde Orta Asya kültürü ile İslam dini arasında bağ kurar:

“Şiirin adında geçen “otağ” sözcüğü Orta Asya’ya ait bir barınak çeşidini tanımlıyor. ‘Kur’an-ı Kerim’ ise İslam dininin kutsal kitabı. Otağ ile Kur’an-ı Kerim arasındaki bağ, şiirde seslenen kadının alnındaki hilal ile bütünleniyor. Bu simgelerin ilişkisi ya da anlam alanı bağlamsal olarak kurulabilmekte. ‘Kur’an-ı Kerim’ ve peçe, otağ ve hilal sözcüklerinin bir arada kullanımı tarihsel olarak belli bir alana vurgu yapıyor. İslam dininin örtünmeye ilişkin simgesi peçe olurken, otağ ve hilal Orta Asya’nın kavimlerini simgeliyor. Bu sözcüklerin/simgelerin birlikte kullanımı, İslam Dini ile Orta Asya arasında bir ilişki kurulmasını önceliyor.”(Aydın, 2003: 19).

Ferhad, şiirlerinde sadece simgelerle değil aynı zamanda bazı isimlerle de İslam dini ve şamanizmi ortak bir paydada buluşturur: “Şair Hz. Ali, Hz. Musa ve Hz. Davut gibi semavi dinlere özgü kişilikleri, Şamanizm’in tanrılarıyla ve inançlarıyla bir arada anar. Bu ikilik, Orta Asya inançları ile İslamiyet’in kesişmesinin bir sonucudur.”(Oktaay, 2011: 53).Ferhad, böylece birçok dini inancı şiirine taşıyarak evrensel bir şiir dili oluşturur.

Ferhad, *Ve Yürüdük Gecenin Ateşleri İçinden* isimli kitabında bulunan ayrıca toplu şiir kitabında da yer alan “Pîr Sultan’a Tuyuğ” başlıklı şiirinde Pîr Sultan Abdal’ın asılmasına telmihte bulunarak Pîr Sultan’dan *dilinin Pîr’i* diye bahseder:

*Asıldık ak köynekli seher yelinde bir sabah
Abdal gönlüm görklü Sultan’ım dilimin Pîr’i
ölüyü diri gördük külüng seslerinde ham demiri
evvelebed insan adına lâ ilâhâ illallah!*(Ferhad, 1984: 62)

Şair, yukarıdaki şiiri toplu şiir kitabına hiçbir değişikliğe uğratmadan alır. Pîr Sultan Abdal, Ferhad’ın düz yazılarında da ismi sıkça geçen bir şairdir. Yukarıya alınan şiirinde Pir Sultan’dan yüreğimin görkemli sultanı diye bahseder. Şair, ele alınan şiirde dini açıdan önemli bir yere sahip olan Pîr Sultan’la yine dini mânâda önemli bir söz olan “lâ ilâhâ illallah” ifadelerini bir arada kullanır.

2.8. MİTOLOJİK UNSURLAR

Hüseyin Ferhad, şiirlerinde mitolojik unsurlara önemli derecede yer verir. O da bazı şairler gibi mitolojiden beslenmiştir. Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri 2* isimli kitabında mitolojilerin, dinlerin, masalların ve efsanelerin, insanoğlunun dışa akseden korku, ümit ve zanlarından başka bir şey olmadığını dile getirdikten sonra şiirin bu eski duyuş tarzını devam ettirdiğini ifade eder. (Kaplan, 2016: 548). Hüseyin Ferhad’ın şiirleri bu eski duyuş tarzlarının izlerini taşır. Onun bazı şiirlerinde mitolojik kahramanlar ve mitolojik öğeler kol gezer. Hüseyin Ferhad’ın ilk kitabı *Deniz*

Çobanları'ndan son kitabı *Nihayet Bir Cümledir İnsan*'a kadar özellikle Yunan mitolojindeki kahramanlar ile bir bağ kurduğu görülür. Ferhad, mitoloji içerikli şiirlerinde ilhamını Türk mitolojisinde önemli bir yere sahip olan Umay Ana, Ülgen, Erlik Han'dan; Yunan mitolojisinde Eros, Zeus, Aphrodit isimlerinden alır. Mesela, "Akdeniz'in Sıfır Noktası, V" başlıklı şiirinde mitolojik bir kahraman olan Aphrodite'i anar:

"Kumsala dikili bir Aphrodite heykelinden farksızdı. Önünde diz çöktüm, bunak bir arkeoloğun çöşkusuyla taptım ona." (Ferhad, 2015: 93)

Ferhad, "Kanatlı Yılan, VIII" başlıklı şiirinden mitolojik bir öge olan Ülker'den bahseder:

*Ne zaman gözlerimi yumsam
yüzümü dönüp gök kibleye
ağlayan, hasetten ağlayan bir kam
mim parmağıyla dokunur Ülker'e* (Ferhad, 2015: 312).

Yukarıdaki şiirde geçen Ülker, Türkler için mitolojik değeri olan bir yeri simgeler. Bir takımyıldızıdır. "Adı Türkçede çok eski olan bu takımyıldızı, özellikle zaman bölümlemesinde önemli bir rol üstlenmiştir." (Roux, 2011: 135). Şair, yukarıdaki dizelerde Türkler için önemli olan Ülker yıldızı ve kamı bir arada kullanır.

Hüseyin Ferhad'ın ilk kitabı *Deniz Çobanları*'ndan son kitabı *Nihayet Bir Cümledir İnsan*'a kadar özellikle Yunan mitolojindeki kahramanlar ile bir bağ kurduğu görülür. Ferhad'ın mitolojik simgeleri ele aldığı şiirleri olduğu gibi mitolojik şahsiyetleri de konu edinen birçok şiiri vardır. Ferhad kendi düşünce ve duygu dünyasının bir yansıması olarak bu şahsiyetlere şiirlerinde yer verir. Ferhad, mitolojik olayları ve kahramanları kendi dünyasında yaşatan bir şairdir. O, mitoloji içerikli şiirlerinde ilhamını Türk ve Yunan mitolojisinde önemli bir yere sahip olan Erlik Han, Kleopatra, Ülgen, Umay Ana, Aphrodite, Eros, Kybele, Zeus gibi şahsiyetlerden alır. Mesela "Yas Töreni Bitti Çocuğum" başlıklı şiirinde "toprak bereketi tanrıçası olan" (Necatigil, 2017: 75). Kybele'yi anar:

*Posta tatarı geç kalır
yolda soyulmasa da,
alt tarafı kadındır
seni doğuran Kybele olsa da* (Ferhad, 2015: 326).

Ferhad, *Hayal Ülkesinin Keşfi* isimli kitabında bulunan “Öl Dedim Hüseyin’in S Harfine” başlıklı şiirinde Prometheus’un yanına gider:

*Cehenneme kar yağıyordu
ateş hırsızı Prometheus hırsından ağlıyordu.
‘Boşver be üstad,’ dedim,
‘kul sınıfı soğuğa dayanıklıdır.’* (Ferhad, 1995: 33).

Bu şiirde şair, Prometheus’dan ateş hırsızı diye söz ederek onun Zeus’un elinden ateşi çalma mitologyasına göndermede bulunur. Behçet Necatigil, *Mitologya* isimli kitabında bu durumdan şöyle bahseder: “Zeus bile bile kötü kısımları seçti. Ceza olarak insanların elinden ateşi aldı. Prometheus ateşi çalıp insanlara geri verdi.” (Necatigil, 2019: 44). Bu alıntıdan anlaşılacağı üzere Prometheus bir ateş hırsızdır. Ferhad’ın bu şiirinde Prometheus’un yanında olduğu ve hatta onu teselli etmeye çalıştığı görülür.

“Uçurumlar Dolambacı, II” başlıklı şiirinde Odysseus ile yolculuk eder:

Batan teknenin son yolcusu ben değilim.

Yüzerek geçiyorum Ege’yi Odysseus’labirlikte (Ferhad, 2015: 36).

“Homeros’un ikinci destanı *Odyseia*’nın kurnaz kahramanı...24 bölüm olan *Odyseia* destanı, *Odyseia*’un Troya dönüşünü anlatır.” (Necatigil, 2019: 78). Ferhad, yukarıdaki dizelerde *Odyseia*’nın gemi yolculuğuna dikkat çekerek *Odyseia* anlatısı ile metinlerarası ilişkiye girer. *Odyseia* anlatısında yapılan gemi yolcululuğu, Ferhad’ın dizelerinde tekrarlanır. “Hüseyin Ferhad’ın mitolojiye, tarihsel simgelere, kişilere, sembollere eğilişinde ‘öz’ korunur, ancak yeniden yorumlanır.” (Akay, 2021: 31). Mehmet Akay’ın da ifade ettiği üzere Ferhad, şiirlerinde mitolojik kahramanları ve olayları aslına uygun olarak işler. Burada belirtmek gerekir ki şairin bu dizelerde kendisine yoldaş olarak *Odyseia*’yı seçmesi mitolojik bir anlatı olan *Odyseia* anlatısına uygunluk taşımasından dolayıdır. Ferhad, *Nihayet Bir Cümledir İnsan* isimli kitabında *Odyseia*’nın eşi Penolepe’yi anar:

Yeşildir Elsa’nın gözleri. Vera’ninkiler ondan da yeşil. Tomris’inkiler her ikisinden de. Penelope, Nefertari, Zîn, Aslı, Şirin; çayıra, toprak yeşiline çalar gözleri dışı totemlerin. Seninkiler hariç. (Ferhad, 2019: 46).

Ferhad, yukarıdaki dizelerde Penelope’yi ‘dışı totemler’i arasında saymıştır. Dikkat edileceği üzere yukarıda ismi geçen kadınların çoğu, yazın dünyasında aşk hayatları ile de bilinir.

“Atsız Patroklos” başlıklı şiirinde ise Antik Yunan tanrıçası Pallas Athena’yı anar:

*Batık deniz ülkelerinin bir mezar kazıcısı
‘bu’ diyor ‘en sonuncusu Pallas Athena’;
günüşiğının uzun saç örgüleri çözülüyor
yüreğimizi söküp atıyoruz önüne. (Ferhad, 2015: 42).*

“Akdeniz’in Sıfır Noktası, V” başlıklı şiirinde Aphrodite, karşımıza çıkar:

*Kumsala dikili bir Aphrodite heykelinden farksızdı. Önünde diz çöktüm, bunak
bir arkeologun coşkusuyla taptım ona. (Ferhad, 2015: 93).*

Hüseyin Ferhad’ın bazı şiirlerinde mitolojide yer alan kadın karakterlere de rastlanır. Yukarıdaki şiirde ismi geçen Aphrodite, Yunan mitolojisinde önemli bir yere sahip bir Tanrıçadır. Ayrıca güzelliği ve aşkı simgelemesi ile de bilinir. “Homeros, onu Zeus ile Okeanos kızlarından Dione’nin kızlarından biri olarak gösterir; adı köpükten (aphros) çıkmış (dyte) şeklinde açıklanır.” (Necatigil, 2019: 31). Ferhad, yaratıcı özelliğine sahip olan kadınlara karşı içinde büyük bir arzu barındırır. Ele alınan dizelerde de Aphrodite heykeline benzer bir kadının önünde diz çöküp ona coşkun bir duyguyla taptığını ifade eder. Önünde diz çöktüğü varlığın Aphrodite heykeline benzemesi Ferhad için yeterli bir neden olmuştur.

Hüseyin Ferhad şiirlerinde sadece Yunan mitolojisindeki kahramanlara değil aynı zamanda Türk mitolojisinde yer alan kahramanlara da yer verir. Örneğin, “Babür Şah En Çok Herat’ı Severdi” başlıklı şiirinde Türk ve Altay mitolojisinde yer alan Kayra Han’a telmihte bulunur:

*Kalbimi yırt ulu Kayra
esin perilerimi kışkırt,
beniBehzad’ınaherli bahçesine
hurufî rüyasına sarkıt
Aynalardan sarkıt yüzümü
harflerin belleğinden sil
cinler zılgıt çeksın kalbimde
Mezar-ı Şerif’e mukabil(Ferhad, 2015: 380).*

Kayra Han diğer adıyla Kayır Han, Türk mitolojisinde baş Tanrı olarak geçer. “Eski Türk dininde ve Şamanist halk inancında tanrıların en büyüğü ve önde gelenidir.

Her şeyin yaratıcısıdır. Mutlak üstünlüğü vardır. Göğün 17. katında oturur. Bazen Gök Tanrı'yla eşdeğer tutulur.” (Uslu, 2017: 268). Ferhad'ın birçok şeyi Kayra Han'dan istemesi, onu bir güç kaynağı olarak görmesi Kayra Han'ın bu özelliklerinden dolayıdır. Nitekim, ona ulu diyerek hitap etmesi de bunun bir göstergesidir. Şairin yukarıdaki dizelerde esin perilerini, şiirinin kaynağını, harekete geçirecek olanı Kayra Han olarak görmesi de Kayra Han'ın bu üstün güçlerine olan inancından kaynaklanır. Ferhad, son Kitabı *Nihayet Bir Cümledir İnsan* isimli kitabının 1. Zeyl kısmında bir iç dökümü yaşadıktan sonra Kayra Han'a seslenir ve ondan medet umar:

Ulu Kayra sesimi duy...(Ferhad, 2019: 66).

Ferhad “Dişi Totemler, VII” başlıklı şiirinde ise Türk mitolojisinde kıymetli bir yere sahip olan Umay anadan bahseder:

Umay. Dişi bir kuzgun

uçuruma nasıl ağarsa

öyle zarif ve mel'un

gir sırça konağıma. (Ferhad, 2015: 275).

Yukarıdaki şiirde geçen Umay isimli kahramanın Umay Ana olduğunu şairin şiirlerin dayandığı kaynak noktalarından anlıyoruz. Yaşar Çoruhlu *Türk Mitolojisinin Anahatları* isimli kitabında, Orhon Yazıtları'ndan hareketle eski Türk inancında bir erkeğin adını şaman ya da ozan sayesinde değil Umay sayesinde elde ettiğine vurgu yapar. Umay Ana kültürü, Türk mitolojisinde kadın ve çocukla bağlantılı olarak değerlendirilir. (Çoruhlu, 2000: 39). Ferhad için Umay, dişi varlıkların en güzeli, en başta gelenidir. Ferhad, onunla düşsel yolculuklara çıkar, onu kendi bedeninde yeniden hayata döndürür. Ferhad, yukarıdaki dizelerde Umay ana ile duygusal bir yakınlık kurmakta ve onunla aynı mekâna girmekten büyük haz duymaktadır.

2.9. TOPLUMSAL MESELELER

Hüseyin Ferhad'ın şiirleri her ne kadar tarihsel ve düşsel yolculukların ürünü olsa da şair bu düşsel âlemde yaşadığı toplumu unutacak kadar kaybolmaz. O hem yaşadığı dönemi hem de geçmiş yazan bir şair olarak toplumun yaralarını da şiirine kaynak olarak alır. Ferhad'ın şiirlerinde toplumsal meseleler en çok ilk kitabı *Deniz Çobanları* ve ikinci kitabı *Ve Yürüdük Gecenin Ateşleri İçinden*'de görülür. Devam eden diğer şiir kitaplarında toplumsal meseleler daha az hissedilirken son şiir kitabı

Nihayet Bir Cümledir İnsan'da tamamen kaybolur. İlk şiirlerinde toplumsal meseleleri işleme nedenlerinden biri 1980'lerde, yani Hüseyin Ferhad'ın Ankara'da öğrencilik yaptığı vakitlerde, Ankara'da ve İstanbul'da hatta Türkiye'nin birçok şehrinde siyasi olayların etkisinin fazla olmasıdır. Hüseyin Ferhad, bu dönemlerde Ankara sokaklarında birçok siyasi kavgaya karışır. İlk kitabı *Deniz Çobanları*'ndabulunan "Ölülerimiz" başlıklı şiir toplumsal meselelerin izleri görülür:

Çalıştık, dövuştük, yenildik. Ama hepsi bu değil.

Kendi içine çekildi sesimiz

pamuklu bir kumaş gibi. Ve kimimiz

kaçak, kimimiz içerde yatıyor.(Ferhad,1982: 21).

Bu şiirde "çalıştık" ifadesi emeği simgelerken dövuştük kelimesi ise siyasi anlamda bir dövuşmeyi simgeler. Devam eden dizelerde bu siyasi imgeler daha da belirginleşir. Kaçak kelimesi o dönemde en çok siyasi mesellere suçlu olan insanlar için kullanılan bir tabirdir. Başka ülkelere kaçmak siyasi suçlardan aranan birçok insanın hapse girmemek için seçtiği bir yoldur. Bu şiirde kaçmak ifadesi ile beraber kullanılan "kimimiz içerde yatıyor" ifadesi de yine siyasi suçlardan tutuklu insanları simgeler. Nitekim başka ülkelere kaçamayan insanların eninde sonunda düştüğü yer mahpustur.

"Tünel" isimli şiirinde ise o dönemde yapılan işkencelere göndermede bulunur:

O türkü söyler gibi dağları aşan geyik ayaklarımız

tuzlu sularla kırbaçlanıyor zulmün kan hücrelerinde (Ferhad, 1984: 11).

Bu şiirde Ferhad'ın toplumsal içerikli şiirlerinden biridir. Şiirde görülen "işkence" ve "zulüm" kelimeleri bunu gösterir. 1980'lerde siyasi olaylar nedeni ile hapis yatan insanların işkence gördükleri bugün bile söylenir. Ferhad bu şiirinde o dönem hapishanelerindeki işkence yollarından birini anlatır.

"Ertelenen Bir Yenilgiden Sonra" isimli şiirinde yine hapishanelere gönderme yaparak ölümü ve hapishaneyi hatta nefesini bile unutmak istediğini dile getirir:

Ne ölüm korkusu, ne hapishane

unutsam göğsüme dolan rüzgârı,

konuk gelse bir Çingene

beni kendine havari sayarak. (Ferhad, 1984: 15).

“Konuk gelse”ifadelerinden konu öznesinin hapishanede olduğu çıkarımı yapılabilir. Şair, iç dünyasındaki kaotik yapıyı ölüm, hapishane gibi ifadelerle ortaya koyuyor. O, trajik yapıdan kurtulmak için çingene ve havari imgeleri kullanmaktadır.

Şair, “Aşk ve Adalet İçin” başlıklı şiirinin beşinci bölümünde yoldaşlarına seslenir:

Ey yoldaşlar

çifte hamaklar asın kayınlara yaylalarda

çifte kayıklar bağlayın iskelelere limanlarda.

Yürüdük incir kozalakları sütlenmeden, tökezledik

yürüdük asmalara nişan düşmeden, yıkıldık

ve yenildik daha ilk kavgada. *Ey düşmanlar*

şan olsun size göğsümüzdeki yaralar!(Ferhad,2015: 68).

Ferhad, yukarıya alınan dizelerde hem düşmanlarına hem yoldaşlarına seslenir. Daha ilk kavgada yenilmek ve yıkılmak onun için utanç verici bir durum değildir. Şairin nazarında bu kavgada alınan yaralar düşmana şan olur.

Ferhad, yaşadığı toplumun siyasi olaylarını takip eden bir şairdir. Sırtını hiçbir koşulda toplumsal olaylara dönmemiştir. Önemli gördüğü her siyasi olaya şiirlerinde yer vermiştir denilemez fakat tarihin seyir defterinde bazı siyasal içerikli şiirleri ile yer almayı başarmıştır. Mesela *Deniz Çobanları* isimli kitabında bulunan “Göçebeler” başlıklı şiirinde Ferhad, şiirin yazıldığı dönemin siyasi olaylarına dikkat çeker

‘İnsanız biz! İnsanız biz!’ Neye yarar

bu sözü, yüzlerce kez kendimize yinelemek

Varsın telörgülerle kuşatılmış bir duvar

olsun yaşamak, aslanın ağzında ekmek.(Ferhad, 1982: 19).

Bu şiirde görüldüğü üzere 1970 ve 1980 dönemi Türkiye’sinin demir parmaklıklar ardında geçen hayatlarına gönderme vardır. Ayrıca “aslanın ağzında ekmek”söylemi ile o dönemdeki geçim sıkıntısına dikkat çeker.

Ferhad, “Rüzgâra Karşı Konuşmalar” başlıklı şiirinin ikinci bölümünde “sol mememizin altındaki cevahir” için dövüştük diyerek Nâzım Hikmet’in şiirine gönderme yapar. Şair, bu göndermeyi aynı zamanda gençlik yıllarındaki siyasi olaylara karşı da yapmaktadır:

-Âşığız elbet, ölesiye sevdik,

dövüştük ‘sol mememizin altındaki cevahir’ için.(Ferhad,2015: 124).

“Uçurumlar Dolamacı, I” başlıklı şiirinde yine toplumsal meselelerin izleri görülür:

Dipçiklerle ezilmiş çığlıklar, çiğnenmiş grev bildirileri;

bir toplu iğneyle boynuma asılan ‘suçlu bilinç’ (Ferhad, 2015: 35).

Şiirde kullanılan dipçik, grev ve bildiri kelimeleri şairin bu şiiri yazdığı yıllarda meydanlarda sıkça kullanılan kelimelerdir. *Çiğnenmiş grev bildirileri* muhtemelen bir eylem sonrasındaki durumu ifade eder.

“Hayal Ülkesi’nin Keşfi, VII” başlıklı şiirinde ise Troçki ve Lenin’i anar:

*Troçki’nin gözlüğünü kırmışsın, Lenin’in yazı tahtasını. Ya parti
kartını ne yaptın?*

...

*Kımılta, sil kulaklarının pasını. Steplerden gelen şu tar sesidir. Tar
sesi değil tutsak yoldaşlarının nefesidir.* (Ferhad, 2015: 163).

Hüseyin Ferhad bu şiirinde devrimci kökenli olan Bolşevik siyasetçi LevTroçki ve Marksist –Leninist görüşe sahip Vilademir Lenin’i anar. Lenin aynı zamanda Ekin Devrimi’nin liderlerinden biridir. Her iki siyasetçi de komünizmi benimsemiş ve bunu halka yaymaya çalışmış politik şahıslardır. İlk dizede Troçki’nin her fotoğrafında gözünde olan gözlüğe göndermede bulunarak konu öznesinin gözlüğü kırdığından bahseder. Yine ilk dizede Lenin’in birçok makalesi ve kısa yazısı bulunduğu için şair burada Lenin’e yazı tahtası diyerek onun yazma eylemine dikkat çeker. Konu öznesine “kımılta ve kulaklarının pasını sil” demesi aslında onu harekete ve eyleme davet etmesi olarak görülebilir. Şiirde geçen tar ise “*Doğu Anadolu ve Azerbaycan’da çalınan bir çalgı türü.*”(TDK, 2019: 2269). olarak bilinir. Şair burada Orta Asya’dan gelen tar sesinin aslında tutsak yoldaşlarının nefesi olduğunu ifade eder.Şair, içerisindeki özgürlük düşüncesini ütöpik bir mekân olan ‘hayal ülkesi’ ile dışa yansıtır.

2.10. KARAMSARLIK, UMUTSUZLUK VE HÜZÜN TEMALARI

Sanatçılar, kendi ruh âlemlerinde yaşadıkları duyguları sanat eserlerine yansıtırlar. Şairler de kendi duygu ve düşüncelerini yazdıkları şiirler aracılığıyla okur ile buluştururlar. “*Genel kanaat yazar ve sanatçıların psikanalitik incelemeye yatkın olmalarının nedeni eserlerinde kendilerini bir bakıma ele vermeleri ve yaratım*

esnasında özgür davranmalıdır. Her türlü tabu ve yasaktan uzak iyi ya da kötü eserler verme özgürlüğüne kavuşan sanatçı içinden geldiği gibi davranacaktır.” (Kolcu, 2008: 206). Yazarlar ve şairler bilinçaltında yatanları bütün doğallığıyla eserlerine yansıtırlar. “Mademki yazarı yazmağa iten, açığa vuramayıp bastırmak zorunda kaldığı istekleridir, o halde bunlar bir yolunu bulup kılık değiştirerek kendilerini eserde belli edeceklerdir; tıpkı hepimizin rüyalarında kendilerini gösterdikleri gibi.” (Moran, 1998: 134). Karamsarlık, umutsuzluk ve hüznün her insanın zaman zaman içine düştüğü acı durumlardan bazılarıdır. Şairler bu gibi duygularını şiirlerde doğrudan veya dolaylı bir şekilde gösterirler. Berna Moran’ın da ifade ettiği gibi bütün bu duygular eserde farklı kelimelerle de olsa kendini ele verir. Hüseyin Ferhad, karamsarlık, umutsuzluk ve hüznün temalarını bazı şiirlerinde işleyen bir şairdir. Ferhad da bu şiirlerinde içinde yatan duyguları farklı kelimelerle ortaya çıkarır.

Şair, “Akdeniz’in Sıfır Noktası, VIII” başlıklı şiirinde artık ümidinin kalmadığına vurgu yapar:

*Ümit diye bir şey kalmadı serde
bir parıltı, bir parça ışıık,
ıslanmadık bir çöp kibrit.* (Ferhad, 2015: 96).

Şair, yukarıya alınan dizelerde sadece ümidinin kalmadığından değil aynı zamanda bir ışıık, bir parıltı bile kalmadığını ifade ederek kendi içinde yaşadığı umutsuzluğu ve karamsarlığı dile getirir.

Şair, “Ezo” başlıklı şiirinde ise bir fotoğrafa yansıyan hüznü fark etmesinden bahseder:

*Aras gökyüzü kadar yakınımdaydı, akıyordu.
Kar serpintileriyle sildim yüzünü
ısıttım ellerini avuçlarıma alıp
o zaman fark ettim işte fotoğrafına sinmiş o onulmaz hüznü.* (Ferhad, 2015: 79).

Şairin, “37. Enlem” başlıklı şiirinde ise karamsar, hüznü ve kasvetli bir hâl içerisinde olduğu görülür:

*Yürüyorum, yürüdükçe dağlar üstüme devriliyor.
Yürüyorum, yürüdükçe kuşlar üstüme üşüşüyor
buzulların çözülüşünü görüyorum kanatlarının arasından
Karlara yuvarlanır günün çingırağı*

*küllere bulanır saatler
hüznün uzun sessizliği
uzun tınları yalnızlıkların
beyaz keder
yaban kazlarının sağanağı.* (Ferhad, 2015: 117).

Şair, yukarıdaki dizelerde içindeki karamsarlığı dağ, kuş, buzul, çingirak gibi ifadelerle somut bir şekilde verir. Onun yürümesi özgürlüğü olduğu hâlde şairi engelleyen varlıklar imgesel bakımdan verilmiştir. Şair bir bakıma melankolik bir yapı içerisindedir. Saatin küllere bulanması, şairin iç dünyasındaki bunaltının göstergesidir. Çingirak da karlarda yuvarlanarak şairi tehdit eder. Çünkü onun karşısında bu çingirak adeta bir çığ olacaktır. Şair, *yalnızlığın tınısı* ifadesinde de somutlama yaparak içindeki yalnızlık ve karamsarlık duygularını dışa yansıtmaktadır.

Şair, “Öl Dedim Hüseyin’in S Harfine, VI” başlıklı şiirinde hüznü bir hâl ile kırık bir hayali izler:

*Kırk kapılı virânesinin açıp perdelerini son kez
hüzünle seyrettim kırık hayalini.* (Ferhad, 2015: 175).

Şair, Özdemir İnce’ye ithaf ettiği “Allahuekber, Bir Dağ” başlıklı şiirinde kederin kendisine kimden bulaştığını bilmediğini ifade eder:

*Kimden bulaştı bilmem
içimi buruşturan şu keder,
müstağni bir o kadar müphem
şu velvele
Hâlet-i ruhiyem
dokunsanağlayacak’tan beter
muhtaç bir tebessüme bile
...
Söz’ü
şiir kılan meleke hâlâ aşına demek
melâli anlayan bir nesle
Kimden bulaştı bilmem
acze benzer şu musibet,
evvel zaman şairlerine özgü*

şu elem. (Ferhad, 2015: 409).

Şair, yukarıdaki şiire bir soru ile başlar. Kendisine kederin kimden bulaştığını merak etmektedir. Ayrıca şiirde belirsiz ve müstağni olan bir gürültüden bahseder. Şair, bu gürültünün de kaynağını bilmemektedir. Devam eden dizelerde ruhunun sadece küçük bir tebessüme bile muhtaç olduğunu dile getirerek içinde bulunduğu acı ve karamsar duruma vurgu yapar. Aynı dizelerde ruhunun “dokunsan ağlayacak” bir durumdan daha kötü olduğunu söyler. Şair, sonraki dizelerde Ahmet Haşim’in “O Belde” isimli şiirinde geçen “*Melâli anlamayan nesle aşına değiliz.*” (Ahmet Haşim, 2013: 149). dizesine vurgu yapar. Şair, bu dizelerde bir kadının hâlâ hüznü anlayan ve bilen nesli tanıdığını söyler. Son dizelerde ise eski şairlere özgü bu kederin kimden bulaştığını tekrar sorarak bu duruma vurgu yapar. Şair, bu dizelerde acizliğe benzeyen bir belanın da kendisine kimden bulaştığını merak etmektedir.

Şair, “Geceyarısı Sularında, I” başlıklı şiirinde teknesinin batan ve sulara kaybolmuş bitkin bir adamdır. Şairin karamsar ve umutsuz ruh hâli aşağıdaki dizelerde kendini açık eder:

Ne çıkılacak merdiven kaldı, ne aşılacak çit.

...

Ne sığınacak orman kaldı, ne avlanacak kurt (Ferhad, 2015: 131).

Şair, yukarıya alınan dizelerde bütün umutlarını tek tek kaybettiğine vurgu yapar. “Kanatlı Yılan, IV” başlıklı şiirinde ise yine karamsar bir söyleyiş vardır:

Ne zaman dağlara yürüsem

ateş böcekleri önümü karartır

yırtık sesiyle bir çakal

o lâl geceyi hatırlatır

Dağlara yürüsem ne vakit

çoban ateşleri önümü karartır

paslı sesiyle bir karga

en eski yaralarımı kanatır (Ferhad, 2015: 308).

Figun Dinçer, şairin ateş böceklerinin yaydığı ışığın içindeki karamsarlık yüzünden farkında olmadığını dile getirdikten sonra bu şiirde geçen çakal ve karganın kötümser anlamlara sahip hayvanlar olduğunu ifade eder. (Dinçer,2003: 75). Şair, yukarıda geçen şiirde karartmak, çakal, gece, ateş, karga, yara ve kanatmak

kelimeleriyle içindeki karamsarlığı somutlaştırır. Şair, ilk dizede ateş böceklerinin önünü kararttığını ifade ettikten sonra bir çakalın bir geceyi anımsattığına vurgu yapar; ikinci dizede ise dağlara yürüdüğünde önünü çoban ateşlerinin kararttığını söyledikten sonra bir karganın eski yaralarını kanattığını ifade eder. Her iki dizede de şairin önü kararmıştır. Şair, her iki dizede önünün karardığını belirterek içindeki karamsarlığa vurgu yapar.

2.11.YALNIZLIK

Yalnızlık, birçok insanın yaşadığı evrensel bir histir. Bu hissin insanlarda dışa aktarımı farklı şekillerde olurken şairler ve yazarlar bu duyguyu kalemlerini kullanarak dışa aktarırlar. Hüseyin Ferhad'ın şiirlerinde ele aldığı temalardan biri de yalnızlıktır. İnsan bazen kendini kalabalıklar içinde bile yalnız hisseder. İnsanın sahip olduğu kompleksli yapı bazı durumlarda onu var olan her şey karşısında yalnız hissettirir. Modern dünya insanı için bu durum daha fazla belirgindir. Modern hayatın kargaşası ve gürültüsü bazı insanlara kendini bile unuttururken bazı insanlar bunun tam tersi olarak kendi dışında olan her şeyi unuttur ve bir yalnızlığa bürünür. “*Modern hayatta insanoğlu içinde bulunduğu bunalımlı ortamdan çıkışlar, sığınaklar arar.*” (Karabulut, 2013; 214). Çoğu insan bu bunalımlı yapı nedeniyle kendini yalnızlığa verir. İnsanlar için bu yalnızlığın ortaya çıkma şekilleri farklı farklı olurken şairler genellikle yalnız oldukları duygusunu şiirleriyle dile getirirler. Hüseyin Ferhad da bu şairlerden biridir. Ferhad'ın ruh dünyasında yalnızlık duygusu yazdığı bazı şiirlerde kendini açık eder. Ferhad, evine yıllarca misafir almayan bir şair olarak şiirlerinde yalnızlık duygusunu bazen açıkca bazen de kapalı olarak işler. Mesela, ilk kitabı *Deniz Çobanları*'nda bulunan fakat *KİS*'e biçiminde ve biçiminde değişiklik yaparak aldığı “Haberci” başlıklı şiirinde tek başına kalmasından kendini soyutlayarak bahseder:

Muttarit nal seslerinden başka seda yoktu gecenin karangu yüreğinde. ‘Tek başımayım,’ dedi. ‘Şol zifir deryada ateş hırsızlarından bir ben kaldım.’ (Ferhad, 2015: 19).

Yukarıdaki şiirde şair ateş hırsızlarından bahseder. Başka bir şiirinde ateş hırsızı olarak Prometheus'u gösterir. Ferhad, bu şiirde kendini Prometheus'un yoldaşı olarak görür. Burada ateş hırsızlarından sadece kendisinin kaldığını söyleyerek aslında yalnız kaldığını dile getirir. Nitekim “tek başımayım,” ifadesi de yalnız kaldığının bir

göstergesidir. Ferhad'ın diğer şiirlerinde de dikkati çeken bir nokta olan kendini soyutlama tekniği bu şiirde de belirgindir.

Yalnızlık duygusunun belirttiği bir başka şiir ise, ilk kitabı *DÇ*'de bulunan fakat *KİS*'e almadığı “Sürgün” başlıklı şiiridir:

*Ay vardı dışarıda. İlerdeki gölette kurbağalar
bağırılmazlar mıydı ha bire? diye düşündü,
-niye bu sessizlik? bu kimsesizlik.*(Ferhad,1982: 37).

Yukarıdaki şiirin ilk dizesinden vaktin gece olduğu anlaşılır. Ayrıca şair devam eden dizede ise kurbağaların seslerinin normal şartlarda olduğunda fark edilecek derecede yoğun olduğundan bahseder. Üçüncü dizedeyse bir sessizlik söz konusudur. Aslında dışarıdaki hayatta yani gerçek hayatta var olan sesler de artık yok olmuştur. Şairin kafası da tıpkı gerçek hayatın sessiz olması gibi sessizlik ile meşguldür. Son dizede şair “niye bu sessizlik? bu kimsesizlik.” diye sorarak yalnız olduğunu pekiştirir. Dizelerin akışından yaşanan sessizliğin ve kimsesizliğin şairin ruh yapısı ile bağlantılı olduğu sonucu çıkarılabilir.

Ferhad, *Deniz Çobanları* kitabında bulunan fakat *KİS*'e almadığı “Ay Vaktidir” başlıklı şiirinde yalnızlık duygusunu yoğun olarak yaşar:

*Başka kimim var kapımı çalacak, seher vakti.
Yüreğime dökülen bir tas kalay
yetmez sırlarımı gizlemeye. Sırtımda dolunay
yalnızlığımı taşıy ardımsıra sanki.* (Ferhad,1982: 15).

Şair, yukarıdaki şiirin ilk dizesinde kapısını çalacak herhangi birinin olmadığına dikkat çekerek yalnızlığını dile getirir. Son dizede ise yalnızlığını bir dolunayın taşıdığını ifade eder.

Ferhad'ın şiirlerinde yalnızlık temasının izlerinin bulunduğu bir başka şiir ise “Uğultulu Ekim” başlıklı şiiridir:

*Çingirak tınlarında kırık kanatlı uçurtmalar
gözlerinde çiçek tozu ve reçine:
yalnızlığımız isli bir camın üzerinde kendi yüzüne
örtüyor kapılarını.* (Ferhad, 2015: 41).

Şiirin ismindeki uğultu sözcüğü trajik bir ifadedir. Şair iç dünyasındaki çatışmaları, yalnızlığı ve kaosu “isli cam” imgesiyle veriyor. Yalnızlık isli cam

ifadesiyle somut bir yapıya bürünüp görünür hale geliyor. İslî cam ve örtülen kapılar, çıkışsızlığı ve çaresizliği yansıtır.

Hüseyin Ferhad'ın yalnızlığa dair duyguları yer yer bunaltılı hâle dönüşür. Bu tutum bize Cahit Sıtkı Tarancı'nın yalnızlık karşısındaki tavrını hatırlatır. Tarancı “yalnızlık” başlıklı şiirinde yalnızlığı tehdit edici bir varlığa, kartala, benzetir:

Geniş, siyah gölgesi hayatımı kaplayan,

Tepemde kanat germiş bir kartaldır yalnızlık (Tarancı, 2000: 34).

Ferhad, “Kalk Gidelim Gönül” başlıklı şiirinde yalnızlık hissine kapıldığını okurlara açıkça ifade eder. Bu şiirde konuşan iki kişi vardır: Ümmühan ve Gaffar. Bu iki isim şiir boyunca birbirlerine kendilerini tanıtır. Ümmühan geceleri süt sağdığından bahsederken aslında Gaffar'ı da tanımak istemektedir. Ona sorular sorarak cevap niteliğinde tanıtıcı sözler işitir. Gaffar bir ara Ümmühan'a yalnızlığından bahseder:

-Ateş böcekleri yaktı yıllarımı güz gurbet,

köpek dişleriyle kemirdi boynumu,

çocukluğum yaslı gençliğim öksüz

bu yüzden hayatım bir yalnızlık oyunu (Ferhad,2015: 446).

Yukarıdaki dizelerden Gaffar'ın sadece yalnız değil aynı zamanda öksüz ve acılı olduğunu da çıkarıyoruz. Gaffar'ın bu yalnızlığının sebeplerinden biri gurbet çekiyor olmasıdır.

Yalnızlık temasının yoğun olarak görüldüğü bir başka şiiri “Aşk ve Adalet İçin” başlıklı şiirinin VI. bölümüdür:

Çocuk olsa Kawa ya da Dede Korkut

ovalarda çift sürse Keykâvus

hiç uyanmasa Ashâb-ı Kehf

gene yalnızlıklar kalır geride

gene yalnızlıklar kalır geride

gene yalnızlıklar kalır geride. (Ferhad, 2015: 69).

Yukarıdaki şiirde her şey değişmiş olsa bile yine yalnızlığın bâki olacağı hissi ön plana çıkar. “Gene yalnızlıklar kalır geride” dizesinin üç kez tekrarlanması ise yalnızlığın sürekli olduğuna bir vurgudur.

Ferhad'ın yalnızlığını belirttiği bir diğer şiiri ise “Sol Mememin Altındaki...” başlıklı şiiridir. Bu şiirde, iki kez tekrarladığı “Kalbim, kuşatılmış yalnızlığım benim!” ifadesi şairin yalnızlık duygusuna kapıldığını gösteren bir ifadedir.

Ferhad, “İlk Mavi” başlıklı şiirinin birinci bölümünde kimselerin olmadığından yakınır:

*Yirmi dört kez çalınıyor kapımız;
kalkıp bakıyorum: kimse yok
kalkıp bakıyorum: kimse yok*(Ferhad,2015: 20).

Şair, yukarıya alınan dizelerde kapısının yirmi dört kez çalındığını ama kapıyı açtığına kimselerin olmadığını ifade eder. Şair, kimsenin olmadığını iki kez söyleyerek vurgular. Buradaki yalnızlık, şairin istediği bir durum olmaktan ziyade onun elinde olmayan durumlardan ötürüdür.

Şair, “Atsız Patroklos” başlıklı şiirinde ise kendisini yalnızlığa sahip çıkan ve ona göz kulak olan bir özne olarak görür:

*gecenin karanlıklar sağıcısı ay
süt güğümünü boşaltıyor yamaçlardan aşağı,
yalnızlıklar güdücüsü olan bizler
kalyoruz ovada elimizde kırık bir kaşığı.*(Ferhad, 2015: 42).

Şiirin isminde geçen “Patroklos” mitolojik olarak bir unsurdur. Patroklos, “Akhilleus’un en yakın arkadaşıdır.” (Erhat, 1989: 260). Patroklos, İlyada Destanı’nda Truvalılarla yapılan savaşta hayatını tehlikeye atar, sonunda Hektor tarafından öldürülür. Hüseyin Ferhad, Patroklos imgesiyle yalnızlığın trajedisini anlatır. Çünkü Patroklosda halkı için yalnız başına ölümü göze alarak çarpışmıştır. Ölüncce cesedi Truvalıların eline geçmiştir. Aşilyus(Aşil), Patroklos’un cesedini Truvalılardan almayı başarmıştır. Böylece Patroklos ölse de cesedi yalnız kalmamıştır. Hüseyin Ferhad da bu imgeyle yalnız başına kalmışlığı anlatmaya çalışır.

Ferhad, “Anka” başlıklı şiirinde yalnızlığını beton kaldırımlara benzetir:

Asfalt yollar bozulur. Kırılır yalnızlığımın beton kaldırımları. (Ferhad,2015: 101).

Şair, yukarıdaki şiirde yalnızlığını beton kaldırımlara benzeterek yalnızlığın soğuk bir durum olduğuna vurgu yapar.

Ferhad, “Şiirin ve Yüreğin Tarihini Yazmayı Deneyenlere” başlıklı şiirinde yalnızlığını mülteci olarak niteler:

*Bir kadın şarkı söylüyor devşirip rüzgârı
farkında olmadan mülteci yalnızlığıma alnını dayayıp.
Sokaklar bomboş, terk edilmiş tüm mahalle,
tedirginlik sinmiş evlere o keşiş yüzüyle.*(Ferhad,2015: 49).

Şair, yukarıdaki beyitin ilk kısmında şarkı söyleyen bir kadından bahseder. Bu kadın farkında bile olmadan şairin yalnızlığına dayanır. İkinci kısımda ise, terk edilmiş bir mahalle vardır. Bu mahaldeki evler tedirginlidir. Tedirginlik, yalnızlığın verdiği korkudan kaynaklanabilir.

Şair, “İki Şey, Pas ve Gam” başlıklı şiirinde yalnızlık fikrini emzirdiğini ifade eder:

*Seninki dahil
unuttum ezberimdeki yüzleri,
adına Yalnızlık denilen bir fikri
özenle emziriyorum işte* (Ferhad, 2015: 411).

Şair, yukarıdaki dizelerde uzun süren bir yalnızlıktan kaynaklı olarak ezberindeki yüzleri unuttuğunu ifade eder. Karşıdaki kişiye senin yüzünü de unuttum derken aslında yaşadığı yalnızlığın büyüklüğüne dikkat çeker. Yalnızlığı emzirerek aslında bu duyguyu büyüttüğünü ifade eder. Nitekim emzirme eylemi bir varlığı büyütme amacıyla yapılır.

2.12. ÖLÜM

Ölüm her insanın başına gelecek olan nihai sonuçtur. İnsan ruhunu etkileyen en güçlü duygulardan biri olan ölüm duygusu, şiirlerde yaygın olarak işlenen temalardan biridir. Hüseyin Ferhad da bu temaya şiirlerinde yer verir. Şair, “Sonsuz Dönüş” başlıklı şiirinde başka bir özneyle ölüm hakkında konuşur:

*‘Geçiyordum uğradım,’ dedim
‘sizin bu elin sırrı nedir?’
üç beş kemik bir avuç toprak
dedi: ‘Ölüm sır değildir’* (Ferhad, 2015: 15).

Şair, yukarıdaki dizelerde ölüm hakkında konuştuğu kişiden ölümün bir sır olmadığını öğrenir.

Şair, “Yaprak Dökümü” başlıklı şiirinde ölüm temasını işler:

Bulutlar sırnaşır gök atlasına. Kısılır Samanyolu.

Azrail bir adım daha yaklaşır idamlıklara.

Sarı tüylerine başını gizlemeye çalışan bir it

gibi Ölüm, kuyruğunu dikip iner ovalara. (Ferhad, 2015: 31).

Şair, yukarıdaki şiirde geçen azrail, ölüm ve idamlıklar kelimeleri ile ölüm temasını belirginleştirir ve ölümü bir köpeğe benzettir.

Ferhad, “Lâcivert Anıt” başlıklı şiirinde ölümün ismini kendilerinin koymadığını ifade eder:

Adını biz koymadık Ölüm’ün, uzak bir körfezde

sulara karışır bir yazarın sözcüklere ulanan kemikleri,

aklının yıkıntılarında fışkıran bir bâtinî nefes. (Ferhad, 2015: 37).

Yukarıdaki dizelerde ölüm uzak gibi görünse de kişinin dünyasında ölümün gizlice var olduğu dile getirilir. Bahsedilen kişi eğer bir yazar veya şairse ölüm fikri, onun yazılarında, şiirlerinde bir kemiğin sulara karışması gibi mistik bir şekilde yer alır. Çünkü ölüm adeta kişinin aklını sürekli meşgul eden gizemli bir nefes gibidir.

Şair, “Ölü Öldü” başlıklı şiirinde ölümlerin yüreğini onardığını ifade ederek ölümlere şifa dağıtıcı bir özellik yükler:

Yüreğimin yıkıntılarını onarıyor ölümler;

ölülerin ölümlerini gömüyor aklım. (Ferhad, 2015: 40).

Ferhad, “Göğsümdeki Dövme İçin Eskizler” başlıklı şiirinin yedinci bölümünde ölümün bahar gibi geldiğini ifade eder:

Ölüm gelir

çiçek açar bir portakal ağacı

ve gider.

...

Ölüm gelir

at kışnemeleriyle dolar yüreğim

ve gider.(Ferhad,2015: 85).

Şair, yukarıdaki şiirin ilk bölümünde ölümün gelmesiyle birlikte portakal ağaçlarının çiçek açtığını vurgularken ikinci kısımda ölümle birlikte yüreğinde atların koştuğunu söyler. Her iki bölümün sonunda da ölümün gittiğini ifade eder.

Ferhad, “Öl Dedim Hüseyin’in S Harfine, VII” başlıklı şiirinde Hüseyin diye bahsettiği kişiyi öldürmek ister:

Öl dedim Hüseyin’e
kalbine saplayıp hançeri
öl dedim
öl.(Ferhad,2015: 176).

Ferhad, yukarıdaki dizelerde kendini soyutlar. Buradaki Hüseyin, Ferhad’ın kendisidir. Kendini acımasız ve ısrarlı bir şekilde öldürmek, yok etmek ister. Ölüm fikri Ferhad’ın şiirlerinde yer yer kendini gösteren bir temadır. Ferhad bazı şiirlerinde ölümü karamsar bir ruh hâli içerisinde işlerken bazı şiirlerinde ise ölüm duygusunu olumlayarak ele alır.

2.13. DOĞA

Doğa, Hüseyin Ferhad’ın şiirlerinde işlediği temalarından biridir. Doğanın Hüseyin Ferhad’ın şiirlerinde önemli ölçüde yer almasının nedenlerinden biri şamanizm olabilir. Şamanist kültürü benimseyen insanlar daima doğa ile iç içe bir hayat sürer. Bu nedenle Ferhad da kendini ve şiirlerini doğadan kaçırmaz aksine doğanın içine bırakır. İlk kitabı *Deniz Çobanları*’nda sıkça görülen tabiata ait unsurlar, sonraki şiir kitaplarında da görülür. Burada belirtmek gerekir ki doğa temasının en yoğun işlendiği kitabı *Deniz Çobanları*’dır. İlk kitabı *Deniz Çobanları*’nda bulunan ve *Kılıç İpekte Sınanır*’a da aldığı “Bir Dağın Etekleri’ne” başlıklı şiirinde doğa teması çok açık şekilde vardır:

Bir dağın eteklerine bıraktım keçileri,
kavalımı dipsiz bir uçuruma.
Yüreğimdeki ıslaklık, dudaklarımdaki kuruma
yeni değil. (Ferhad, 2015: 11).

Bu şiirde şairin bir çoban edası takındığı görülür. Tıpkı bir çoban gibi keçileri dağlara çıkarmakta ve kaval çalmaktadır. Konu öznesi muhtemelen sıcak bir yaz gününde kırlara hayvanları otlatmak için çıkmıştır.

Aynı kitabında bulunan “Ses ve Tabaka” isimli şiirinde doğa ve tarımcılık ile alakalı terimleri kullanır:

*Bir çift öküz, bir saban, bir paslı orak;
başka bir şey bırakmadı bize atalarımız.*(Ferhad, 1982: 16).

Hüseyin Ferhad bu şiirinde atalarının hayvanlarla ve toprakla alakalı işlerde bulunduğu dikkat çeker. Öküz, saban ve orağın atalarından miras kalması bunu gösterir.

Şair, “Dur Saçlarını Tarayayım” başlıklı şiirinin birinci bölümünde doğa ve sevgi temasını birlikte işler:

*Sevda rehinemiz yaban at
döner geri meralara*(Ferhad, 2015: 57).

“Işık Arayıcılarının Türküsü” başlıklı şiirinin ikinci bölümünde bir çobandan bahseder:

*Kuzusunu kapalı bir kurdun üzerine bir çobanın atılışını
hiç gördünüz mü?
İşte bu insanlar doğurdu bizi; bizi bu halk yarattı acıyı
toprakla yoğurarak.*(Ferhad, 1984: 64).

Şair bu şiirde bu insanlar doğurdu bizi ifadesi ile soyunun çobanlardan geldiğini söylemek ister. Çoban doğayla iç içe bir insandır. Nitekim “Çoğu şair, doğacı duyarlıklarını şiirlerine çoban tipini konu edinerek dile getirmeye çalışırlar.” (Çetin, 2014: 26). Bu bakımdan, bu şiir dolaylı yoldan doğaya gönderme yapar. Ferhad’ın çoban tipini ele alarak doğaya ulaştığı başka bir şiiri ise Yuğ başlığını taşır. Bu şiirde de yukarıdaki şiirde olduğu gibi çoban tipi vardır:

*Çobanların karanlığa sağdığı kaval
ağzımızdaki türkülere asılı kaldı.* (Ferhad, 1982: 22).

Çoban, tabiatı olduğu kadar saflığı da temsil eder. Türkü ise “öz”ü simgeler. Üç kavram da saflık ve hayatın kendisini ifade eder. Türkü mutlu olunan zamanlara da göndermedir. Karanlığa sağılan kaval imgesel olarak kaosun, acının yapılması anlamına da gelir.

Ferhad, “Ayn-i Zeliha” başlıklı şiirinde ise Mevlana Celâleddin Rumi’nin bir çoban olduğunu söyler:

Celâleddin Mesnevi’sini Farsça sesledi

fevrenTürkçe'ye çevirdi ney:

bir çobandı fakat çoban dilini bilmezdi. (Ferhad,2015: 17).

Şair, Mevlana'ya göndermeler yaparak bir kimsenin özünü bilmenin zorluğunu hatta imkânsızlığını ifade etmek ister. Bu durum bize *Mesnevi*'deki çoban ile Hz. Musa hikâyesini anımsatır. Hikâyede Hz. Musa'nın çobanın dilini, yani iç dünyasını bilemediğinden davranışlarını yanlış anlaması söz konusudur. Bu durumda ney metaforu ile bir kişinin acılarını dile getirmenin zorluğu belirtilmek istenmiştir.

“Yaprak Dökümü” başlıklı şiirinde ise yine çobanlar vardır:

Atlılar iner kıyıya, yüzünde kar tuzu çobanlar,

gözlerinde yayla çiçeklerinin köklendiği dağ keçileri(Ferhad, 1984: 27).

Çoban imgesi insani özü, sevgiyi karşılar. Bir bakıma saflığı, bozulmamışlığı ifade eder. Doğa da insan zihninin de böyle bir yere sahiptir. Çobandan hareketle doğaya ulaşan Hüseyin Ferhad, bu şiirinde “yayla çiçekleri” ve “dağ keçileri” ifadeleri ile doğaya ulaşma yolunu daha da pekiştirir.

2.14.DİĞER TEMALAR

Hüseyin Ferhad'ın şiirlerinde aşk, kadın, şamanizm, doğa, erotizm, tarih bilinci, toplumsal meseleler, yalnızlık, hüzn,ölüm, Türklük, tasaavuf ve dini temaların yanında gurbet duygusu, sitem,hayal kırıklığı,ayrılık, Osmanlıcılık, Turancılık gibi temalar da görülür. Bu temaların onun şiirlerinde daha az yer edindiği incelenen şiirler doğrultusunda tespit edilmiştir.

Gurbet ile ilgili anlatımlar, Hüseyin Ferhad'ın bazı şiirlerinde yer alır. İnsan kendine memleket bildiği yerden iş bulmak, eğitim almak, mesleğini icra etmek, sürgün yemiş olmak, savaş içerisinde yahut afete maruz kalmak gibi sebepler ile gurbete gider. Bu gurbetin sosyolojik boyutudur. Ayrıca insan memleketi bildiği yere kendini yabancı hissederek de bir gurbet duygusu içerisine girer. Bu da gurbetin felsefi boyutudur. Hem sosyolojik hem de felsefi boyutu ile gurbet temi Hüseyin Ferhad'ın şiirlerinde çok az yer edinir. Ferhad, kendi ruh dünyasında gurbette olduğunu hisseden bir şairdir.

Ferhad, ilk kitabı *Deniz Çobanları*'nda “Sızıntı” başlığını taşıyan, *KİS*'e ise “Sabah Yıldızı” başlığıyla aldığı şiirinde gurbet ezanlarından bahseder:

Denizin üstünde bir saban

sürüyor geceyi. Konakladığımız yer bataklık

*ve kamış içinde. Uzak
gemilerde gurbet ezanları.* (Ferhad, 2015: 12).

Bu şiirin ilk dizesinde yer alan saban tarımcılıkla alakalı bir alettir. Fakat bu şiirde asıl anlamı ile kullanılmaz. Nitekim asıl anlamı ile kullanılırsa saban geceyi değil toprağı sürerdi ve böylece bu şiirin akışında bir çelişki meydana gelirdi. Gecenin sürülmesi ifadesi mecâzi bir anlamdır. Bu şiirde şair kendisi ile beraber gidenler adına konuşur. Şiirde birinci çoğul şahıs eki olan ‘biz’i kullanması bunu gösterir. İkinci dizede beliren konakladığımız yer ifadelerinden bir seyahate çıkmış olabilecekleri ihtimali güçlenir. Bu seyahatin ise bir gurbete çıkma durumu olduğu *gurbet ezanları* ifadesi ile güçlenir.

Şair, ikinci kitabı *Ve Yürüdük Gecenin Ateşleri İçinden* kitabında bulunan fakat toplu şiirlerine almadığı bir şiir olan “Yinelemeler” başlıklı şiirinde ise bir gurbet yolcusundan bahseder:

*Çekiç sesleri ile uyanan bir gurbet yolcusu
yaralar şahdamarını aklının üzerinde* (Ferhad, 1984: 51).

Bu şiirde gurbet yolcusunun gurbete çıktığını gösteren bir ifade yoktur. Fakat *yaralar şahdamarını* ifadesi gurbete çıkan kişinin aslında ruhen bir gurbette olduğunu gösteren bir ifade olabilir. Nitekim çekiç seslerinin bir yolculuk hâlindeyken duyulması çok düşük bir ihtimaldir. Buradaki gurbet temi sosyolojik açıdan bir gurbette olma durumuna benzemez.

Şair, “Hazer İçin Birkaç Sarı Gül, IV” başlıklı şiirinde gurbet kelimesinden bile kalbinin incindiğini ifade eder:

*Yollar gidilsin içindir
istersen sen bekle
kalbim ki incinir
gurbet kelimesinden bile.*(Ferhad,2015: 285).

Ferhad’ın gurbet temasını işlediği bir diğer şiiri ise “Âşık Diogenes” başlıklı şiiridir:

*Gurbet kimin sılasıdır
sıla kimin vatani,
yarasına basar Sinop
kalesinde mahpus yatani*

*Şehirler gördün gümrah
kadınlar gördün alifte,
yollar mı sana kırıldı
da, düştün gurbete*(Ferhad,2015: 429).

Şair, yukarıya alanına birinci dördlükte gurbet diye adlandırılan yerin bir başkasının hayalinde özlem duyduğu bir yer ve vatan olduğunu ifade eder. Şair, bu dizelerde birinin gurbeti bir başkasının sılasıdır demektedir. İkinci dördlükte ise konu öznesine gurbete neden çıktığını sormaktadır.

Ferhad'ın şiirlerinde az görülen temalardan biri de ayrılık temasıdır. “Dur Saçlarını Tarayayım” isimli şiirinin üçüncü bölümünde şair sevgiliye gitme diye seslenir:

*Gitme! sürülmemiş bir tarla
kuşları göçmüş bir meşe korusu
neye yarar?*

...

*Gitme! sensiz şu hayat şu dünya
zindana döner.*(Ferhad,2015: 59).

Yukarıya aldığı şiirde şair sevdiği kişiye âdeta gitme diye yalvarır. Zira o giderse tarlalar sürülmez, kuşlar ötmez ve hayat zindana döner. Bu şiirde şairin yalvarışlarından bir ayrılık aşamasında olduğu anlaşılır. Bu ayrılık gerçekleştiği takdirde her şey altüst olacaktır. Bu durum ise şairin hayatında birtakım değişmelere yol açar.

Şairin ayrılık temasını işlediği bir diğer şiir ise “At ve Hilâl İstiyorum, VI” başlıklı şiiridir:

*Aynadaki sümsük aksime kahkahalarla gülemem. Hizayı bozmadan aşka ve
adalete inandığımı söyleyemem. Var git Cemile,
yoo, total olmasam da peşin sıra gelemem.* (Ferhad, 2015: 186).

Bu şiirde kendisine gülen bir özne vardır. Konu öznesinin aşka ve adalete inandığını söylemesi için ancak hizayı bozması gerekir. Burada bir şartlanma söz konusudur. Ayrıca yukarıdaki şiirde şairin ayrılık fikrinde çok kararlı olduğu görülür. “Var git Cemile” diyerek Cemile’ye ayrılık yollarının hepsini açar. Hatta konu öznesi “total olmasam da peşin sıra gelemem” diyerek bu ayrılıkta bir zorunluluk olduğu ifade

eder. Eğer ayrılık fikri keyfi bir kararın sonucu olsa idi “gelemem” ifadesi yerine “gelmem” ifadesi kullanılırdı.

Ferhad, *Sîmurgisimli* kitabının “Zeyl, 2” kısmında ayrılık duygusunu bildiğini söyler:

*Hepten çözüldün sineme
n’oldu barbar kalbim,
bilmediğin bir şey mi var
aşktan ayrılıktan vahim* (Ferhad,2015: 397).

Yukarıdaki dizelerde şairin aşka ve ayrılığa aşına olduğunu ve bu iki duygudan daha beter bir duygunun olmadığını ifade eder.

Şair, “Geceyarısı Sularında” başlıklı şiirinin III. bölümünde sevdiği ile neleri beraber yaptıklarını dile getirdikten sonra sevdiğine “elveda” diyerek ondan ayrılır:

*Birlikte yolduk bir karanfilin taçyapraklarını
birlikte bekledik geceleri okul kapılarında
birlikte düşündük yarın’ı
birlikte düşledik flamalarımızın Çankaya’dan Kızılay’a nasıl
akacağına devrim sonrasında
ve unuttuk. Bir gülün soluğu gibi, bir gülüşün dökülüğü gibi
dudaklarımızdan
pıhtılaşmış bir damla gözyaşından başka bir şey kalmadı artık
aramızda, elveda.* (Ferhad, 2015: 133).

Yukarıdaki şiirin ilk dizesinde şair sevgilisi ile beraber bir karanfilin yapraklarını yolduklarından bahseder. Devam eden dizelerde ise okul kapılarında yine beraber beklediklerini, yarını beraber düşündüklerini, devrim sonrasını beraber hayal ettiklerini ifade eder. Bu dizeler ile şairin söylemek istediği yapılan eylemin ne olduğu değil ne tür bir eylem olduğudur. Dikkat etmek gerek ki şair sevgilisi ile birçok eylemi beraber gerçekleştirir. Nitekim “*Aşk tek boyutlu olmayıp insan yaşamının biyolojik, fiziksel, psikolojik, ontolojik, sosyokültürel vb. birçok tarafına hitap eder.*” (Karabulut, 2013: 246). Şairin sevgilisi ile hayatın birçok alanında beraber olur. Şiirin beşinci dizesindeki ifadelerden beraber yaşanan bu durumların hepsinin unutulduğu anlaşılır. Artık şair ve sevgilisi arasında sadece gözyaşı kalmıştır. Şiirin son kısmında yer alan *elveda* ifadesi ise artık ayrılığın gerçekleştiğini gösterir.

Ferhad'ın şiirlerinde çok az görülen temalardan biri Osmanlıcılık fikridir. Hüseyin Ferhad'ın şiir serüveninde Osmanlıcılık fikri esasında pek görülmez fakat “Aşk ve Adalet İçin” başlıklı şiirinin IX. bölümünde Osmanlıcılık fikrinin izleri görülür:

*Suriye taraflarına yüzümü dönüp
bir de Osmanlı verasetiyle sınıyorum kalbimi.
orada tapulu mülküm var hâlâ, Halep'te.
Şam'da kuzenlerim var, asker.
Bir kurşun atımıdır Hatay'la Homs arası
kardeşlerim Bekaa'da beni bekler. (Ferhad, 2015: 72).*

Şair bu şiirde “Osmanlı tebaasına ait her millet Osmanlıdır” fikriyle Halep'te hâlâ tapulu mülküm var Şam'da asker kuzenlerim var ve Bekaa'da kardeşlerim beni bekler der. Suriye'de bir yerleşim yeri olan Humus yani Homs'la Türkiye'de bir şehir olan Hatay arasındaki mesafenin kısalığına dikkat çekerek aslında hâlâ bu milletlerin birbirine çok yakın olduğunu dile getirir. Şairin şiirlerinde Osmanlıcılık fikrinin belirgin olduğu bir başka şiir ise “Deniz Halkı Rivâyeti” başlıklı şiiridir. Bu şiirinin son kısmında “Hüseyin Ferhad'ın notu, 2” isimli bölümde Osmanlı İmparatorluğu'nun büyüklüğünden bahseder:

*Haritalara sığmaz Osmanlı İmparatorluğu
kökümüz Akdeniz'i soğurmakla kalmaz,
bırakalım Evliya Çelebi külliyyâtının şerhini
sırf kıraatine dahi ömrümüz yetmez. (Ferhad, 2015: 140).*

Şair, burada zaman ve mekân bağlamında bir sonsuzluk hissini de ortaya koyar. Hüseyin Ferhad'ın şiirlerinde az görülen temalardan biri de Turancılık ülküsüdür. “Artık Gelmem Otağınıza, II” başlıklı şiirinde Turan fikrinden bahseder:

*Turan fikri gözlerimi kamaştırır
ne tarafa gideyim, söyle
Arabistan ki arz dairemin haricindedir
kime secde edeyim söyle (Ferhad, 2015: 258).*

Ferhad'ın şiirlerinde hayal kırıklığı ve sitem temaları da vardır. Bu temalar şiirlerinde az görülür. Şair, “Mızrağımın Kırıldığı Yer, IX” başlıklı şiirinde tabiat anaya sitem ettiğini dile getirir:

Süklüm püklüm indim kıyıya sonra

*kumsala sırt üstü uzandım,
beni çakal ruhlu yarattığı için tabiat anaya
sitem ettim, ağladım.*(Ferhad,2015: 202).

Şair, yukarıya alınan dizelerde bir deniz kıyısında “çakal ruhlu” olduğuna üzölmekte ve sitem etmektedir.

Ferhad, “Yod” isimli şiirinde ise hayal kırıklığına uğradığını dile getirir:

*Ateşi söndür, hadi
ayak izlerimizi sil,
rızasız geldiğimiz bu gezegen
düşlediğimiz Dünya değil*(Ferhad,2015: 474).

Ferhad, yukarıya alınan dizelerde bu dünyaya rızasız geldiğini dile getirdikten sonra hayalindeki dünyanın böyle bir dünya olmadığını ifade eder.

Hüseyin Ferhad’ın şiirlerinde az görölen temalardan biri de umuttur. Umut, her insanın içinde taşıdığı derin duygulardan biridir. Umudun olmadığı yerde insan eksik ve yalnızdır. Umut, insanı karanlık ruh hâinden çıkaran yegâne duygudur. Üzerine kitaplar yazılan bu duyguyu birçok şair şiirlerinde işler. Bu tema, Ferhad’ın şiirlerinde çok fazla yer almasa da bazı şiirlerinde kendini açık olarak gösterir. Örneğin, “Zala” başlıklı şiirinde kendilerinin bir zamanlar ümitten başka bir şey olmadığına vurgu yapar:

*O zaman biz neydik ki daha
biraz öfke biraz ümit.
O zaman biz neydik ki daha
ümit, yalnızca ümit.*(Ferhad,2015: 73).

Şair, yukarıya alınan dizelerde ilk evvel bir zamanlar kendilerinin ne olduğunu ifade etmeye kalkar. Bir zamanlar “biz” diye ithaf ettiği kişilerin biraz öfke ve biraz ümit olduğunu dile getirirdikten hemen sonra yalnızca ümit olduklarına vurgu yapar. Fakat şair yukarıdaki dizelerde geçmiş zamanda umutlu olduğunu söyler.

Hüseyin Ferhad, şiirlerinde birçok temayı işler. Şair, şiirlerinde çağdaşı olan şairlerden farklı temaları irdelese de birçok şairin ele aldığı aşk, yalnızlık, ölüm, karamsarlık, ayrılık gibi bazı temaları da şiirine alır. Ferhad’ın şiirleri hem toplumsal hem bireysel temalardan oluşur. Nitekim bu bölümde işlenen temaların bazıları şairin iç dünyasına, ruh âlemine dönükken bazıları fikir dünyasına aittir. Ferhad’ın fikir dünyasının ürünleri olan şiirleri tarih, mitoloji ve din bilgisi gerektirir. Bu şiirler, şairin

sadece edindiği bilgilerin ürünü değildir. şair, edindiği bilgileri, sahip olduğu kültürü maneviyatıyla da güçlendirerek şiir dünyasını oluşturur.

SONUÇ

1980 kuşığı şairlerinden biri olan Hüseyin Ferhad'ın şiirlerinin incelendiği bu çalışmada, Ferhad'ın şiirlerinde kullandığı temalar tespit edilmiştir. Ferhad'ın şiir anlayışının temellerini oluşturan tarih, mitoloji ve şamanizm gibi temalar şairin poetikasının önemli unsurlarındandır. Bu incelemeler doğrultusunda Hüseyin Ferhad'ın şiir anlayışının ve şiir arayışının çağdaşı olan şairlerden şiirinin ana kaynakları bakımında farklı olduğu saptanmıştır. Onun şiiri aradığı topraklar çok geniş bir coğrafyaya sahiptir. Şiirinde büründüğü karakterler de geçmiş ve şimdi arasında değişkenlik gösterir. Ferhad'ın şiirlerinde birbirinden farklı karakterler anlatıcı olarak ortaya çıkar. Tarihi, siyasi ve mitolojik kahramanlar şiirlerinde dikkate değerdir. Ferhad, bu karakterleri şiirlerinde temaya uygun olarak işler. Ferhad, şiirlerde sıklıkla kullanılan aşk, ayrılık, cinsellik, kadın, doğa ve toplumsal temalar dışında bugünün şiirinde çok fazla yer edinmemiş şamanizm, Orta Asya step kültürü, mitoloji, eski Türk inançları gibi temaları da şiirine kaynak edinir. Ferhad, şiirinde işlediği bu farklı temalar nedeniyle günümüz şairlerinden farklı bir yerde bulunur. Şiirlerini yoğun bir kültürle ve bilgiyle yoğurur. İlk kitabı *Deniz Çobanları*'ndan son kitabı *Nihayet Bir Cümledir İnsan*'a kadar bu kültürü şiirlerine taşır. Ferhad, bütün şiir serüveni boyunca belli bir bilincin ışığında şiirler yazar. Ferhad'ın ilk şiirlerinde toplumsal meseleleri işlediği dikkati çekerken sonraki şiirlerinde bu temaları daha az işlediği görülür. Bazı toplumsal içerikli şiirlerini toplu şiir kitabı olan *Kılıç İpekte Sınanır*'a almaz. Bunun nedeni 'iyi' şiir yazma sevdasıdır. Ferhad, kendi nazarında bazı şiirlerini toplu şiir kitabına alırken değiştirir ve bu şiirlerin üzerinde bazı çalışmalar yapar. Onun şiir anlayışına göre şiirler üzerinde sonradan oynamalar yapmak normal bir durumdur. Ferhad, daha sonraki şiirlerinde genel olarak toplumsal içerikli temalardan bireysel temalara eğilir.

Ferhad, bütün zaman ve mekânların içinde birçok karaktere bürünen geçmişi ve şimdiyi iç içe yaşayan bir şaman gibidir. Ferhad'ın şiirlerinde şamanizm teması belirgin olarak karşımıza çıkar. Şair, şamanizme hususi hayatında da büyük bir önem verir. Şamanizm, Türklerin ilk dini olmasından ötürü Ferhad'ın şiirlerindeki yerini her daim korur. Daha ilk şiir yıllarında bu etki Ferhad'ın şiirlerinde gözlemlenir. Ferhad, şiirlerinde şamanizme ait bazı değerlere yer vererek bu inanç sistemini şiirlerinde yaşatmaya çalışır. Şair, bazı şiirlerinde adeta bir şamana bürünür. Bu bakımdan onun

bazı şiirleri şaman ayinlerini hatırlatır. O, bir şairin ve şamanın ortak yönleri olduğuna inanan bir şair olarak şiirlerinde bir şamanın bazı özelliklerine yer verir.

Ferhadşiirlerinde aşk, kadın ve erotizm temalarını da işler. Şair, aşk içerikli şiirlerinde aşkı üstün bir yere koyar. Sevgili onun nazarında ulaşılması zor olan bir yerdedir. Şair, bazı şiirlerinde kadını bir sevgili olarak işlerken bazı şiirlerinde ise kardeş, anne, yoldaş olarak işler. Ferhad, şiirlerinde kadının üretkenliğine dikkat çekerek onu yüceltir. Onun şiirlerinde olağanüstü güçleri olan kadınlar önemli yer tutar. Ferhad, erotizmi şiirlerinde açık bir şekilde işler. Şair, şiirlerinde bu temayı işlerken çekinmez.

Hüseyin Ferhad'ın bazı şiirlerinde tarihi unsurlara da rastlanır. Şair, sadece içinde yaşadığı ulusun değil başka ulusların da tarihine yer verir. Ayrıca Türk insanının tarihi onun merak alanlarının başında gelir. Türklerin başından geçen olaylar, yaşadıkları mekânlar, önemli kahramanları Ferhad'ın şiirinin ana kaynaklarından bazılarıdır. Bu nedenle Türkleri ve Türklüğü anımsatan her türlü değere şiirlerinde yer verir. Onun şiir arayışı 'şimdiyle sınırlı olmadığı gibi 'şimdi'den tamamen bağımsız da değildir. Ferhad, âdeta zamanda yolculuk yaparak olmak istediği şahsiyetlerin yanına gider, onlarla sohbet eder, yan yana kılıç tutar, savaşır; atalarıyla, şair dostlarıyla ahbaplık eder. Şiir arayışını mekândan bağımsız olarak sürdürür. Bu nedenle şiirinin temaları da sınırsızdır. Tarih içerikli şiirlerinin birinde anlatıcı Cengiz Han iken başka bir şiirinde anlatıcı Bleda'dır. Şair, bir şiirinde çoban; başka bir şiirinde şaman olur. Kimi zaman camide Kur'an okurken kimi zaman kilisede İncil okur. Nitekim onun şiirleri birçok dini inancı içinde barındırır. Bu çalışmada, Ferhad'ın şiirlerinde Türk mitolojisi ve Batı mitolojisini kaynak olarak kullandığı ve birbirine harmanlandığı saptanmıştır. Bu bağlamda mitoloji temalı şiirlerinde kahramanların Türk ve Batı mitolojisinde önemli yere sahip isimler olduğu tespit edilmiştir. Bir başka şiirinde Umay olarak karşımıza çıkan bir karakter diğer bir şiirinde Kybele olarak yer alır. Batı mitolojisi ve Türk mitolojisi onun şiirlerinde bir bütün olarak okura sunulur.

Hüseyin Ferhad'ın şiirlerinde yalnızlık, ölüm, karamsarlık, umutsuzluk ve hüznün temalarının da önemli yeri vardır. Ferhad, bu temaları şiirlerinde bohem bir hava içerisinde verir. Bu temaları işlediği şiirlerinde kullandığı kelimeler şairin iç dünyasını daha belirgin bir şekilde ortaya koyar.

Şamanizm ve bazı dini inançlar Ferhad'ın şiirlerinde bir arada olarak karşımıza çıkar. O, şiirlerinde şamanizmin bazı özellikleri ile başka dinlerin bazı özelliklerini birbirine katarak sunar. Bu dinler arasında bir birliktelik kurar. Ayrıca şair, şiirlerinde tarih ve mitoloji bilgisini de beraber kullanarak 'kültürel bilinç' oluşturur. Özetle şairin şiir anlayışı 'kültürel bilinç'le şekillenir. Bu 'kültürel bilinç' yukarıda sayılan mitolojik, dini, şamanist ve tarihi unsurların bir arada kullanılmasıyla meydana gelir.

KAYNAKÇA

- Afacan, A. (2019). “Alef ile Alef Arasında Bir Kronotopya”. İçinde FarisKuseyri (Ed.), Hüseyin Ferhad Kitabı (ss. 255-264). Ankara: Güney Rüzgârı Yayınları.
- Akay, M. (2021). 80 Kuşağının Üç Şairi. Ankara: Klaros Yayınları.
- Akçay, A. S. (2011). “Şiir tarihselleştirir: Hüseyin Ferhad Şiirinin yapısı”. Özgür Edebiyat Dergisi, (28), 82-85.
- Alper, Y. (2012). Psikanaliz ve Aşk. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Altınel, Ş. (2003). Soğuğa Açılan Kapı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aragon, L. (1999). Bir Sürekli İlkbahar. (Çev.: Bertan Onaran). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Aristoteles. (2016). Poetika. (Çev.: İsmail Tunalı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Asiltürk, B. (2017). Türk Şiirinde 1980 Kuşağı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aydın, S. (2003). “Şiirin Araçsallaştırılması, Gerçeklik Algısının Parçalanışı ve Lokal Bir Poetikanın Sonucu Olarak: ‘Hazer İçin Birkaç Sarı Gül’”. İçinde Hasan Şişli, Ahmet Tüzün, Mustafa Koç, Gülsüm Kurupınar (Eds.), Hazer İçin Birkaç Sarı Gül Odağında Hüseyin Ferhad Şiiri (ss. 7-29). Antalya: Antalya Kültür Sanat Vakfı Yayınları.
- Baki, H. (2003). “Bir Arşın İpek, Bir Dirhem Kül...”. İçinde Hasan Şişli, Ahmet Tüzün, Mustafa Koç, Gülsüm Kurupınar (Eds.), Hazer İçin Birkaç Sarı Gül Odağında Hüseyin Ferhad Şiiri (ss. 30-64). Antalya: Antalya Kültür Sanat Vakfı Yayınları.
- Bayat, F. (2006). Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bayıldiran, S. K. (1999). “Dişi Totemler, VII”. Varlık Dergisi, (1096), 22-24.

Bayıldiran, S. K. (2000). “Şiirimizde Mistik Yönelimler”. Bahçe Dergisi, (18), 9-21.

Berk, İ. (2020). “Ben Kimim? Bir İlkel ve Bir Çocuk”. Varlık Dergisi, (1351), 64-70.

Bolat, S. (2000). Duygusal Düşünceler. İstanbul: Gendaş Kültür.

Cebeci, O. (2004). Psikanalitik Edebiyat Kuramı. İstanbul: İthaki Yayınları.

Çelebi, A. H. (2018). Bütün Yazıları. İstanbul. Everest Yayınları.

Çetin, N. (2014). Şiir Çözümleme Yöntemi. İstanbul: Öncü Kitap.

Çoruhlu, Y. (2002). Türk Mitolojisinin Anahatları. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Dinçer, F. (2003). “Ferhad’ın Ferhatsızlığı”. İçinde Hasan Şişli, Ahmet Tüzün, Mustafa Koç, Gülsüm Kurupınar (Eds.), Hazer İçin Birkaç Sarı Gül Odağında Hüseyin Ferhad Şiiri (ss. 73-76). Antalya: Antalya Kültür Sanat Vakfı Yayınları.

Doğan, M. H. (2000). “Kılıç İpekte Sınanır”. Kitaplık Dergisi, (43), 154-155.

Doğan, M. M. (2019). “Bütün Dereler Aynı Irmağa”. İçinde Faris Kuseyri (Ed.), Hüseyin Ferhad Kitabı (ss. 53-76). Ankara: Güney Rüzgârı Yayınları.

Durak, M. (2002). “Hüseyin Ferhad’ın Şiir Dili”. Hürriyet Gösteri Sanat Edebiyat Dergisi, (240), 40-42.

Durak, M. (2003). “Hazer İçin Birkaç Sarı Gül’ Üzerine Saptamalar”. İçinde Hasan Şişli, Ahmet Tüzün, Mustafa Koç, Gülsüm Kurupınar (Eds.), Hazer İçin Birkaç Sarı Gül Odağında Hüseyin Ferhad Şiiri (ss. 77-83). Antalya: Antalya Kültür Sanat Vakfı Yayınları.

Duymaz, C. (2004). “Dil Bilgisinden İkmale Kalan Her Şair Kırbaçlanmalı ve Arenadan Atılmalıdır”. Yom Sanat Dergisi, (17), 47-52.

Eagleton, T. (2014). Edebiyat Kuramı (Giriş). (Çev.: Tuncay Birkan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Eagleton, T. (2015). Şiir Nasıl Okunur. (Çev.: Kaya Genç). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Eco, U. (2017). Edebiyata Dair. (Çev.:Betül Parlak). İstanbul: Can Yayınları.

Eliade, M. (1999). Şamanizm. (Çev.: İsmet Birkan). Ankara: İmge Kitabevi.

Ergülen, H. (2019). “Hüseyin Ferhad: Şair, Şaman, Şövalye”. İçinde FarisKuseyri (Ed.), Hüseyin Ferhad Kitabı (ss. 21-24). Ankara: Güney Rüzgârı Yayınları.

Erhat, A. (1989). Mitoloji Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ferhad, H. (1982). Deniz Çobanları. İstanbul: Yeni Türkü Şiir Yayınları.

Ferhad, H. (1984). Ve Yürüdük Gecenin Ateşleri İçinden. İstanbul: Varlık Yayınları.

Ferhad, H. (1993). Söyle Gölgen de Gitsin. Ankara: Ekin Yayınları.

Ferhad, H. (1995). Aşka ve Barbarlara Dair. Ankara: Ekin Yayınları.

Ferhad, H. (2000). Kılıç İpekte Sınanır. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ferhad, H. (2002). Cennet Diye Bir Yer. Ankara: Ekin Yayınları.

Ferhad, H. (2004). Simurg. Ankara: Ekin Yayınları.

Ferhad, H. (2007). Beni de Ezberine Al. Toroslu Kitaplığı.

Ferhad, H. (2015). “Adı Narcissos”. Kitaplık Dergisi, (179), 24-32.

Ferhad, H. (2015). Kılıç İpekte Sınanır. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ferhad, H. (2016). Şark Belleği. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ferhad, H. (2019). Nihayet Bir Cümledir İnsan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ferhad, H. (2020). “Eydür, Seyhan Erözçelik”. Kitaplık Dergisi, (208), 74-76.

Ferhad, H. (2022). Kılıç İpekte Sınanır. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Freud, S. (1993). Psikanaliz ve Aşk. İstanbul: Özgür Yayınları.

Gülyüz, B. G. (2019). “İslam Öncesi Türk Kültüründe Ateş ve Ateşe Hükmedenler (Maddi Kültür İzleri Işığında)”. Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 9 (17), 201-223.

Haşal, H. (2001). “Hüseyin Ferhad: Kılıç İpekte Sınanır, Şaman Ateşte”. Varlık Dergisi, (1120), 41-51.

Haşal, H. (2002). “Bozkır Esintisinin Dediğidir: Kılıç İpekte Sınanır”. Kavram Karmaşa Dergisi, (24), 18-24.

Haşal, H. (2013). Halim Hayal Gibi. İstanbul: Asa Kitabevi.

Haşim, A. (2013). Bütün Şiirleri. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Işık, İ. (1998). Yazarlar Sözlüğü. İstanbul: Risale Basın-Yayın.

İnal, G. (2019). “DelphikonGrammaKahinimsi Yazı”. İçinde FarisKuseyri (Ed.), Hüseyin Ferhad Kitabı (ss. 17-20). Ankara: Güney Rüzgârı Yayınları.

İnan, A. (1986). Tarihte ve Bugün Şamanizm. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Jung, C. G. (2015). Feminen: Dişilliliğin Farklı Yüzleri. (Çev.: Tuğrul Veli Soylu). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Jung, C. G. (2019). Dört Arketip. (Çev.: Zehra Aksu Yılmaz). İstanbul: Metis Yayınları.

Kalafat, Y. (2011). Türk Kültürlü Halklarda Hz. Hızır'dan Sultan Nevruz'a. Ankara: Berikan Yayınları.

Kaplan, M. (2016). Şiir Tahlilleri 2. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaplan, M. (2019). Şiir Tahlilleri 1. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karabulut M. (2013). Edip Cansever Şiiri Psikanalitik Bir İnceleme. Ankara: Öncü Kitap Yayınları.

Karabulut M. (2019). Üslûpbilim (Stilistik) ve Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirleri Üzerine Stilistik Bir İnceleme. Ankara: Akçağ Basım Yayın.

Karabulut, M. ve Sulu, H. (2020). "Hüseyin Ferhad'ın 'Metafizik' Şiiri Üzerine Bir İnceleme". International Journal of Filologia, (3), 1-9.

K.K.1. Dicle Hameş, 1984, Yüksek Lisans Mezunu, İnsan Kaynakları Yöneticisi, Ankara/11.04.2020.

Kernberg, F. O. (2000). Aşk İlişkileri. (Çev.: A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kolcu, A. İ. (2008). Edebiyat Kuramları. Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.

Moran, B. (1998). Edebiyat Kuramları ve Eleştiri. İstanbul: Cem Yayınevi.

Necatigil, B. (2017). Küçük Mitologya Sözlüğü. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Necatigil, B. (2019). Mitologya. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Okyay, C. (2011). "Sîmurg: Sessizliğin Elçisi". Yenyazı Dergisi, (9), 66-73.

Ögel, B. (1993). Türk Mitolojisi, Cilt I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Özer, N. (2003). “Hazer İçin Birkaç Sarı Gül İçin Birkaç Sarı Gül”. İçinde Hasan Şişli, Ahmet Tüzün, Mustafa Koç, Gülsüm Kurupınar (Eds.), Hazer İçin Birkaç Sarı Gül Odağında Hüseyin Ferhad Şiiri (ss. 118-129). Antalya: Antalya Kültür Sanat Vakfı Yayınları.

Polater, K. (2007). “Kur’ân ve Kitâbı Mukaddese Göre Yûsuf Kıssası”. Dilbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 7(2), 9-50.

Roux, J. P. (2011). Eski Türk Mitolojisi. (Çev.: Musa Yaşar Sağlam). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Söğüt, M. (2004). “Hikmet Burcunda Bir Şaman Olarak Görürüm Kendimi”. Kitaplık Dergisi, (69), 24-33.

Sümer, M. (2015). Büyük Saat’in Vuruşu (Turgut Uyar Şiirinde Anlatısallık). Ankara: Hece Yayınları.

Tarancı, C. S. (2000). Otuz Beş Yaş. İstanbul: Can Yayınları.

Telli, A. (1984). “Hüseyin Ferhad”. Varlık Dergisi, (920), 14-15.

Temizyürek, M. (2018). Boşluktan Doğan. İstanbul: Edebi Şeyler Yayınevi.

Temo, S. (1998). “Yaşını Büyütün ve Asın, 1”. Kavram Karmaşa Dergisi, (7), 9-12.

Türk Dil Kurumu. (2019). Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi.

Türker, C. H. (2011). “Şair Sözü Müruruzamana Uğramaz”. Yenyazı Dergisi, (9), 42-49.

Uslu, B. (2017). Türk Mitolojisi. İstanbul: Kamer Yayınları.

Valéry, P. (2020). Şiir Sanatı. İstanbul: Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı.

Yardımcı, E. B. (2020). Şiir Ne Şair Kim. Ankara: Klaros Yayınları.

